

**MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ
MUHASEBEDE HATA VE HİLE ALGISI:
AĞRI İLİ ÖRNEĞİ
Rukiye YURT
Yüksek Lisans Tezi
İşletme Ana Bilim Dalı
Doç. Dr. Fatma TEMELLİ
AĞRI-2022
(Her Hakkı Saklıdır.)**

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI
MUHASEBE VE FİNANSMAN BİLİM DALI

Rukiye YURT

**MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ MUHASEBEDE HATA VE HİLE
ALGISI: AĞRI İLİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Fatma TEMELLİ

AĞRI-2022

TEZ KABUL VE ONAY FORMU

.....danışmanlığında, tarafından
hazırlanan bu çalışma/...../..... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından.
..... Anabilim Dalı'ndatezi olarak
kabul edilmiştir.

Başkan : İmza:

Jüri Üyesi : İmza:

Jüri Üyesi : İmza:

Jüri Üyesi : İmza:

Jüri Üyesi : İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine ait olup; Enstitü Yönetim Kurulunun
.../.../201.. tarih ve / nolu kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. İbrahim HAN

TEZ BİLDİRİM SAYFASI

05.07.2022

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebede Hata ve Hile Algısı: Ağrı İli Örneği” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

[] Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

05.07.2022

Rukiye YURT

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ	v
TABLOLAR LİSTESİ	vi

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ	1
---------------	---

İKİNCİ BÖLÜM

2. MUHASEBEDE HATA VE HİLE	3
2.1. Muhasebede Hata ve Hile Kavramları.....	3
2.2. Muhasebenin Tanımı ve Fonksiyonları	3
2.2.1. Toplama	4
2.2.2. Kaydetme	4
2.2.3. Sınıflandırma.....	4
2.2.4. Özetleme	4
2.2.5. Analiz ve yorumlama.....	4
2.3. Muhasebenin Temel Kavramları	5
2.4. Muhasebede Hata Kavramı	7
2.4.1. Muhasebede hataların nedenleri	8
2.4.2. Muhasebede hata türleri.....	10
2.5. Muhasebede Hile Kavramı	13
2.5.1. Muhasebe hilelerine başvurma nedenleri.....	17
2.5.2. Hilenin varlığına ilişkin belirtiler.....	23
2.5.3. Muhasebede hile türleri.....	26
2.5.4. Muhasebede hile yapanlar.....	31
2.5.5. Hile riski yönetimi	37
2.6. Muhasebede Hata ile Hile Arasındaki Fark.....	44
2.7. Hata-Hile Adli Muhasebe İlişkisi	44
2.8. Hata-Hile Finansal Bilgi Manipülasyonu İlişkisi	46

2.9. Hata-Hile Yaratıcı Muhasebe İlişkisi	48
2.10. Konuyla İlgili Yapılmış Çalışmalar	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MUHASEBE HATA VE HİLELERİNİN ÖNLENMESİNDE MUHASEBE DENETİMİNİN ROLÜ	52
3.1. Denetim ve Muhasebe Denetimi Kavramları	52
3.2. Denetim ve Muhasebe İlişkisi	54
3.3. Muhasebe Denetimi Türleri	57
3.3.1. Amaçlarına göre denetim	58
3.3.2. Kapsamına göre denetim	60
3.3.3. Denetçinin statüsü bakımından denetim türleri	60
3.3.4. Uygulama zamanına göre denetim türleri	63
3.3.5. Yapılma nedenlerine göre denetim türleri	64
3.4. Muhasebe Denetiminin Özellikleri	65
3.5. Muhasebe Hata ve Hileleri ile Muhasebe Denetimi İlişkisi	66
3.6. Konuyla İlgili Yapılmış Çalışmalar	67

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ MUHASEBEDE HATA VE HİLE ALGISINI ÖLÇMEYE YÖNELİK BİR UYGULAMA.....	69
4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	69
4.2. Araştırmanın Varsayımları	69
4.3. Araştırmanın Sınırları ve Yöntemi	69
4.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	70
4.5. Veri Toplama Yöntem ve Aracı	70
4.6. Araştırmanın Hipotezleri	70
4.7. Analiz ve Bulgular	72
4.7.1. Tanımlayıcı istatistikler	72
4.7.2. Güvenirlilik analizi sonuçları	75
4.7.3. Ölçeklerin frekans analizi sonuçları	76
4.7.4. Hata ve hile ölçekleri için ilgili normallik analizi	81
4.7.5. Katılımcıların t-testi sonuçları	81
4.7.6. Tek yönlü varyans analizi	83

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	86
KAYNAKÇA	89
EKLER	100
EK 1: ANKET FORMU.....	100
EK 2: İZİN YAZISI	103
EK 3: ETİK KURUL KARARI	104
EK 4: ÖZGEÇMİŞ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ MUHASEBEDE HATA VE HİLE ALGISI: AĞRI İLİ ÖRNEĞİ

Rukiye YURT

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fatma TEMELLİ

2022, 119 Sayfa + vi

Muhasebe alanında yapılan hata ve hilelerden toplumun tüm kesimleri etkilenebilmektedir. Muhasebede yapılan hata ve hileler, devletin en önemli gelir kaynağı olan vergileri de etkilemektedir. Günümüzde muhasebe hata ve hilelerinin en çok hangi amaçlarla ve hangi yöntemlerle yapıldığını en iyi gözlemleyen kişiler ise muhasebe meslek mensuplarıdır.

Bu çalışmada, muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hata ve hile algılarının tespit edilmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Ağrı ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarına yönelik anket uygulanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler frekans analizi, güvenilirlik analizi, t-testi ve tek yönlü varyans (anova testi) analizi ile test edilmiştir. Çalışmanın sonucunda; muhasebe meslek mensuplarının hata ve hile algılarının orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, meslek mensuplarının muhasebede hile algıları ile cinsiyetleri ve muhasebede hile algıları ile medeni durumları arasında anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Hataları, Muhasebe Hileleri, Muhasebe Denetimi, Muhasebe Meslek Mensupları.

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

PROFESSIONAL ACCOUNTANTS' PERCEPTION OF ERRORS AND FRAUDS IN ACCOUNTING: THE CASE OF AĞRI

Rukiye YURT

Thesis Advisor: Assoc Dr. Fatma TEMELLİ

2022, 119 Pages + vi

All parts of society can be affected by errors and frauds made in the accounting field. Errors and frauds in accounting also affect taxes, which are the most important source of income for a state. Today, accounting professionals are the people who best observe the purpose and methods of accounting errors and frauds.

In this study, it is aimed to determine and evaluate the perceptions of error and fraud in accounting field by professional accountants. For this purpose, a questionnaire was applied to accounting professionals working in Ağrı province. The data obtained in the research were tested with frequency analysis, reliability analysis, t-test and one-way analysis of variance (anova test). As a result of the study; it has been determined that the error and fraud perceptions of the accounting professionals are at a moderate level. In addition, it has been found that there is a significant difference between the perception of fraud in accounting and their gender, and also between the perceptions of fraud in accounting and their marital status.

Keywords: Accounting Errors, Accounting Fraud, Accounting Auditing, Professional Accountants.

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitimim boyunca benden bilgi ve deneyimlerini esirgemeyen, çalışmalarımın tamamlanabilmesi için her türlü kolaylığı sağlayan ve bana her zaman destek olan çok değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Fatma TEMELLİ'ye teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmalarım esnasında bana yardımcı olan, maddi ve manevi desteğini esirgemeyen Gülten UZPEDER ve Ayşıl TEKEŐ hocalarıma, teyzem Gönül ARMAĞAN ve arkadaşım Yasin GÜNDÜZ'e çok teşekkür ederim.

Ayrıca tüm eğitim sürecim boyunca her türlü destekleriyle beni hiç yalnız bırakmayan aileme ve kardeşim Naime YURT'a teşekkür ederim.

05/07/2022

Rukiye YURT

SİMGELER VE KISALTMALAR

ACFE: Uluslararası Sertifikalı Hile Denetçileri

AICPA: The American Institute of Certified Public Accountants

BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

CIMA: Chartered Institute of Management Accountants

GKGMİ: Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri

KDV: Katma Değer Vergisi

SAS: Statements on Auditing Standards

SMMM: Serbest Muhasebeci Mali Müşavir

SMMMO: Serbest Muhasebeci Mali Müşavir Odası

SPK: Sermaye Piyasası Kurulu

SPSS: Statical Package for the Social Sciences

TDK: Türk Dil Kurumu

TMS: Türkiye Muhasebe Standartları

TÜRMOB: Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği

Vb: Ve benzeri

Vd: Ve diğerleri

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Hile Üçgeni.....	20
Şekil 2.2. Hile Karosu.....	23
Şekil 3.1. Muhasebe Denetim Süreci.....	53
Şekil 3.2. Denetim ve Muhasebe Arasındaki İlişki.....	55

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Hile Grupları	32
Tablo 3.1. Denetimin Tarihsel Gelişimi	56
Tablo 4.1. Katılımcıların Cinsiyetlerine İlişkin Bulgular	72
Tablo 4.2. Katılımcıların Yaşlarına İlişkin Bulgular	72
Tablo 4.3. Katılımcıların Medeni Durumlarına İlişkin Bulgular.....	73
Tablo 4.4. Katılımcıların Eğitim Düzeylerine İlişkin Bulgular	73
Tablo 4.5. Katılımcının Mesleki Deneyim Sürelerine İlişkin Bulgular	73
Tablo 4.6. Katılımcının Aylık Ortalama Gelirlerine İlişkin Bulgular	74
Tablo 4.7. Katılımcıların Mükellef Sayılarına İlişkin Bulgular	74
Tablo 4.8. Muhasebede Hata ve Hile Algısı Ölçeklerinin Güvenirliliği.....	75
Tablo 4.9. Hata Ölçeğine Ait Frekans Analizi Sonuçları	76
Tablo 4.10. Hile Ölçeğine Ait Frekans Analizi Sonuçları.....	78
Tablo 4.11. Hata ve Hile Ölçeklerine Ait Normallik Testi Sonuçları	80
Tablo 4.12. Katılımcıların Muhasebede Hata ve Hile Algılarının Cinsiyetlerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Bağımsız Örneklem T- Testi Sonuçları	81
Tablo 4.13. Katılımcıların Muhasebede Hata ve Hile Algılarının Medeni Durumlarına Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Bağımsız Örneklem T- Testi Sonuçları	82
Tablo 4.14. Katılımcıların Muhasebede Hata ve Hile Algılarının Eğitim Düzeylerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Bağımsız Örneklem T- Testi Sonuçları	82
Tablo 4.15. Katılımcıların Muhasebede Hata ve Hile algılarının Yaşlarına Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	83
Tablo 4 16. Katılımcıların Muhasebede Hata ve Hile Algılarının Mesleki Deneyim Sürelerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	84
Tablo 4.17. Katılımcıların Muhasebede Hata ve Hile Algılarının Aylık Ortalama Gelirlerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	84
Tablo 4.18. Katılımcıların Muhasebede Hata ve Hile Algılarının Mükellef Sayılarına Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları.....	85

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Ekonomi, piyasada işlem gören küçük ve büyük çaplı işletmeler sayesinde varlığını sürdürmekte ve gelecekte ömrünü buna göre devam ettirmektedir. Fakat her zaman durum olumlu sonuç vermeyebilir. Olumsuz sonuçlar ekonomiyi küçültür, hatta yok olmasına neden olur. İşletmelerin ayakta kalmasını sağlayan etken ise düzgün bir muhasebe kaydının yapılmasıdır. Muhasebe, işletmelerde ortaya çıkan ve para ile ifade edilebilen mali durumları düzenli bir biçimde kayıtlayan, bölümlendiren, özetleyen, yorumlayan, analiz eden ve raporlayan bir bilgi sistemidir. Muhasebe, işletmelerin mali nitelikli durumlarını ele alırken objektif bir şekilde hareket etmelidir. Muhasebe sistemi, mali nitelikli işlemleri icra ederken hata ve hile durumlarıyla karşı karşıya gelebilmektedir (Bayraktar, 2007: 13-14).

Muhasebede hata olgusu personelin hiçbir kasıt unsuru düşünmeden kendiliğinden gerçekleşirken, hileler ise işletmelerin üst yönetiminde görev alan kişiler tarafından kişisel veya işletmenin menfaatini düşünerek gerçekleştirilen ya da personellerin kişisel çıkarlarını düşünerek kasıtlı olarak gerçekleştirilir. İşletmelerde hatalı ve hileli gerçekleştirilen işlemler ile sunulan raporlar gerçeği göstermezler. Böyle bir sonuç işletmenin veya dış çevrenin yapacağı işlemlerde hatalı kararlar almasına neden olacaktır. Bu hata sonucunda işletme gelecekteki hedeflerine ulaşma noktasında da engellerle karşılaşacak hatta iflas gibi boyutlara da ulaşabilecektir. İşletmeye yatırım yapacak dış çevrenin de olumsuz etkilenmesine neden olarak yanlış kararlar almasına neden olacaktır (Okay, 2011: 35).

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte toplumun bilgi birikimi de artmakta buna bağlı olarak toplumların ekonomik faaliyetlerinde de değişimler yaşanmıştır. Dolayısıyla teknolojik gelişmeler işletmelerin büyümesine ve gelişmesine katkı sağlamıştır. İşletmeler gelişen teknolojilere ayak uydurarak bilgisayarlı muhasebe sistemlerini kullanmaya başlamışlardır. Muhasebe işlemlerinde bilgisayar ve muhasebe bilgi sistemlerinin kullanılmaya başlanmasıyla birlikte muhasebe hatalarında azalışlar yaşanmaya başlamıştır (Kıllı ve Kutlu, 2021: 2).

İşletmeler, muhasebede yapılan hata ve hile olasılıklarını daima göz önünde bulundurulmalıdır. Muhasebede yapılan yanlışlıkların hata mı yoksa hile mi olduğu ayrımı kasıt unsuruna göre değerlendirilir. İşletmelerdeki kişilerin bu yanlışlıkları bilinçsiz olarak

yaptıklarında hatalı, kasıtlı bir şekilde çıkar sağlamak amacıyla yaptıklarında ise hileli davranışta bulunduğu kabul edilir (Aslan vd., 2017: 1127).

İşletmelerde var olan, kar etme ve işletmenin devamlılığını sağlamak fikri, bilgi toplumları tarafından sunulan “*her bilgiye müdahale edebilme*” kolaylığı sağlamasıyla, muhasebe ve finans sektörlerinde birtakım yolsuzlukların, hataların ve hileli işlemlerin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Bu işlemlerin giderek artması ve sosyo-ekonomik iş hayatına etkileri, muhasebe alanında denetimin eksik olduğunu ortaya koymaktadır. Denetimler, karşılaşılan yanlışlıkları açığa çıkartmak için gerekli olsa da şirkette çalışan personellerin ve yöneticilerin neden bu hataları yaptığını, ne tür eksiklik ve hangi sebeplerden hileli davranışta bulunduğu günümüzde üzerinde durulması gereken başlıca konulardan biridir. İşletme yöneticileri, kısa vadede işletmeye ve yatırımcılara daha fazla kazanç sağlaması için “*Yaratıcı Muhasebe Teknikleri*” adıyla çeşitli hilelere başvurumaktadırlar (Aslan vd., 2017: 1127).

Bu çalışmanın amacı Ağrı ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hata ve hile algılarını tespit etmek ve değerlendirmektir.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde girişe yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde muhasebe kavramı, muhasebenin amacı, muhasebenin fonksiyonları, muhasebenin temel kavramları, muhasebede hata kavramı, muhasebede hataların nedenleri, muhasebede hata türleri, muhasebede hile kavramı, muhasebe hilelerine başvurma nedenleri, hilenin varlığına ilişkin belirtiler, muhasebede hile türleri, muhasebede hile yapanlar, hile riski yönetimi, hata ile hile arasındaki fark, hata-hile adli muhasebe hata-hile finansal bilgi manipülasyonu ilişkisi, hata-hile yaratıcı muhasebe ilişkisi ve konuyla ilgili yapılmış çalışmalara yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, muhasebe hata ve hilelerinin önlenmesinde muhasebe denetiminin rolü, denetim ve muhasebe denetimi kavramları, denetim ve muhasebe ilişkisi, muhasebe denetimi türleri, muhasebe denetiminin özellikleri, muhasebe hata ve hileleri ile muhasebe denetimi ilişkisi incelenmiş ve konuyla ilgili yapılmış çalışmalara yer verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, muhasebe meslek mensuplarının hata ve hile algısını tespit etmek amacıyla yapılan araştırmanın amacına, varsayımlarına, sınırlılıklarına, evren ve örnekleme, yöntemine, analizlere ve bulgulara yer verilmiştir. Çalışmanın beşinci bölümünde, sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MUHASEBEDE HATA VE HİLE

2.1. Muhasebede Hata ve Hile Kavramları

İşletmelerin faaliyetleri sonucu elde edilen ekonomik gücü finansal tablolar aracılığıyla sunulur. Bu finansal bilgiler dış çevredeki tüketici ve yatırımcıların işletmelerle ilgili ekonomik kararlar almasında etkilidir. İşletmelerin sunmuş olduğu bu finansal raporlar, işletmenin çıkarları düşünülerek farklı şekilde sunulması kasıt unsuru içerdiği için hile olarak adlandırılır. Eğer bu finansal rapordaki hatalar kasıtlı olarak yapılmadıysa bu yanlışlıklar da hata olarak adlandırılır. Çalışmamızın birinci bölümünde muhasebe kavramı, muhasebede hata kavramı, muhasebede hile kavramı, hata ve hile ayrımı, hata-hile adli muhasebe ilişkisi, hata-hile-finansal bilgi manipülasyonu arasındaki ilişki, hata-hile-muhasebe ilişkisi ve literatür taramasına yer verilmiştir.

2.2. Muhasebenin Tanımı ve Fonksiyonları

Muhasebe, işletmelerin mali nitelikli işlemlerini, buradaki varlık artış, azalış ve kaynak artış, azalış gibi ticari işlemlerin Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri'ne uygun nizamlı biçimde kaydetmek, sınıflandırmak, özetlemek, analiz etmek ve yorumlamak amacıyla işletmelerle bağlantılı olan kişi ve kurumlara finansal rapor şeklinde sunan bir bilgi sistemidir (Azaltun ve Kaya, 2006: 35).

Muhasebe işletmelerin önemli bir fonksiyonudur. Bu fonksiyonun işlevi ise işletmelerin başarıyı elde edebilmesi için sistematik biçimde sorumluluklarını yerine getirmesi gerekmektedir. Muhasebenin en genel tanımı, işletmelerin para ve para değerinde olan mali nitelikli işlemlerinde düzenli bir şekilde bilgilerin imal edilmesi ve bilgi kullanıcılarına sunan sistemdir. 20. yüzyıl ile teknolojiye yaşanan gelişmeler beraberinde birçok yenilikleri de getirmiştir. Ekonomik hayatta da değişiklikler yaşanmasına neden olmuştur. Elektronik araçların hayatımızın birçok alanında yer alması, yeni bilgiler ve verilerin de gelişimini sağlamıştır. Muhasebe tanımına dikkat edildiğinde içerisinde muhasebenin fonksiyonlarının olduğu fark edilir. Muhasebenin fonksiyonları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Sevilengül, 1994: 3-6):

- Toplama,
- Kaydetme,
- Sınıflandırma,
- Özetleme,
- Analiz etme ve
- Yorumlamadır.

2.2.1. Toplama

Toplama denildiğinde matematikteki toplama akla gelmemelidir. İşletmelerin yaptığı işlemlerin, muhasebe için veri oluşturacak şekilde bilgi ve belgelerin bir araya getirilmesidir. Örnek olarak, bir mal satın almış işletmenin karşılığında fatura alması, çek ve senet ödemesi vb. defter kaydı gerektiren bilgilerin ve belgelerin toplanmasıdır.

2.2.2. Kaydetme

İşletmenin mali nitelikli işlemlerinden doğan bilgi ve belgelerin defter kaydının yapılmasıdır.

2.2.3. Sınıflandırma

Daha önceden toplanmış ve kaydedilmiş bilgi ve belgelerin özelliklerine göre sınıflandırılmasıdır. İşletmeye mal girişleri ticari mal hesabına, işletmenin nakit giriş ve çıkışları kasa hesabında yer alır.

2.2.4. Özetleme

Muhasebe defterine kaydedilen ve sınıflandırılan çok sayıdaki bilgi ve belgenin, muhasebe kullanıcılarına fayda sağlamak için defterde yer alan bilgilerin özetlenerek mali tabloların düzenlenmesinde fayda sağlamasıdır.

2.2.5. Analiz ve yorumlama

İşletmenin muhasebe bölümü tarafından düzenlenen, muhasebe kullanıcılarına bilgiler sağlayan mali tabloların, bu muhasebe kullanıcılarına, kişi ve kurumlara tabloların olduğu gibi sunulması istenilen sonucu vermeyebilir. Muhasebeciler bu elde edilen tablolardaki bilgileri analiz ederek, durumlar ve sonuçlarla ilgili ilişkiyi kurarak

yorumlamalar yapılmalıdır. Bu analiz ve yorumlar muhasebe bilgilerini kullanacak kişi ve kurumlara faydalı olacaktır.

2.3. Muhasebenin Temel Kavramları

Küresel özelliklere sahip olan muhasebenin temel kavramları, genel muhasebe uygulamalarının ve ilkelerinin temelini oluşturduğu söylenebilir. Muhasebenin temel kavramları aşağıdaki gibi sıralanabilir. Muhasebenin temel kavramları aşağıda sıralanmış ve açıklanmıştır (1 Sıra No'lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği):

- **Sorumluluk kavramı**

Muhasebenin örgütlenmesinde, uygulamaların gerçekleştirilmesinde ve mali tabloların hazırlanmasında belirli kişi ve grupların çıkarlarını değil, toplumun bütününe çıkarlarını gözetmesidir.

- **Kişilik kavramı**

Bir işletmenin sahip ve sahiplerinden, hissedarlarından ve işletmeyle ilişkisi olanlardan ayrı bir kişiliğe sahip olduğunu kabul eder. İşletmenin muhasebe işlemlerinin bu kişilik adına yürütülmesi gerektiğini anlatır.

- **İşletmenin sürekliliği kavramı**

Bir işletmenin sınırsız faaliyetlerini, belirli bir süreye bağlamadan ömrünün sürdürülebileceğini ifade eder.

- **Dönemsellik kavramı**

Bir işletmenin sınırsız olarak kabul edilen ömrünün belirli bir dönemlere ayrılması ve bu dönemdeki işlem sonuçlarının diğer dönem sonuçlarından bağımsız olarak ölçülmesini ifade eder.

- **Parayla ölçme kavramı**

İşletmenin mali nitelikli işlemlerinin, muhasebede ortak bir ölçü olan ulusal para birimi olmasını ifade eder.

- **Maliyet esası kavramı**

İşletmenin alacak ve para mevcudu ile maliyeti belirlenemeyen diğer kalemler dışında, işletmenin elde ettiği varlık ve hizmetin muhasebeleştirilmesinde, elde etme maliyetinin esas alınmasını ifade eder.

- **Tarafsızlık ve belgelendirme kavramı**

İşletmenin faaliyetlerini kanıtlamak için gerçeği gösteren belgelerle kaydedilmesi ve objektif olunmasını ifade eder.

- **Tutarlılık kavramı**

İşletmenin muhasebe uygulamaları için tercih edilen muhasebe politikalarının birbirlerini takip eden dönemlerde değiştirilmeden uygulanması gerektiğini ifade eder.

- **Tam açıklık kavramı**

İşletmenin mali tablolarından yararlanacak kişi ve kurumların doğru kararlar verebilmesi için açık ve anlaşılır olmasını ifade eder.

- **İhtiyatlılık kavramı**

Muhasebe işlemlerinde temkinli davranılması, her an karşılaşması mümkün olan risklere karşı hazırlıklı olmasını ifade eder.

- **Önemlilik kavramı**

İşletmenin finansal işlemlerinin mali tablolarda yer alması için yeterli düzeyde olması gerektiğini ifade eder.

- **Özün önceliği kavramı**

İşlemlerin muhasebeleştirilmesinde, biçimden önce özlerine göre değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder.

Gelişen muhasebe bilgi sisteminin, işletmeler üzerinde birçok faydalı işlevleri vardır. Muhasebenin işletmelere sağladığı faydaları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Gençtürk, 2008: 57-58):

- İşletmelerin var olan kıymetlerini saptamak ve kaydını tutmak,

- İşletmenin belli faaliyet dönemindeki işlemlerinin dönem sonuna geldiğinde elde edilen sonuçların muhasebe bilgi sistemi sayesinde kolay anlaşılmasını sağlamıştır,
- İşletmenin kendisi ve dış çevresi ile olan ilişkisini hesaplar sayesinde takip etmeyi kolaylaştırır,
- İşletmede çalışan personellerin arp niyetlerine karşı işletme yönetiminin tedbirli davranmasını ve işletmeyi korumasına katkı sağlar,
- Kayıtlar sayesinde vergi kontrolünde kolaylık sağlar,
- Bilgi aracı olarak kullanıldığından, işletmenin yapmış olduğu işlemleri kaydederek bellek oluşturur, geleceğe ait kararları öngörmesini sağlar.

2.4. Muhasebede Hata Kavramı

Hata kavramının Türkçedeki en genel anlamı “*istenmeyerek ve bilmeyerek yapılan yanlış, yanılma, yanlışlı*” olarak ifade edilmektedir (<http://www.tdk.gov.tr>). Hatalar kişilerin hiçbir kasti düşüncesi olmadan meydana gelen yanlışlıklar olarak da ifade edilir (Kirik, 2007: 39).

Muhasebede hata; muhasebenin genel kabul görmüş ilkelerine, kanunlarına, standartlarına uygun olmayan fakat hiçbir kasıt unsuru içermeden yapılan yanlışlıklar olarak tanımlanır (Hatunoğlu vd., 2012: 176).

İşletmenin mali tablolarında ve tabloların muhasebeleştirilirken kayıtlarda, matematiksel rakamlarda yapılan yanlışlıklar veya genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin uygulanması sırasında dikkatten kaçan ve kasıtsız yapılan yanlışlıklar muhasebede hata olarak nitelendirilir. Muhasebede ilk kayıt aşamasında yapılan rakamsal yanlışlıklar işletmenin mali durumu hakkında dış çevre tarafından yanlış değerlendirmelere neden olur ve hatta iş ilişkisi olanların yanlış kararlar almasına sebebiyet verir. Dolayısıyla muhasebe hataları, işletmede çalışan personelin kendi çıkarları veya işletmenin çıkarlarını gözetmeden yaptığı hatalardır (Ertürk, 2010: 42).

İşletmelerde muhasebe hatası iki şekilde olur. Bunlar; muhasebe hataları ve muhasebe dışından kaynaklanan hatalardır. Muhasebe hataları; genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine, standartlara, yasalara ve kurallara aykırı bir şekilde istem dışı yapılan hatalardır. Muhasebe dışı hatalar ise, işletmede görev yapan personellerin istem dışı olarak dikkatinden kaçan kayıt hatalarıdır. Bu hatalar işletme ve dış çevre

açısından birçok olumsuz sonuçlara neden olur. İşletmenin ilk aşamasından başlayıp pazarlama aşamasına kadar finansal açıdan olumsuz etkiler meydana getirir. İşletmeyle bağlantısı olan kesimlerin yanlış kararlar almasına neden olur. İşletmede çalışan personellerden yeterli verim alınmaz, üretim aksar, emek kaybı ve zaman kaybı gibi işletmeleri yıpratıcı etkiler ortaya çıkarabilir, hatta hatanın boyutuna göre işletmenin iflasıyla da sonuçlanacak etkiler doğurabilir (Güvenç, 2009: 70).

2.4.1. Muhasebede hataların nedenleri

Muhasebede hatalar, çalışanların o andaki psikolojik durumları, yorgunlukları, işe yeni başlamış biri ise bilgi ve tecrübesinin yetersizliği, çalışma ortamı vb. nedenlerden dolayı ortaya çıkabilmektedir. Bu durumda yapılan hatalar yasalara, politikalara, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ters bir durumdur, fakat kasti bir şekilde yapılmadığı sürece hata olarak ifade edilir. İşte buradaki en önemli nokta kasıt unsurudur. Yani muhasebe hatalarında bilinç dışı olması ve belli bir amaç doğrultusunda gerçekleşmemiş olması durumu söz konusudur (Kirik, 2007: 39).

Muhasebe hatalarının nedenleri iki temel başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklara ve açıklamalarına aşağıda yer verilmiştir.

Bilgisizlik ve tecrübesizlik

İşletmelerin muhasebe bölümlerinde çalışanların muhasebe ile ilgili gerekli bilgi ve beceriye sahip olması gerekir. Bu kişilerin muhasebenin tüm kanun, bilgi ve ilkelerine hâkim olması ve bunu doğru bir şekilde uygulayabilmesi gerekir. Bu kriterleri bilmeyen bir muhasebecinin uygulama sırasında bunları karıştırması sonucunda, işletmenin finansal durumunu gösteren raporlarda hatalar ortaya çıkabilir. Bu hatalar işletmelerin zarara uğramasına hatta iflasına kadar gitmesine neden olabilir. İşletmelerin bu tarz hatalarla karşı karşıya gelmemesi için işinde tecrübe sahibi, güvenilir, yeterli eğitim almış ve bilgi sahibi kişileri çalıştırması gerekir. Bu niteliklere sahip bir çalışan, gelen hatayı erken fark edip engelleyebilir ve bu durum işletmenin kârlılığına yansiyabilir (Öztoprak, 2017: 19).

İhmal ve dikkatsizlik

İşletmede çalışan personellerin işlerini gerçekleştirirken dikkatli ve titiz davranması gerekir. Aksi takdirde personelin dikkatsiz davranması, kayıtlar sırasında yapılan unutkanlık ve ihmal, işletmenin hesaplarında sıkıntılara sebep olacaktır. İhmal ve dikkatsizlikten kaynaklanan hatalar dönem sonunda hazırlanan mizanlarla ve bu durumdan olumsuz etkilenen üçüncü kişiler tarafından ortaya çıkmaktadır. Sistemli bir muhasebe işleminin olduğu işletmelerde küçük hatalar, ihmaller ve dikkatten kaçan yanlışlıklar kolayca fark edilir (Pamukçu, 2000: 6).

Çağımızın getirdiği yenilikler, ekonomik ve teknolojik gelişmeler işletmelerin eski düzenini değiştirmiştir. Muhasebe kayıtlarında da teknolojik sistem kullanılmaya başlanmıştır. Bilgisayarlı kayıt sistemleri işletmenin yapısını karmaşık hale getirmiştir (Hatunoğlu vd., 2012: 39).

Günümüzde gelişen teknoloji ve artan bilgi toplumu ile muhasebe prosedürlerinin bilgisayarlı işlemlere geçilmesi ile muhasebede yapılan hata oranında azalmalar yaşanmıştır. Ancak bu muhasebe hatalarının tamamen ortadan kalktığı söylenemez. Uygulamada hala karşılaşılan hata çeşitleri aşağıda sıralanmıştır (Kıllı ve Kutlu 2021: 42; Gönen, 2007: 60):

- İşletmenin finansal tablolarında kullanılacak bilgilerin kaydedilmesi ve analiz edilmesi sırasında ortaya çıkan hatalar,
- Muhasebe kayıtları sırasında kayıtların bazısının gözden kaçması veya unutulması ya da aynı kayıtların tekrar tekrar kaydedilmesinden kaynaklı hatalar,
- İşletmenin muhasebe kayıtlarını yaptığı önemli belgelerin kaybolmasından kaynaklanan hatalar,
- İşletmenin dönem sonu yaptığı hesaplamalarda gerçeğiyle uymamasından dolayı kaynaklanan hatalar ve hesaplarda yapılan uygunsuzluklar,
- İşletmenin finansal varlıklarının kaydedilmesi sırasında rakamlarda hesapların yanlış isimlendirilmesinden kaynaklanan hatalar.

2.4.2. Muhasebede hata türleri

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte muhasebe işlemleri çoğunlukla bilgisayar programı kullanılarak yapılmaktadır. Muhasebe işlemlerinde kullanılan bilgisayar programı ile yapılan hatalarda azalmalar yaşanırken, bazı hata türleri tamamen yok olmamıştır. Uygulamada yaygın olarak rastlanılan hata türleri aşağıda sıralanmıştır (Irmak vd., 2002: 32):

- Matematiksel hatalar,
- Kayıt hataları ve nakil hataları,
- Unutma hataları ve mükerrer kayıt hataları,
- Bilanço hataları.

Matematiksel hatalar

Matematiksel hataların birçok çeşitleri bulunmaktadır. Matematiğin en genel dört ana işlemlerinden herhangi birisi ile yapılan hatalar ve bunların kayıt defterlerine yanlış kaydedilmesi ile ortaya çıkan hatalardır. Hesaplama yaparken toplanacak gelirlerin veya çıkarılacak giderlerin işlenmesi sırasında gerçekleşen hatalar olarak da adlandırılır (Demirci Ece, 1998: 7).

Örnek: İşletme 05.05.2019 tarihinde toplam 20.000.000 TL tutarındaki ticari malı %18 KDV hariç peşin olarak satın almıştır. KDV tutarı 3.600.000 TL olacakken kayıt sırasında KDV miktarı eksik hesaplanmasından dolayı yanlış kaydedilmiştir. Bu kayıt şekli aşağıda verilmiştir.

05.05.2019		
153 Ticari Mallar Hesabı	20.000.000	
191 İndirilecek KDV Hesabı	3.000.000	
100 Kasa Hesabı		23.000.000
Peşin Mal Alımı		

*Yukarıdaki örnek (Demirci Ece, 1998)'deki çalışmadan uyarlanmıştır.

Alış yapılmış olması tutarların kalemlerinde matematiksel olarak hatalı kaydedilmiş olduğunu göstermektedir.

Matematiksel hatalar, insanlar tarafından bir şeylerin saklanması amacıyla yapılıyor ise bu yanlışlıklar hata olmaktan öteye geçerek hile boyutuna dönüşmüştür. Aslında hata ve hileler insanların ürünüdür (Demirci Ece, 1998: 7).

Matematik hataları belgeler üzerinde dikkatli incelemeler yapılırsa açığa çıkartılır. Bu hatalara, muhasebenin aritmetik işlemler gerektiren hesaplarında daha çok rastlanır. Bu hatalar KDV, amortisman ve yeniden değerlendirme gibi hesaplarda çok karşılaşılan hatalardır (Irmak vd., 2002: 33).

Kayıt hataları ve nakil hataları

Kayıt hataları, işletmenin mali işlerini kayıt altına alırken faturalara tutarların yanlış geçirilmesinden kaynaklanan hatalardır. Genellikle bu hatalar, muhasebenin dışında yapılan hesaplamalardan kaynaklanır (Kirik, 2007: 22).

Muhasebe işlemlerinin görevli personel tarafından yanlış analiz edilmesi, kayıtlarda alacak ve borç hesaplarında yapılan karıştırmalardan dolayı ortaya çıkan hatalardır. Kayıt hatalarının üç farklı çeşidi vardır. Bunlar (Topsak, 2009: 47-49):

-Rakam Hatası: Muhasebe kayıtlarında faturalardaki rakamların yanlış yerlerde kullanılması, yerlerinin değiştirilmesi veya bu rakamların kayıtlara eksik ya da fazla kaydedilmesinden kaynaklanan hatalardır.

-Hesap Hatası: Genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ve yasalara uygun olmayan bir şekilde muhasebe işlemlerinin yorumu ve analizini kapsayan, kendi hesabına değil de başka bir hesaba kaydedilmesi sonucunda ortaya çıkan hatalardır. Bu hatalar yanlış hesabın kullanılmasından kaynaklanır.

-Hesapların Borç ve Alacak Taraflarının Karıştırılması: Muhasebe kaydı yapılırken alacak ve borç taraflarına yanlış kaydedilmesi sonucunda ortaya çıkan hatalardır.

Unutma hataları ve mükerrer kayıt hataları

Bir işletmenin mali nitelikli işlemlerini, mal alış satışlarını, kazançlarını veya giderleri gibi kalemlerinin faaliyette bulunduğu dönem kayıtlarının personeller tarafından unutulması, dikkatinden kaçması ya da hiç kaydının yapılmaması veya bu tür işlemlerin birden fazla kaydedilmesinden kaynaklanan muhasebe hatalarıdır.

Muhasebe işlemlerinin iki defa kaydedilmesi mükerrer hatadır, yani tekrar eden kayıtlar nedeniyle yapılan hatalardır (Sevilengül, 2005: 23).

Bilanço hataları

Bilanço; bir işletmenin faaliyet dönemi içinde belli bir tarihte elde ettiği varlıklar ve bu varlıkların sağlandığı kaynakların gösterildiği tablolara bilanço denir. Bilançoda aktif ve pasif olmak üzere iki taraf vardır. Aktif tarafta varlık ve alacaklar, pasif tarafta ise borçlar ve öz sermaye bulunmaktadır (Akdoğan ve Tenker, 2001: 60).

Muhasebe sisteminin bilanço düzenleme ilkelerinin amacı, bir şirkete sermaye kiralayan veya sonradan kâr aktaran ortaklar, hissedarlar, alacaklılar tarafından sağlanan fonlar ve bunlardan elde edilen varlıklar, muhasebe kayıtlarında, hesap ve tablolarda ve mali durumda anlamlı bir şekilde tanımlanmış ve temsil edilmiştir. Belli bir zaman içinde ilgili taraflar için işletmenin mali durumunun her zaman açık ve gerçekçi olarak sunulması amaçlanmıştır (Çonkar, 2014: 31-32).

Bilanço hazırlarken belli başlı kural ve standartlara uyulması gerekir. Bu hususlar doğrultusunda bilanço ilkelerine ters düşecek şekilde yapılan işlemler hata ve hileye sebep olmaktadır. Bilanço hataları ikiye ayrılır. Bunlar değerlendirme hataları ve hesapların birleştirilmesi hatasıdır (Açık, 2012: 354).

Değerleme hataları

Değerleme hataları, işletmelerin muhasebe kayıtlarını tutan muhasebe personellerinin yeteri kadar bilgi ve tecrübesinin olmamasından dolayı, bilançoda yer alan aktif ve pasif tarafların hesaplamasında yanlış değerlendirme yapmasından kaynaklanan hatalardır. İşletmenin daha önceden aldığı, deposunda stokladığı malların bozulması, ekonomik değerinin düşmesi, doğal afetlerden dolayı olumsuz etkilenecek değer kaybetmesi değerlendirme hatalarına neden olabilmektedir. Bu değer kayıplarının muhasebe kayıtlarına yansıtılmadan düzenlenen bilanço, işletmenin gerçek mali durumunu göstermemektedir. Bu şekilde işletmelerin düzenlediği bilançolar, Vergi Usul Kanunu'nun 258-330'uncu maddelerindeki hükümler gereği davranmayarak yapılan işlemler, değerlendirme hatası olarak adlandırılır (Gökay, 1994: 119-120).

Hesapların birleştirilmesi

İşletmelerin mali nitelikli işlemlerinin muhasebe kayıtları yapılırken, bilançoda yer alan aktif ve pasiflerini karşılaştırarak bir tek hesapta toplamasından kaynaklanan hatalardır. İşletmelere ait işlemler muhasebeleştirilme sırasında ayrı ayrı hesaplarda izlenmesi gerekirken bir tek hesap altında izleniyorsa bu muhasebe hataları oluşur. Bu hatanın işletmenin dönem sonu hesaplarına olumsuz etkisi olmaz, fakat muhasebenin temel kavramlarından olan “Tam Açıklama Kavramı” na göre ters düşmektedir (Kirik, 2007: 50). Örneğin; A ve B işletmeleri kendi aralarında çekli alışveriş yapmışlardır. B işletmesi A işletmesinden çek almış, karşılığında da çek vermiştir. “101 Alınan Çekler” ve “103 Verilen Çekler ve Ödeme Emirleri” hesaplarının ayrı, birisinin borç diğerinin de alacaklı hesaba kaydedilmesi gerekirken ikisinin de aynı hesaba alınması durumunda hesapların birleştirilmesi hatası ortaya çıkmaktadır (Gülseren, 2020: 8).

2.5. Muhasebede Hile Kavramı

Hile; insanların kendi çıkarları uğruna bir başka kişileri kullanması ve onlardan haksız yararlanmasını sağlayan düzmece olarak tanımlanır. Türkçeye hile sözcüğü İngilizcede fraud sözcüğünden çevrilmiştir. Hile; usulsüzlük, düzenbazlık, hırsızlık, kendi üstüne para geçirme, rüşvet kabul etme, başkalarının üzerinden haksız kazanç elde etmek gibi yanlış davranışları kapsamaktadır. Hile, kişilerin ya da kurumların olumsuz etkilenmesini sağlayacak, yolsuzlukla haksız kazanç sağlamak için yaptıkları ahlaksız davranış biçimidir. Hile; insanların hukuk kurallarını çiğneyerek, eşitlik ve adalet algılarının dışına çıkarak, haksız kazanç elde etmek için diğer kişileri veya kuruluşları zarara uğratmak, varlıklarına el koymak amacıyla kandırma olarak ifade edilir (Çatıkkaş ve Çalış, 2007: 188-189).

Hile; bir işletmede görev yapan personelin kendi menfaatini düşünerek, çalıştığı işletmeye kasıtlı olarak zarar vermesi olarak tanımlanır. Yani hile, işletmenin finansal araçlarını uygun olmayan bir biçimde kasıtlı olarak kullanmasıdır (Bozkurt, 2011: 60).

Geniş anlamda hile, kişilerin bir çıkar uğruna bir takım usulsüzlük ve kandırma tekniklerini kullanarak gerçekleştirdikleri yasa dışı bir davranış ve suçtur (Kandemir, 2010: 10-11).

Muhasebede hile, kendi kişisel amaçlarına ulaşmak için işletmenin kayıt ve belgelerinde muhasebe kurallarına ve vergi hukuku kurallarını çiğneyerek yapılan kasti hatalardır. Muhasebe hileleri, işletmenin var olan ekonomik durumunu belge ve kayıtlarda yapılan usulsüzlük nedeniyle olduğundan farklı gösterip, haksız kazanç sağlamak için bir tarafın lehini düşünerek yapılan yanlış davranış şekli olarak ifade edilir (Özçelik vd., 2017: 200).

Diğer bir tanıma göre muhasebe hileleri; görevliler, personeller veya üçüncü kişiler tarafından kasıtlı olarak emek harcamadan kazanç sağlamak amacıyla ürün veya hizmetlerin değiştirilmesi, eksik dağıtılması ve muhasebe politikalarının yanlış uygulanmasına neden olan fiil olarak tanımlanmaktadır (Bunget ve Dumitrescu, 2009: 118).

Borçlar Hukuku'na göre hile; insan iradesini zedeleyen bir unsurdur ve bir kişi üzerinde onu kandırarak istemediği bir anlaşma yapmasına neden olarak, kasıtlı olarak hata yapmasına zemin hazırlayan bir davranıştır. Hile iki taraftan birinin diğer tarafı kasıtlı olarak dolandırarak haksız kazanç sağlaması, amaçladığı çıkarlarına ulaşması olarak da ifade edilebilir (Eren, 1999: 39).

Bozkurt (2011: 60) çalışmasında hileyi ve unsurlarını şöyle açıklamıştır:

- Hile, insanların sadece kendi çıkarlarını göz önünde bulundurarak başkalarını bilinçli olarak dolandırma işlemidir.
- Hile, bir işletmede çalışan personelin, işletmenin finansal kalemlerini ele geçirip bunları kötüye kullanarak haksız gelir elde etmesi işlemidir.
- Hile, hukuk kurallarına, yasalara aykırı davranarak insanlara yalan söyleme, sahtekârlık yapma ve onları kandırma biçimidir.
- Hile, bir kişinin kendi çıkarlarını elde ederken başkalarının üzerinden faydalanması gibi davranışların bütünüdür.
- Hile, aldatma, kandırma, yolsuzluk, düzenbazlık, hilekâr, haksız kazanç sağlama, yağmalama, vurgun, çalma, açgözlü olma gibi kötü davranışların bütünüdür.
- Hilenin en büyük özelliği kasıt unsurudur.
- Hileye başvuran kişinin amacı kendisine bir çıkar sağlamaktır.
- Hile olayında iki taraf vardır, birisi çıkar sağlarken diğer taraf ise mağdur olmaktadır.

Hile yapan kişi ve kurumlar birtakım amaçlara ulaşmak için hile eylemine girişmektedirler. Bunlar ise aşağıda belirtilmiştir (Bozkurt, 2009: 18):

- Büyük işletmelerin yüksek tutarlı vergilerinden kurtulmak amacıyla vergi kaçırma planlaması,
- İşletmelerin ortakları ile kâr paylaşımı sırasında, kârın düşük gösterildiğinde az miktarda kâr paylaşımının yapılması,
- İşletmelerin finansal durumlarının saklanması,
- Büyük işletmelerde birden fazla ortağın kendilerine çıkar sağlamak için birbirlerini dolandırmaya çalışması,
- Haksız bir kazanç sağlama isteğinin olması,
- İşletmenin hisse senetlerinin değerlerinin var olandan daha farklı gösterilmek istenmesi,
- Aldatmaların üstü kapalı yapılmasını amaçlamaktır.

Hilenin genel özellikleri aşağıda belirtilmiştir. Bunlar (Abdioğlu, 2007: 163):

- Hile herhangi bir organizasyonda ve organizasyonu oluşturan herhangi bir aşamada oluşabilir,
- Hile herhangi bir ülkeye atfedilemez ve küresel boyuttadır,
- Hiçbir sistem hileyi tamamen ortadan kaldıramaz, amaçladıkları şey ise hileyi minimize etmektir.

Hile yapan kişinin fırsat yakalamış olması veya hak ettiğini düşündüğü değeri göremediğini düşünerek kendisine verilmeyen kazancı haksız olarak elde etme çabası, kasten yapılan aldatmadır. Dolayısıyla hile, kendisi için bir yarar sağlama amacıyla yapılan hatalı davranış biçimidir (Aytekin, 2017: 66).

Hilelerin tespit edilmesi o kadar da kolay bir iş değildir. Günümüzde birçok işletmenin aile işletmesi olduğu görülmektedir. Aile işletmeleri kurumsal olmadığı için her türlü hile görülmektedir. Bu işletmelerin vizyonuna göre işletmede çalışan herkes aileden birisidir. İşletme çalışanı, aile işletmelerine göre çalışanların on yıldan fazla süredir işletmede görev yapmalarının, işletme aleyhinde davranmayacakları doğrultusunda bir düşüncenin oluşmasına neden olabilir. Bu tarz düşüncelerin var olması, bu işletmede çalışan personellerin hile unsuruna daha kolay yönelme eğilimi göstermelerine sebep olabilir (Gülten ve Kocaer, 2011: 37).

İşletmelerde muhasebe hilesi, işletmenin faaliyetini gösteren mali tablo ve raporlarında, işletmenin kârının artırılması ve azaltılması için iki şekilde yapılmaktadır. Bunlar peçeleme ve makyajlamadır. Peçeleme, işletmenin kârlılık oranını daha düşük olarak gösterme şeklidir. Makyajlama ise işletme ile ilgili olabilecek kişilere beğendirme çabasıdır. Bu yüzden hile, işletmenin var olan kârlılık durumunu süsleyerek daha yüksek göstermek için yapılmaktadır. Mali tablolarında yaptığı oynama, işletmeyi dış çevreye karşı avantajlı göstererek değerinden daha fazla ilgi görmesini sağlayacaktır (Demir, 2014: 172).

Muhasebe işlemlerini gerçekleştiren personelin yaptığı yanlışlığı bilinç dışı olarak yapması durumunda hata, bilerek ve isteyerek gerçekleştirmesi durumunda ise hile ortaya çıkmaktadır. Ancak bunların istemeden yapılan bir hata mı, yoksa kasıtlı olarak yapılmış bir hile mi olduğunu anlamak zordur, fakat bazı durumlarda bu durum anlaşılabilir. Denetçiler standartlara göre hareket ettiğinde, muhasebede yapılan yanlışlıkların hata mı yoksa hile mi olduğunu ayırt edebilirler. Bu durumlar ise kısaca aşağıda belirtilmiştir (Arkun, 1975: 61):

- İşletmeler muhasebe kayıtlarını yapan personellerin, bilançonun çift taraflı kayıtlarında tutarsızlığın olduğu ve bu hatanın ortaya çıkartılması yerine maskeleyerek gizleme amacını gütmesi durumunda bu iyi niyetli bir davranış oluşturamaz. İyi niyet olsaydı, yanlış gizlemek yerine düzeltmeyi tercih etmesi gerekirdi. Bir yanlış ortaya çıkartmak, düzeltmek yerine ikinci bir yanlışla gizlenmeye çalışıldığı için bu personelin davranışı hile olarak kabul edilmektedir.
- Bazı düzensizlikler hile olarak kabul edilmektedir. İşletmelerde çalışan muhasebecilerin muhasebenin ilkelerini ve kurallarını bilmesi gereklidir. Büyük işletmelerin muhasebe kayıt işlemleri karmaşık olduğundan hata yapma olasılığı yüksektir. Fakat muhasebecilerin muhasebe standart ve kurallarına aykırı yapılan yanlışlıklar hata değil hile olarak kabul edilmektedir.
- Yapılan usulsüzlük sürekli tekrar ettiğinde bu hata olmaktan öteye geçip kasıtlı olarak yapıldığı düşünülerek hile olarak kabul etmek gerekir. Ama bu konu üzerinde kesin karara varmadan işlemlerin hangi koşullar altında gerçekleştiğini incelemek gerekir.

2.5.1. Muhasebe hilelerine başvurma nedenleri

Muhasebe hileleri işletme açısından ele alındığında hileyi yapan iki taraf vardır. Bunlar işletmenin sahipleri tarafından yapılan hileler ve işletmede çalışan personeller tarafından yapılan hileler olmak üzere iki gruba ayrılır. İşletme sahiplerinin hile yapmadaki amaçları; ortaklar arasında düşük kar dağıtımı, vergi kaçırma, işletmenin finansal durumunu farklı göstermek ve usulsüzlükleri gidermek için yapmaktadır. İşletmede çalışan personellerin hile yapma amaçları ise hak ettiklerinden az ücret verdikleri düşüncesi, fırsatlardan istifade etmek istemesi, çalıştığı iş yerinin şartlarının ağır olması ve bundan şikâyetçi olması gibi nedenlerden dolayı hileyi gerçekleştirmektedirler (Kayar, 2005: 102; Özçelik vd., 2017: 201).

➤ İşletme Sahiplerinin Hileye Başvurma Nedenleri

İşletme sahiplerinin muhasebe işlemlerinde hile yapmalarının bazı nedenleri vardır. Bunlar vergi kaçırmak, yaptıkları yolsuzlukları gizlemek ve işletmenin finansal durumunu olduğundan farklı göstermek için hile eyleminde bulunmak isterler.

- Vergi Kaçırmak

Vergi, devletin kamu düzenini sağlayacak harcamaları yapabilmesi için yasalarca belirlenen oranda kişi ve kurumların ödeme gücüne göre herkesin yükümlülük derecesi farklı olarak ödemek zorunda olduğu ekonomik değerdir. Ülkemizde alınan vergiler kamu harcamalarını gerçekleştirmek için alınır ve zorunlu bir yükümlülük olmakla birlikte alınan vergiler ülke gelirine %70-%90 katkı sağlamaktadır (Pehlivan, 1994: 95).

Vergi kaçırma; kurum ve tüzel kişilerin ödemekle yükümlü olduğu, devlet tarafından belirlenen ekonomik değer yerine getirilmemesi ya da bu miktarın az bir kısmının ödenmesi işlemidir. İşletmenin yaptığı ekonomik faaliyetlerinin eksik gösterilmesidir. İşletme yöneticilerini vergi kaçırmaya yönelten birtakım nedenler vardır. Bunlar (Altuğ, 1999: 336):

- Yüksek kazanç elde etme isteği,
- İşletmesini kısa zamanda büyütme düşüncesi,
- İşletmelerin vergi işlemlerini denetleyenlerin az olmasından ve bu eylemin kolay açığa çıkmamasından,
- Devletin vergilendirme sistemindeki adaletsizlikler,
- Piyasada vergi kaçırmanın artması,

- Vergi kaçırıcılara uygulanan ceza yaptırımlarının ağır olmamasından.
- Yolsuzlukları Gizlemek

İşletmeler, yasaları çiğneyerek kendi çıkarları için usulsüzlük, para yedirme ve dolandırıcılık yoluyla gerçekleştirdikleri bazı yolsuzlukları gizlemek amacıyla muhasebede kullanılan finansal tablolarda yapılan kalem oynama işlemidir. Böyle bir yolsuzluğu daha çok denetim sistemi zayıf olan küçük işletmeler gerçekleştirir.

İşletmenin yönetimindekiler ile işletme çalışanları anlaşarak bazı gelirlerin kayıt dışı edilerek ortakların zimmetine geçirilir. Satılan malın gelirleri kayıtlarda olmadığı için anlaşılmasın diye mallar fire olarak kaydedilir. Buradaki amaç yapılan yolsuzluğu gizlemeye çalışmaktır (Gürbüz, 1995: 61).

- İşletmeyi Gerçek Durumundan Farklı Göstermek

İşletmeyi gerçek durumdan farklı göstermek, işletme dışı kişilerin çıkarlarına karşı yapılan ve işletmenin mali durumunun tam olarak gösterilmemesinden kaynaklanan hile biçimidir. Yapılan hile eyleminde işletme sahipleri ve paydaşlar olumsuz etkilenmektedir (Çelik, 2010: 19).

Hile, işletmenin muhasebe işlemlerinin olduğundan farklı kaydedilmesi ve mali durumunun gizlenmesiyle oluşmaktadır. Böyle bir hile eylemi, işletmenin mali durumunu mevcut durumundan daha kötü ya da daha iyi göstermek için yapılan hile şeklindedir (Çatıkkaş, 2016: 20).

- İşletme Çalışanlarının Hile Yapma Nedenleri

İşletme personelleri hak ettikleri ücretin verilmediğini düşünerek hile eyleminde bulunurlar. Bu nedenle usulsüz işlere başvururlar. İşletmenin mal varlıklarından elde edilen gelirlerin bir kısmını çalışanlar kendi zimmetlerine geçirirler. Bunların açığa çıkmaması için çeşitli hile yöntemlerine başvururlar (Terzi 2012: 51-63).

İşletmede çalışan personellerin yaptıkları hile örnekleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Bozkurt, 2000: 51-60):

- Çalışanların, işletmenin mallarını zimmetlerine geçirmesi,
- Çalışanlar, şahsi çıkarları için işletme mallarını kötüye kullanması,
- İşletmenin deposundaki malları kendi ihtiyaçları için kullanması veya çalması,
- Ödemelerde yanlışlıkların yapılması,

- İşletmeden ayrılan eski personellere yapılmayan ödemenin yapılmış gibi gösterilmesi,
- İşletmenin alacaklarının tahsil edilmesinden elde edilen gelirin, muhasebe kayıtlarına alınmadan kendi şahsi hesabına geçirilmesi,
- Gerçekte olmayan satıcılardan, işletmeyi mal ve hizmet almış gibi gösterip hesaptan para çıkışı yapılması,
- İşletmenin demirbaşlarının çalınması,
- İşletmenin personel sayısında gerçek dışı artış göstererek buradaki ücret ödemelerini kendi hesabına geçirme,
- İşletmenin giderlerinin olduğundan fazla gösterilmesi,
- Çalışanların, yönetimden izinsiz fiyatlarda indirimler yapması.

İşletmede çalışan personelleri hile yapmaya yönelten çok neden vardır ama bunların hepsinin bilinmesi mümkün değildir. Birçok neden bir araya geldiğinde hile olayı ortaya çıkar. İşletme çalışanlarını hileye yönelten en belirgin nedenler aşağıda verilmiştir (Bayraktar 2007: 18).

- Baskı,
- Fırsat,
- Haklı gösterme.

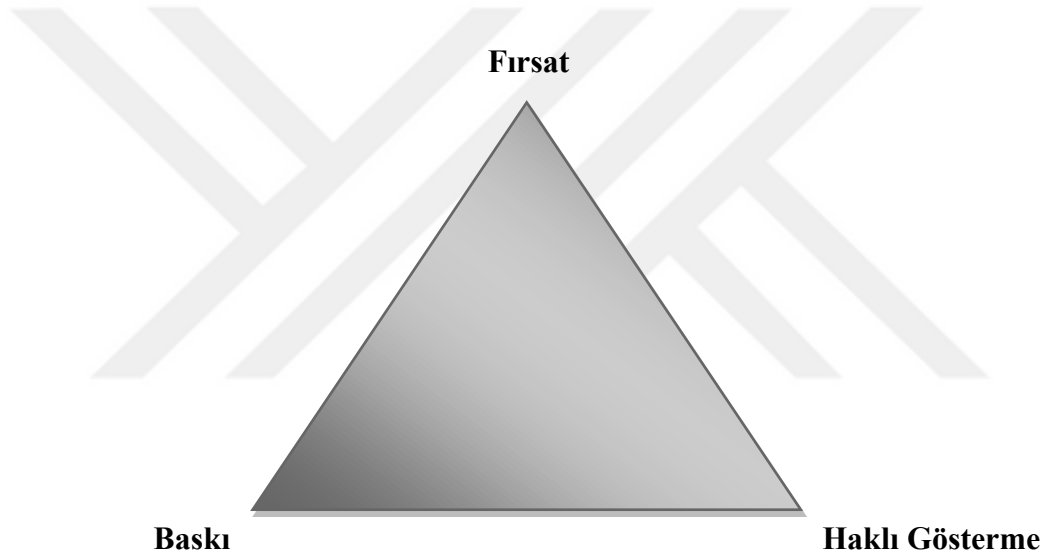
Hile üçgeni

Hile eylemi, insanların daha fazla para ve mal kazanmak için gerçekleştirdikleri bir davranıştır. Çalışanlar sosyal ve politik nedenler yüzünden hile yapabilirler. Günümüz toplumunda insanların ahlak kurallarına uygun davranmamasıyla birlikte, daha çok kazanma en güzeline sahip olma arzusu hile yapmaya teşvik etmiştir. Araştırmalar sonucunda her kesim ve yaş grubundaki insanların hile yapmaya eğilimli olduğu tespit edilmiştir (Terzi, 2012: 35).

İşletmelerde gerçekleşen hileler üzerine bir araştırmada şöyle bir sonuca ulaşılmıştır. İşletmedeki her bireyin hile eylemini gerçekleştirmeye müsait olduğu ortaya çıkmıştır. Fakat yöneticilerin mi yoksa personellerin mi hile eğilimlerinin yüksek olduğunu söylemek doğru olmaz. Genel olarak ulaşılan sonuç, işletmedeki herkesin hile yapmaya meyilli olduğunu gösterir (Bozkurt, 2009: 96).

İşletme personellerini hile yapmaya teşvik eden birçok sebep vardır. Bu sebepler yan yana geldiğinde personeller hileli davranışlarda bulunurlar. Yapılan bir araştırmaya göre 200 hile eylemini gerçekleştiren mahkûmla görüşülmüş ve bu görüşme sonucunda mahkûmları hileye yönelten üç ana nedenin olduğu ortaya konulmuştur. Bunlar “*Baskı*”, “*Fırsat*” ve “*Haklı Gösterme*” dir. Bu üç faktörün bir araya gelmesiyle işletme çalışanlarının hile yapması kaçınılmazdır. İnsanların hile yapmasını tetikleyen bu unsurlar “*Hile Üçgeni*” ni oluşturur. (Bozkurt, 2009: 111).

Bir kişinin çalıştığı işletmeye faydasının olduğu kadar zararının olması da kaçınılmazdır. Hile davranışının oluşmasında etkili olan faktörler şekilde gösterilmiştir.

Şekil 2.1. Hile Üçgeni

Kaynak: (Ataman ve Aydın, 2017: 6).

Baskı unsuru

İşletmedeki personelleri hile yapmaya iten bir faktördür. Personellerin işyerlerinde görevlerini icra ederken kendilerini baskı altında hisseder ve baskı altından kurtulmak için hile eylemine başvurur. Personellerin hile yapmasında etkili olan baskılar finansal ve psikolojik nedenlerden dolayı gerçekleşmektedir. İşletmede çalışan personellerin yaptıkları işin beğenilmemesi, yönetimin borçlarında artışların olması, her zaman daha fazla kazanma arzusu ve işletmenin giderlerinin artması gibi nedenlerden dolayı çalışanların baskı altında kalması hile yapmasına neden

olmaktadır. Personellere baskı altında hissettiren unsurlar şunlardır (Bozkurt, 2009: 65):

- Kötü Alışkanlıklardan Doğan Baskılar,
- İşle İlgili Baskılar,
- Mali İçerikli Baskılar.

İşletmede, çalışanları hileye yönelten unsurlar şunlardır (Ertikin, 2017: 75-76):

- Çalışanın aniden ekonomik ihtiyacının doğması,
- İşletmede hak ettiğinin verilmemesi,
- Lüks hayat sürme isteği,
- Yüklü miktarda borcun altına girmiş olması,
- Kendisinin veya ailesinden birinin sağlık sorunlarından dolayı fazla harcamaların olması,
- Gözünü para hırsı bürümesi,
- Sahip olduklarıyla yetinmeme,
- Madde ve kumar bağımlısı olması.

Fırsat unsuru

Fırsat, işletmede çalışanların hile yapmasına ortam hazırlayan bir unsurdur. İşletmedeki personeller hile yapmak için uygun ortamı kollarlar ve fırsatını bulduğu zaman hile eylemini gerçekleştirir. İşletmelerdeki zayıf denetim merkezlerinin olması çalışanların hile yapmasını kolaylaştırır. Çalışanlar, işletmenin kontrol mekanizmasındaki herhangi bir zayıflığı fark ettikleri takdirde bu fırsatı kaçırmayıp kendisine para aktarımı yapabilirler. İşletmede çalışan personelleri hileye teşvik eden unsurlar genel olarak şöyle sıralanabilir (Bozkurt, 2009: 66):

- İşletmenin yönetimindeki kişilerin yetkin olmaması,
- Açıkça beyan edilmeyen anlaşmaların yapılması,
- Ahlaki yapısının yetersiz olması,
- Çalışanların verimlilik kontrolünün eksik yapılması,
- İş yerinde uygulanan disiplin işlemlerinin zayıf olması,
- İşletmedeki çalışanlar arasında bilgi akışının yetersiz olması,
- İç kontrol sisteminin zayıflığı,

- Çalışanlar arasında etkileşimin zayıf olmasıdır.

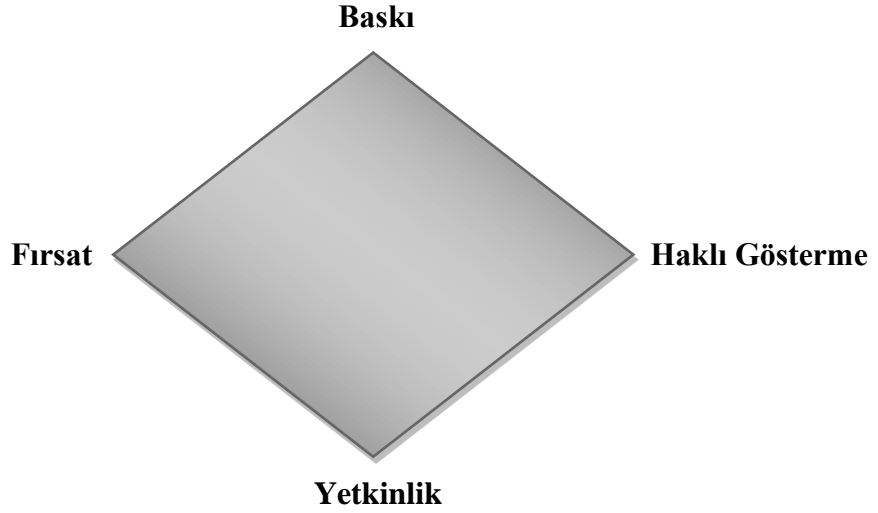
Haklı gösterme

İşletmede çalışan personeller yaptıkları davranışın yanlış olduğunu anlasalar dahi kendilerini her zaman haklı gösterme çabası içine girerler. İnsanların bahaneler üreterek, haksız olduğu durumlar karşısında bile kendilerini haklı çıkarmaya çalışırlar. Muhasebede ortaya çıkan savunma biçimleri şunlardır (Okay, 2011: 80):

- Kötü bir niyetle yapmadım,
- Ben işletmedeki emeğimin karşılığını aldım,
- Aldığımı daha sonra geri bırakacaktım,
- İlk ve son kez yapıyorum,
- Benim davranışından kimse zarar görmedi,
- Kimse fark etmemiş olsaydı, bunu bende yapardım,
- Hatamın farkındayım, bir daha olmaz,
- Bu paraya çok ihtiyacım olduğu için aldım,
- Her şeyi işletmemiz için yaptım,
- Bu hareketi bütün insanlar yapar, benim yaptıklarımından kimse olumsuz etkilenmedi,
- Çalışanlar değer verilmedi, işletmeye haktır bu,
- Ben hakkım olanını aldım,
- Yaptıklarım yanlış bir davranış biliyorum.

Hile karosu (elması)

İnsanları hile yapmaya yönelten nedenler; baskı, fırsat ve haklı gösterme şeklinde üç grupta toplanarak hile üçgenini oluşturmaktadır. Buna hile üçgeni teorisi adı verilmiştir. Hile üçgeni teorisinin her zaman hile yapmak için yeterli olmadığını söyleyen, David T. Wolfe ve Dana R. Hermanson (2004) üç tane nedene ek olarak bir de “yetkinlik” unsurunun hile yapmaya yönelten nedenler içinde olacağını ileri sürmüştür. Hile üçgeninde yer alan üç unsura eklediği dördüncü unsur “yetkinlik” ile hile elması (karusu) teorisini ortaya koymuştur. Yetkinlik, görevlerini yapan personellerin şahsi değerlerden ve kişisel özellikleri gereği gerçekleştirdikleri tutum ve davranışlardan oluşmaktadır (Mengi, 2012: 119-121).

Şekil 2.2. Hile Karosu

Kaynak: (Kazan, 2020: 251).

Wolfe ve Hermanson, çalışanların hileli davranışta bulunmasını gerektiren birtakım becerilere sahip olması gerektiğini açıklamıştır. Bunlar aşağıda sıralanmıştır (Mengi, 2012: 120-121):

- Yüksek düzeyde ikna kabiliyetlerinin olması,
- Yalan söyleme konusunda yüksek potansiyele sahip olması,
- Çalıştığı işletme hakkında bilgi sahibi olması ve eksik yönlerini tespit ederek bu eksikliklerden zekâsıyla kendine pay çıkarması,
- Yüksek özgüvene sahip olan kişiler, hile yaptıklarında deşifre olmayacaklarını düşünürler,
- Stres ile başa çıkabilme konusunda yüksek potansiyele sahip olması.

Hile eylemini gerçekleştiren kişiler eğer olumlu sonuçlar elde ederlerse bu onlarda alışkanlık haline gelir ve sürekli hile yaparlar. Bir kerelik diye yapılan hile eylemi kazandığı para sayesinde bağımlılık yapmaktadır (Okay, 2011: 80).

2.5.2. Hilenin varlığına ilişkin belirtiler

Hilenin belirtilerini sınırlandırmak mümkün değildir. Hile belirtisini bir liste içerisinde sınırlandıramasak da işletmede belgesiz işlemler, borç ve alacaklar, açıklamasız yapılan kayıtlar, tahsilât takibinde başarısızlıklar, stok miktarlarında düşüşler, ihtiyaçtan fazla mal ve hizmet stoklanması, yüksek oranda kredi çekilmesi,

işletmenin mali nitelikli işlemlerinde ciddi boyutlarda yaşanan değişiklikler hile belirtilerini ifade etmektedir. Hilelerin tespit edilmesinde belge ve kayıtlardan ziyade personellerin kişisel tutum ve davranışlarından hile yaptıkları tespit edilir. Hile belirtileri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Kandemir, 2010: 23):

- İç kontrol zayıflıkları,
- Muhasebe ile ilgili anormallikler,
- Analitik anormallikler,
- Çalışanların anormal davranışları,
- Yaşam biçimindeki değişiklikler,
- Şikâyetler, imalar, uyarılar.

İç Kontrol zayıflıkları

Şirketin iç kontrol sisteminin zayıf olmasının belirtileri aşağıda sıralanmıştır (Çatıkkaş ve Çalış, 2007: 200):

- Görevler ayrılığında yetersizlik,
- Bağımsız denetimde zayıflık,
- Belgelerin dolaşımında zayıflık,
- Uygun olmayan muhasebe sistemi,
- Şirketin varlıklarının korunamaması,
- Tam ve uygun yetkinin bulunmaması,
- İşe alım sürecinde yetersizlikler,
- İç kontrol hizmetlerinin bulunmaması veya uygun olmaması,
- Risk değerlendirme politikasındaki eksiklikler.

Muhasebe ile ilgili anormallikler

Muhasebe ile ilgili anormalliklerde şöyle sıralanabilir (Albrecht vd., 1995: 57):

- Eksik belgeler ve işlemlerin zamanında yapılmaması,
- Kayıp belgeler,
- Belgenin aslının kullanılması yerine fotokopisinin kullanılması,
- Yönetim ve personelde analitik veya soruşturma prosedürlerine ters veya anlamsız tepkiler verilmesi,

- Mali sonuçları etkileyebilecek varlıkların düzeltilmesi,
- Büyük miktarda nakit varlık,
- Açık uçlu maddelerin uzlaşma metninde yer alması.

Analitik anormallikler

Analitik anormallikleri de aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Fishman, 2001: 203):

- Nakit fazlası veya açığı,
- Tanım ve özelliklerden sapma,
- Fiziksel anormallikler,
- Atık ve döküntü oranlarında artışlar,
- Hesaplarda ciddi artış veya azalışlar,
- Açıklanması mümkün olmayan stoklardaki eksiklik veya onarımlar,
- Hacim artarken yükselen birim maliyet,
- Hacim arttıkça ve taşıkça azalan atıklar,
- Aşırı derecede alımların yapılması,
- Açıklanamayan giderler veya ödemeler.

Çalışanların anormal davranışları

Çalışanlar, hile eylemini gerçekleştirdikten sonra çoğunda psikolojik olarak yakalanma korkusu ve suçluluk hissi duymaktadır. Çalışanların korku ve suçluluk hislerinden kaynaklanan farklı davranışlar ortaya çıkmaktadır. Bunlar aşağıda verilmiştir (Bozkurt, 2009: 165).

- Aşırı derecede şüphe,
- Hoşgörüsüzlük,
- İş arkadaşlarının gözünün içine bakamama,
- Sakin yapıdaki bir çalışanın aniden kavgacı bir hale dönüşmesi,
- Gelen eleştirilere karşı savunma hissi,
- İşten atılma korkusu,
- Öfke kontrolsüzlüğü,
- Uykusuzluk yaşamaması.

Yaşam biçimlerindeki değişiklikler

Şirket çalışanları, genellikle ekonomik nedenlerle hileye başvururlar. Hile eyleminde başarılı olan personellerin mali durumlarında değişiklikler gözlenmektedir. Bu değişiklikler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Pazarçeviren, 2005: 7):

- Pahalı bir ev satın alması,
- Yüksek kaliteli bir sosyal kulübe katılması,
- Yüksek kalitede elbiseler satın alması,
- Kaliteli yaşam sürdürmesi ve seyahatlere gitmesi,
- Pahalı mücevherler takması,
- Lüks otomobil satın alması, meslektaşlarına pahalı hediyeler alması,
- Pahalı lokantalardan yemek yemesi vb.

Şikâyetler, imalar, uyarılar

İşletmelerde yapılan hilenin açığa çıkarılması için işletmedeki yöneticiler, çalışanlar ile üçüncü kişilerin rolleri göz önünde bulundurulmalıdır. Bu kişilerin yapmış oldukları şikâyetler, ikazlar ve imalarda bulunması hileyi ortaya çıkarmak için kullanılan araçlardır. Birinin “işletmede bir şeyler yanlış gidiyor” gibi uyarıları dikkate alınmalıdır. Bu konu hakkında yapılmış bir araştırmada; büyük bir işletmede bir yıl içinde yapılan hilenin ortaya çıkarılmasında %43 oranında müşteri şikâyetleri ve personel uyarıları ile ortaya çıkartılmıştır. İşletmede şikâyetler, uyarılar ve imalar dikkate alınması olumlu sonuçlara neden olmuştur (Arzova, 2003: 124-125).

2.5.3. Muhasebede hile türleri

Muhasebede çalışanlar, hileli davranışlar sonucunda fazla kazanç elde ederler. Çalışanlar, amaçlarını gerçekleştirmek için her türlü yola başvururlar. Dolayısıyla birçok hile türleriyle karşılaşmamız mümkündür. Bunlar; kasti hatalar, kayıt dışı işlemler, zamanlama hilesi, sahte belge düzenleme hilesi, uydurma hesaplar ve bilanço hileleri olmak üzere altı gruba ayrılır. Kısaca açıklamaları verilmiştir.

Kasti hatalar

Muhasebede hata yapan personelin hata yapmasındaki en büyük sebebin yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmamasıdır. Fakat çalışanların bu hataları kendisine fazla

kazanç sağlamak için bilerek ve isteyerek yapması hata değil kasti hatadır. Bunlar hata olmaktan çıkıp hile adını alır (Çiftçi, 2012: 62).

Muhasebede ortaya çıkan yanlışlıkların çalışanlar tarafından kasıtlı olarak mı yoksa gerçekten hata mı olduğunu anlamak kolay değildir. Muhasebedeki yanlışlıkların kasıtlı olarak yapıldığını kesin olarak ortaya koyamıyorsa, bu yanlışlar muhasebede hata olarak algılanacaktır (Bayraktar, 2007: 24).

Muhasebede yanlışların hata mı yoksa kasti yapılan hile mi olduğunu anlamak için birtakım yargılar vardır. Bunlar aşağıdaki gibidir (Gürbüz, 1995: 62):

- Muhasebe sisteminde ortaya çıkan hata sürekli yapılıyorsa bu durum hile olduğunu ortaya koyar,
- İşletmede yapılan muhasebe hatalarının basit bir şekilde ortaya çıkma durumu mümkünken, bu hataları gizlemek için yapılan hatalı ve yanlış işlemler hile olarak kabul edilir,
- İşletmenin büyük miktarlarda zarar etmesine neden olan yanlış işlemler, hata olmaktan çıkıp artık onlara hile algısıyla yaklaşılır.

Kayıt dışı işlemler

Muhasebe sistemi, işletmelerin var olduğundan bu yana işlem ve kayıtlarını tutmakla sorumludur. İşletmelerin muhasebe işlemlerinin, belgelere ve raporlara geçirilmeden kayıt dışı yapılmasıdır. İşletmelerin alış satışlarında karşı tarafa satışa dair fişlerin düzenlenip verilmemesi aynı şekilde alışlarda da muhasebe kayıtlarında gösterilmemesi kayıt dışı işlemlere örnek olarak verilebilir. İşletmelerde yapılan faaliyetlerin muhasebeleştirilmemesi, alış satışların faturalandırılmaması, satış karlarının belgelendirilmemesi ve karların gizliden zimmetlerine aktarılması, işletmenin vergiden kaçmak için kayıt dışı işlemlerde kullandıkları metotlardır. Faturalandırılmayan satış ve karlar dönem sonunda görülmediği için, işletmenin ödeyeceği vergi miktarında azalmalara neden olacaktır (Kapusuzoğlu, 2008: 135).

Zamanlama hilesi

İşletmelerin muhasebe kayıtlarını yapmakla sorumlu muhasebe meslek mensupları işlemleri zamanında kaydetmekle görevlidir. Muhasebeciler tutması gereken kayıtları gününde düzenli bir şekilde tuttuğu zaman hiçbir sorun ortaya

çıkmayacaktır. İşletmelerin yapmış olduğu faaliyetleri ile kayıt zamanlarında tutarsızlık olmamalıdır. Muhasebe için hesap dönemi on gün olarak belirlenmiştir. İşletmenin işlem yaptığı zaman muhasebe kayıtlarını tutması gerekir. Fakat işletmenin belli tarihteki işlemlerinin önceden ya da bu tarihten çok sonra kayıtlara geçirmesinde kötü niyet olduğu için hile olgusu yaratmaktadır. Örneğin bir işletmenin yıl sonunda aldığı malların kayıtlarını yeni giren yıla kaydırır ileri tarihte alınmış gibi o zaman kayıtlara geçirilir. Bu da muhasebede zamanlama hilesi olarak adlandırılır (Açık, 2012: 356).

Sahte belge düzenleme hilesi

Sahte belgeler, KDV Genel Beyannamesinde 28 Nolu bildirisinde yasal hükümleri temin eden mecburi ve gerekli etkenleri taşımayan belgeler sahte belge olarak adlandırılır. İşletme sahipleri ve çalışanların sahte belge kullanmasında birçok sebep vardır. Kişi veya kurumları sahte belge kullanmaya teşvik eden nedenler şöyle sıralanabilir (Demirci Ece, 1998: 34):

- Sektörlerin genişlemesiyle maliyetler yükselmiş. Artan maliyetleri azaltmak için kullanılır,
- Müteahhitlerin devletle anlaştığı süre içerisinde ücretlerini alamaması ve bundan dolayı oluşan KDV'yi ödememek için sahte belge kullanırlar,
- Devlet desteklerinden faydalanmak için kullanılır,
- Paranın alım gücünün düşmesi ve varlıklarında ortaya çıkan azalışlar nedeniyle vergiden kurtulmak için kullanılır,
- Kurumlarda yolsuzluk için kullanılır.

Kişi ve kurumların yapmış oldukları belge sahtekârlığının ağır cezai yaptırımları olmadığı için sahtekârlık çok yaygınlaşmıştır. Sahtekârlık yapanlar belgeler üzerinde çok değişik metotlar geliştirerek belge sahtekârlığı yaparlar. Bu metotlardan bazıları şöyledir (Türkmen, 2017: 35-36):

- Sahte belgeler düzenleyerek devlet teşviklerinden ve vergi iadesinden faydalanmak için yapılır,
- Faaliyetleri durdurulmuş işletmelerin faturalarını işletmek,
- İşletmenin adına aynı numara olan yasal evraklar çoğaltılması ve tertip etmesi,

- İşletmelerin dış ticaret işlemlerinde ihraç ettikleri malların değerini olduğundan fazla göstererek devletten yüksek KDV alarak karını arttırmak,
- İşletmeler faaliyette bulunmadığı halde, faaliyetini sürdürdüğüne dair gerçek olmayan faturalar tertip etmesi,
- İşletmelerin yüksek fiyatlı mal ve hizmet satışlarını yapması fakat bu satışlara düşük değerlerle faturalar kesilmesi,
- Gerçekte olmayan şirketi zihnen kurmasıdır.

Uydurma hesaplar

İşletmeler, kazançlarını gizlemek ve maliyetleri şişirmek için sahte hesaplar açarlar ve işlemlerini gerçek durumundan farklı göstermek için muhasebe kayıtları yaparlar. Daha sonra uydurma hesaplar, başka hesaplar aracılığıyla açığa çıkmadan kapatılır. Bu hesaplar, belge ve kaydı olmayan sahte işlemlerin açığa çıkmaması için kullanılır. Bu işlem belgeye dayalıdır, fakat işlemle belge arasında tutarsızlıklar vardır. İşte bu yöntem, yapılan hileli işlemi gizlemek için başvurulan hile yöntemidir. İşletme, malı yüksek fiyattan satın, başka birisine daha düşük fiyattan satmış gibi göstererek fatura keser. İşletme, yapmış olduğu bu hile yöntemiyle elde edilen yüksek geliri kendi zimmetine geçirir. Uydurma hesaplar ile işletmeler, hem gelirini düşük göstererek aradaki gelir farkını kendi hesabına aktarır hem de malların maliyetlerini yüksek göstererek prim ve desteklerden yararlanır (Bayraktar, 2007: 27).

Uydurma hesaplar, gerçek durumu gizlemek için açılır. Uydurma hesapların açılıp kullanılmasında birtakım amaçlar vardır. Bu amaçlar aşağıda belirtilmiştir (Okay, 2011: 61):

- İşletmenin mevcut pozisyonunu olduğundan çok iyi durumda göstermek,
- İşletmede yapılmış olan belgesiz ve kayıt dışı faaliyetleri denkleştirmek,
- İşletmede görev alan çalışanların, yöneticilerin veya ortaklarının yaptıkları usulsüz işlemleri maskeleyerek istemesi,
- İşletmelerin vergi kaçırma planlarını gerçekleştirmek istemesi.

İşletmelerde sık rastlanılan uydurma işlemler şöyle sıralanabilir (Okay, 2011: 61):

- Hayali kişilerden mal ve hizmet satın alınmış gibi sahte faturalar düzenlemek,

- İşletmenin satmış olduğu yüksek fiyatlı malı, düşük fiyat üzerinden başka kişilerin ismine faturalar düzenlemek,
- İşletmeler, olmayan borçlarını ortaklara ödeyerek hesaplardan para aktarmak,
- İşletmeler, mal alış ve satışlarında aracılardan olmadığı halde aracılardan gider tahakkuk etmesi,
- Hayali kişiler adına alacak hesapları açılması,
- İşletmeler, vergi ödemekten muaf işletmelerle iş yapmış gibi göstererek giderleri şişirmek,
- Malın fiyatlarında oynamalar yapılması.

Bilanço hileleri

İşletmeler, mali durumları hakkında gerçek bilgi vermek istemediğinde veya olduğundan farklı göstermek için bilançoda oynama yaparlar ve bu işlem bilanço hilesi olarak adlandırılır. Bilanço hileleri, işletmenin mali tablolarına bakarak işletmeyle iş ilişkisi kurmak isteyen dış çevreye yanıltıcı bilgiler sunar. Bu hile yöntemi işletmeden bilgi almak isteyen grupları aldatmak için yapılmaktadır (Özeroğlu, 2014: 185).

Bilanço hileleri, makyajlama olarak da bilinir. İşletmede bilanço hileleri amacına göre iki gruba ayrılır. Bunlar bilanço güzelleştirmesi ve bilanço kötüleştirilmesidir (Kirik, 2007: 60).

Bilançonun güzelleştirilmesi

Bilanço güzelleştirmesi, işletmelerin likiditesini güçlendirmek ve stokların değerlerinde artışlar yapmak için bilançosunda iyi yönde izlenim vermek için yaptıkları hile yöntemi olarak adlandırılır. Bilanço olumlu şekilde değiştirilmiş olur. İşletmelerin bilanço güzelleştirilmesi yapmasında bazı amaçları vardır. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Açık, 2012: 357-358):

- Likiditesini arttırmak,
- İşletmenin piyasada imajını güçlendirmek,
- Vergi yükümlülüklerini yerine getirmek,
- Kurumun ortakları arasında yüksek kar paylaşımı yapmak,
- İşletmenin hisse senedi değerlerini arttırmak,

- Yüksek miktarda krediler alabilmek için,
- İşletmeyi yeni katılımcılar ve ortaklar için özendirici hale getirmektir.

Bilançonun kötüleştirilmesi

İşletmelerin yapmış oldukları bilanço güzelleştirmesinin tam tersi bir durumdur. İşletmenin mevcut durumunu olduğundan kötü göstermek için yapılan hile biçimidir. İşletmenin gelirlerinin az, maliyetlerinin yüksek ve giderlerin çok gösterilmesi şeklinde yapılan maskeleyme yöntemidir (Açık, 2012: 357-358).

İşletmelerin bilanço kötüleştirme işlemi yapmasında birtakım amaçları vardır. Bu amaçlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Bayrakdar, 2019: 69):

- Vergiden kaçmak ya da daha az miktarda ödeme düşüncesi,
- Hisse senedi değerlerini düşürmek,
- Ortaklara az kâr payı dağıtımını yapmak,
- İşletmenin durumunu kötü göstererek, alacaklıların hak talebi yerine daha faydalı anlaşmalar yapmayı amaçlamak,
- İşletmeden herhangi bir nedenle ayrılan ya da ölen yatırımcıların hisselerini düşük değer karşılığı satın almaktır.

2.5.4. Muhasebede hile yapanlar

Hile eylemini tek bir kesime atfetmek yanlış olur. Çünkü toplumun geneli hileli davranışta bulunabilir. İşletmede çalışan kişilerin karakteristik özelliklerinin bilinmesi, ileride yapılan hileli davranışı ortaya çıkarır. Böylece, işletmede yaşanacak olumsuzluklar en aza indirilmiş olur. Karakteristik özellikleri aynı olan insanların her zaman hile eyleminde bulunacağını düşünmek yanlış olur. Ama hileli davranışta bulunan kişilerin bazı ortak özellikleri bulunmaktadır. Hile yapanlarda görülen ortak özellikler aşağıda sıralanmıştır (Gülseren, 2020: 17):

- Şahsi kazanç sağlamayı düşünürler,
- Eylemlerinde gizlilik esastır,
- Paragözdür, her zaman daha fazlasını arzular,
- Yaptıkları eylemler riskli olduğu için her zaman telaşlı ve sinirlidirler,
- Hassas ve hislidirler,
- Hatalarını kabul etmezler ve başka sorumlu ararlar,

- Sadece kendilerini düşünür ve başkalarının yaşamlarını kısıtlarlar,
- Kurum içinde bilgi aktarmak konusunda gönülsüzdür,
- İşletmenin istediği raporları zamanında teslim etmezler,
- Kendi aile yaşamını gizli tutarlar,
- Kendilerinin her zaman başkalarından üstün görülmesini isterler,
- İş ortamında etkileşimleri zayıftır,
- Kötü alışkanlıkları vardır,
- İşletmede çalışan personellerin yaptıkları hilelerin anlaşılması için kendi görevi olmayan işleri de yapmak isterler.

Hile, işletme içindeki kişiler kadar işletme dışındaki kişiler tarafından da yapılmaktadır. Hile eyleminde bulunan kişiler her zaman aynı kişiler değil farklı kademelerdeki kişiler de olabilir. Çalışanların hile eylemini yapma amaçları kişisel çıkarlarını arttırmaktır. İşletme yöneticilerinin amaçları ise işletmenin yararına yöneliktir. İşletmede hile yapanlar farklı gruplara ayrılır. Bunlar; çalışan hileleri, yönetim hileleri, yatırım hileleri, satıcı ve müşteri hileleridir (Bozkurt, 2009: 64-66).

Hile yapanların gruplandırılması aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.1.Hile Grupları

Hile Çeşidi	Kurban	Hileyi Yapan	Açıklama
Çalışan Hilesi	İşveren	Çalışanlar	Çalışan Hırsızlık Yapar
Yönetim Hileleri	Finansal Tablolarla İlgilenenler	Tepe Yönetimi	Finansal Tablolar Olduğundan Farklı Gösterilir
Yatırım Hileleri	Yatırımcılar	Bireyler	Yatırıma Para Yatırılır.
Satıcı Hileleri	Alım Yapan İşletmeler	Satıcılar	Fiyatlar Şişirilir ve Sevk Olmadan Para Alınır.
Müşteri Hileleri	Satış Yapan Müşteriler	Müşteriler	Satıcı Aldatılır.

Kaynak: (Albrecht ve Albrecht, 2003: 17).

Çalışan hileleri

Çalışan hileleri, çalışanların, kurumun varlıklarını ve öz sermayelerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanması ve zimmetine aktarması olarak ifade edilir.

İşletmede çalışan personellerin hileli davranışından işletme sahipleri mağdur olmaktadır (Karakaya, 2016: 165). İşletmedeki personellerin hile eylemlerini sadece hırsızlık ve hesaba para aktarmakla sınırlandırmak yanlış olur (Ertürk, 2010: 23).

Dünyada teknolojinin gelişmesiyle birlikte rekabette ve çalışanların hileli davranışlarında ciddi boyutta artışlar yaşanmıştır. İşletmelerin yaşadığı zararlardan dünya ekonomisi de kötü şekilde etkilenmiştir. İşletmede bir kişinin hileli davranışta bulunması işletmenin sonunu getirebilir. Endüstrideki hızlı değişim nedeniyle yüksek sayıda personele ihtiyaç duyulmuştur. Dolayısıyla karmaşık iş yapısı, hilenin açığa çıkartılmasını ve önlenmesini zorlaştırmıştır (Akkılıç, 2015: 47).

Çalışanların yapmış oldukları birçok hile çeşitleri vardır. Bu hile çeşitlerinin yaygın olanları aşağıda sıralanmıştır (Çayır, 2018: 37):

- Yöneticiler tarafından yetkilendirilmeden iskonto yapmak,
- Hayali satıcı ve borçlulara ödeme yapmak,
- İşletmenin stoklarındaki malları izinsiz kullanmak ve satışlarını yapmak,
- İşletmenin hesaplarında oynamalar yaparak senet ve çeklerini aşırarak,
- İşletmenin giderlerinde oynamalar yaparak olduğundan yüksek gösterip aradaki farkı kendi zimmetine geçirmesi,
- İşletmenin alacaklarından doğan tahsilâtları kayıtlara almayıp kendi hesaplarına geçirmek,
- Haksız kazanç sağlamak için işletmenin varlıklarını kullanmak,
- Rüşvet teklifinde bulunmak ve rüşvetleri kabul etmek,
- İşletmenin alacaklarını kendi zimmetine aktarmak,
- İzinsiz çok sayıda sipariş verip kazanç sağlama düşüncesi,
- İşletmenin varlıklarını kendi çıkarları için iyiye kullanmaması.

Yönetim hileleri

İşletme yöneticilerinin en sık yaptığı hileli davranış, işletmenin mali tablolarında oynamalar yapmasıdır. Mali tablolarda yapılan oynamalar işletmeyle ilgili gerçek bilgileri yansıtmaz ve dış çevresine yanıltıcı bilgiler sunar (Erbaş ve Kolak, 2015: 23).

İşletme yöneticileri mali tablolardaki değişiklikleri, işletmenin durumunu iyi göstermek ya da daha kötü göstermek için yaparlar. İşletmelerin yapmış oldukları hileler aşağıda belirtilmiştir (Öztoprak, 2017: 65):

- Evrakta sahtecilik yaparak gider göstermek,
- İşletmenin gelir ve giderlerini mevcut durumundan farklı göstermek,
- İşletmenin satış işlemlerini kayıtlara almayarak gelirlerini düşük göstermek,
- İşletmenin alış ve satış değerlerini farklı göstermek,
- İşletmenin mallarına yıpranma payı ayırmamak veya olduğundan fazla göstermek.

İşletme yönetiminin yapmış oldukları hileler, mali tablo kullanıcılarını aldatmak amacıyla işlem tutarlarında ya da fiyatlarında bilinçli değişiklikler ve kalem oynatmalar yaparak, ilişki içerisinde bulunan kişi ve kurumlara işletmenin finansal durumu hakkında yanıltıcı bilgiler verir. Yönetimin hile yapmasındaki amaçlar; istenilen kârları elde etmek, kredi alma oranlarını yükseltmek, kurumun imajını piyasada olumlu göstermek, işletmenin hisse değerlerini yükseltmek, yanıltıcı belgelerle devlet desteklerini almak olarak sıralanabilir (Çıtak, 2009: 86-87).

Yönetim, işletmede meydana gelen usulsüzlük ve hileyi önlemek ya da tespit etmekten sorumludur. Uygun denetim sistemi kurarak hileyi önlerler. Fakat işletmelere bakıldığında hile ve usulsüzlükleri, yöneticiler ve işletme sahiplerinin işletme personellerinden daha çok yaptıkları görülmektedir. Hile konusunda yapılan bilimsel araştırmalar sonucunda, hilenin %55 oranında yönetimdeki kişiler tarafından yapıldığı ortaya çıkmıştır. Yönetimin yaptığı hileler; kârı zimmetine geçirme, kârdan fazla pay alma, yanıltıcı mali tablo düzenleme, lüzumsuz kullanım, kendi çıkarları için kullanma, satış ve kayıtların amacının dışında kullanılması, yönetimde çıkan çıkar çatışması vb. şekilde olmaktadır. Yöneticiler hileleri aşağıda belirtilen şekillerde gerçekleştirmektedir (Okay, 2011: 65-86; Mengi ve Türkmen, 2013: 88):

- İşletmenin faaliyetlerinden doğan işlemlerin, mali tablo kayıtlarında ve sınıflandırılmasında bilgilerin, kasıtlı olarak gerçekte olduğundan farklı ve yanıltıcı bir şekilde yöneticiler tarafından değişikliklerin yapılması,
- Mali tablo düzenleme işlemlerinde muhasebe kayıtlarında değişiklik yapılması, sahte evrak düzenlenmesi ve yasal olmayan belgelerin kullanılması,

- İşletmenin muhasebe kayıtlarında uygulanan yöntemler ile dönem sonlarında tutarsızlıkların olması, bunların dipnotlarda gösterilmemesi, muhasebenin genel ilkelerine ve yasalara ters düşecek şekilde yöneticilerin şirketin çıkarı için mali tablo kullanıcılarına yanıltıcı bilgiler sunulması,
- Yöneticilerin bilgi aktarmaktan kaçınması,
- İşletmede gelir olmadan kayıt yapılması,
- Hayali işlemler yaratarak gelir gösterilmesi,
- Yöneticilerin kendi harcamalarını işletme giderlerine yansıtması,
- Muhasebe ilkelerinden ihtiyatlılık ve dönemselliği görmezden gelerek çıkar sağlanması,
- Gelir ve giderleri gerçekleştiği yıllarda göstermemek,
- Üçüncü kişilerin çıkarı için mal ve hizmet alımlarında hile yapmak,
- Mal ve hizmet değerlerini olduğundan yüksek ya da düşük göstermek,
- Satışı yüksek gösterip, gideri düşürerek finansal tablo kullanıcılarını aldatmak.

Yatırım hileleri

Hile eylemini gerçekleştirenler, işletmenin gerçekte olan durumunu saklayarak kişileri ve kurumları kandırmakta ve yatırım yapmaya teşvik etmektedir. Yatırım hileleri, yönetim hilelerinden farklı olarak, mali tabloları olduğundan daha iyi göstererek yatırımcı bulmak için yapılmaktadır. Bu hileler, işletme yöneticileri tarafından gerçekleştirilse de yatırımı teşvik amacıyla yapıldığından yatırım hilesi olarak isimlendirilir. Yatırım hileleri konusunda yapılan araştırmalar sonucunda, yaşlı kişilerin yatırım hilelerine daha çok kurban oldukları tespit edilmiştir. Yaşlı yatırımcılar algılama gücünün yetersiz olması, daha fazlasında gözü olması, çıkar sağlamak isteklerinin olması, hayali vaatler verilmesi, işletmenin piyasada aktif iş yaptığının gösterilmesi ve düşünmeden kararlar vermesi gibi hileyi basitleştiren etmenlerle karşılaşmaktadır. Yaşlıların kandırılması için yapılan yatırım hilelerini mümkün yapan unsurlar ise bunların yatırım yapabilecek durumda olması, tek yaşamaları ve yatırım yapacakları kişi ve kurumlara güven duymasıdır (Mengi ve Türkmen, 2013: 33).

Yatırım hilesi denildiğinde akla ilk gelen, Ponzi'nin yapmış olduğu yatırım hilesidir. 1920'lerde Charles Ponzi, Boston'daki kişilere fazla gelir sağlaması için

yatırım yapmalarına imkân tanımıştır. Yatırım yapacakların elde edeceği kârlarda mali sözleşmelerden veya mal ve hizmetten kaynaklanmasını sağlayacak gözle görünen somut şeyler bulunmamaktaydı. İlk kez yatırım yapanlara daha önceki yatırımcıların yatırmış oldukları paralar verilerek, sistem döngü içerisinde olsa da bu çarkın sürekli dönmesi için yeni yatırımcıların döngüye katılması gerekmektedir. Sonuç olarak 4 milyon doları aşkın yatırımcılar para yatırmıştır ve 924 tane yatırımcı dolandırılarak parasından olmuştur (Frankel, 2012: 4). Bir başka yatırım hilesi ise “*Nijeryalı 419 Hilesi*” olarak bilinmektedir. Afrika ülkelerinde dijital posta yolu ile yapılmaktadır. Hırsızlık yapmak için gönderilen postalardır. Kişiler bu posta yolu ile yasa dışı kazanılmış paralarını başka ülkeye aktarmak istemektedir. Bu işlemin yapılması için (%10 ile %40 oranında değişir) komisyon verirler. Posta yoluyla işlemin gerçekleştirilmesi için kişisel bilgilerini ve iletişim bilgilerini vermesi gerekmektedir. Yapılan işlemin gizli tutulması koşulu vardır. Bu işlemde ön koşul, belli bir para istenildiğinde “*Avanslı Yatırım Hilesi*” şeklindedir. Nijerya’da başlatılmış olsa da dünyanın her yerinde bu tür hileye rastlanmaktadır. Fakat teknolojinin gelişmesiyle bunlar bilgisayar yoluyla gerçekleştirilmiştir (Mengi ve Türkmen, 2013: 36).

Müşteri hileleri

Müşteri hilelerinin gerçekleşmesi için, işletmede görev yapan personeller ile müşterilerin iş ilişkisi içerisinde olması gerekir. Müşterilerin, işletmelerden aldığı mal ve hizmetlerin bedelinin az kısmını ödemesi ya da hiç ödememesinden dolayı gerçekleşir. Mal ve hizmeti satan taraf mağdur olduğundan, “işletme dışı hileler” şeklinde de adlandırılır (Bayrak, 2016: 4).

Satıcı hileleri

Satıcı hileleri kısaca tanımlanacak olursa, işletmelere mal ve hizmet satışı gerçekleştiren kişilerin kasıtlı yapmış oldukları hiledir. Satıcı hilesi, işletmenin daha fazla kabartılmış faturalama uygulaması, satışı için anlaşma yapılan malın verilmesi gerekirken onun değerinin altında bir mal verilmesi, bir kez yapılan satışta birçok fatura kesilmesi, faturası kesilen malların faturadaki miktardan az teslim edilmesi ve satışı yapılmayan mallara faturalar kesilmesi şeklinde yapılmaktadır. Satıcılar hileli davranışında, satın alan şirketin çalışanlarını da ayartıp kendisi ile iş birliği yapmasını sağlayabilir (Pedneault vd., 2007: 66).

İşletme çalışanları, çalışmakta olduğu işletmenin haklarını korumayı, mal ve hizmet alışlarında en uygun fiyattan alımlar yapmayı ve işletmeyi olumsuz eylemlerden korumayı amaçlar. İşletme çalışanları satıcıların rüşvetlerini kabul ederek, hile eylemini görmezden gelip çalıştığı işletmenin zarar görmesine neden olabilir. Satıcı hilelerinin işletmeye verdiği olumsuz etki, çalışanın satıcılarla anlaşarak hileye yardım etmesinden kaynaklanır (Mengi, 2013: 127-128).

2.5.5. Hile riski yönetimi

Hile riski, işletmede gerçekleşen fırsatları ve baskıları dikkate almayı gerektirir. İşletmede hile fırsatlarına her zaman müsait bir ortam vardır. Hile fırsatını ortaya çıkararak sebep ise, işletmede iç denetim sisteminin yetersiz olması ve görev dağılımının uygun yapılmamasıdır. İşletmelerde hile eyleminden doğan olumsuzlukları minimum seviyeye indirmek için bir planın uygulanması gerekir. Bu nedenle hile riski yönetimi, ilk hilenin araştırılmasından başlayarak elde edilen bulguların mahkemelere delil olarak çıkartılmasına kadar çok kapsamlı bir süreci ele alır. Hile riski yönetimi açısından işletmelerin gerçekleştirmesi gereken hususlar aşağıda sıralanmıştır (Ulucan Özkul ve Almalı Özdemir, 2011: 16-25):

- İlk olarak kurumdaki hile risklerini tayin etmek,
- Yönetimin belirlediği denetim sistemlerini takip etmek,
- İşletmenin oluşturduğu hile riski tasarısının kontrol edilmesi,
- Gerekli durumlarda dışarıdan bilirkişiler ile spekülasyon yapabilmesi,
- Yönetimin hile risklerini içeren tutanaklar düzenlemesi gerekir.

Hile riski, genel olarak şahısların hile eyleminde bulunmasını gerektiren bir dürtü, zorlama ya da hileye zemin hazırlayan durumlarla alakalıdır. İşletmede yapılan hileli davranışın sonucunda işletme yüksek oranda zarar edebilir, önceki planlarında değişiklik yapmak zorunda kalır ve işletmenin adının hile ile anılmasından dolayı itibar kaybı yaşar. İşletmelerde bu tür olumsuzluklar yaşansa da hile riski yönetimine yeteri kadar değer verilmemektedir. Hile riski yönetiminin istenilen ilgiyi görmemesinin sebepleri; denetimlerin hile riski konusunda eksik kalması, personellere fazla güven duyulması ve hile riski denetimlerinin maliyetinin yüksek olmasıdır (Güneş, 2014: 10).

İşletmelerde yapılan hileler hem işletmeyi hem de toplumu olumsuz etkilemektedir. Hile riski konusunda toplumun gözünde farkındalık oluşturmak için işletmelerin, okulların, meslek mensuplarının, ticaret odalarının ve işletmelerin katıldığı konferanslar düzenlenmekte ve hile eyleminin açığa çıkarılması ve engellenmesi hususunda istişareler yapılmaktadır. İşletmelerde risklerin açığa çıkarılması ve engellenmesi, mali tablolarda yanıltıcı beyanların düzeltilmesi ve halka sunulması, işletmenin yönetim kademesindekilerin ve iç kontrol sisteminde görev yapanların sorumluluğundadır (Erdoğan, 2018: 59-60).

İşletme yönetiminde görev yapanların hile eylemini önlemek için dikkatli davranması gerekmektedir. İşletmede hile riskini önlemek için birtakım yöntemler geliştirilmiştir. Bunlardan bazıları aşağıda belirtilmiştir (Gülseren, 2020: 27):

- İşletme yöneticileri tarafından çalışanların izlenmesi,
- Kurumun güvenilir denetim sistemlerine sahip olması,
- İşletmelerin uyarı hatlarının olması,
- Tacir ve müşterilere kurumun yöntemlerine ilişkin bilgiler verilmesi,
- Hataların karşılıksız kalmadığı bilincinin oluşturulması,
- İşletmelerin bilgi kaynaklarının emniyetinin arttırılması,
- Kurumda hile tespit edecek yöntemlerin geliştirilmiş olması.

Hile riski yönetimi, işletmelerin ortaya çıkabilecek hile risklerini önceden kestirip, bunların oluşmasına engel olmak veya ortaya çıkarmak için denetim sistemleri geliştirmeyi amaçlayan bir süreçtir. Hile riski yönetimi, işletmelerde hile riski hiç yoktur düşüncesini varsayamaz. Hile riski yönetiminin amaçları, farklı denetim sistemleriyle hile eylemini engellemek ya da en kısa zamanda ortaya çıkarılmasını sağlamaktır. Hile riski yönetimi işletmeye birçok yarar sağlamaktadır. Bu yararlar aşağıda sıralanmıştır (Akdemir, 2010: 49-50):

- İşletmede hisseleri olan yatırımcıların haklarını gözetir,
- Maksimum kârlılığa ulaşarak zararların minimum seviyeye düşmesini sağlar,
- İşletmenin uzun ömürlü olmasına katkı sağlar,
- Çalışan istihdamında kayıpları minimum seviyeye indirir,
- Yönetimin daha dikkatli davranmasını sağlar,
- İşletmenin faaliyetlerinde kayıpların yaşanma riskini azaltır,

- İşletmenin hile eylemiyle karşılaşma riskini azaltır,
- İşletmenin çevresine ve çalışanlarına karşı saygınlıklarını ve personellerin kendi saygınlıklarının gözetilmesine olanak sağlar,
- Personellerin çalışma alanlarını cazip kılar,
- İşletme personellerine etkin kariyer imkânları sunar.

Hileyi ortaya çıkartmak

Hilelerin ortaya çıkartılması, hile riski yönetiminin temel amaçları arasında yer almaktadır. Bu süreçte iki tane aşama vardır. Bunlar hileyi önleme ve araştırma aşamalarıdır. Hile ortaya çıktıktan sonra detaylı olarak araştırma aşamasına geçilmektedir. Hile olgusu çoğunlukla gizlidir ve hemen görülmesi kolay bir olay değildir. Hile olayında her zaman somut delilleri yakalamak güç bir durumdur. (Bozkurt, 2011: 130).

İşletmede yapılan hileli eylemin açığa çıkarılması kolay olmamaktadır. Hilenin ortaya çıkartılmasında başarılı olunmadığı için zamanla kendiliğinden kaybolduğu görülmektedir. Yapılan bir araştırmada hilenin ortaya çıkması %28 şikâyet yoluyla, %32 denetim süreciyle, %53 yönetim değişikliğiyle ve %58 kaza ile gerçekleşmiştir. Yapılan araştırmada ulaşılan sonuçlara kısaca aşağıda yer verilmiştir (Bozkurt, 2011: 22-23):

- Hilenin yapısı nedeniyle açığa çıkarmanın güç olduğu,
- İşletmede yönetimin etkin bir çalışan politikası oluşturmadığı,
- Kurumlarda hileye yönelik tedbirlerin alınmadığı,
- İşletme yöneticilerinin hile riskini yok sayarak hareket ettiği,
- Bazı yöneticilerin denetimi atlatıp hile eylemine ortak olmak için düzeni etkisiz hale getirdiği,
- İç kontrol sistemlerinin hileyi açığa çıkartabilmesi için yeterli düzenlenmediği,
- Hile yapanların hileleri saklamaya yardımcı olan birçok alternatife sahip olduğu,
- İşletmelerde hilelerin büyük oranda kaza sonucu ortaya çıktığı,
- Hileye karşı rejim gerçekleştirilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Teknolojinin gelişmesi ve ekonominin büyümesi işletmelerde hile eylemini artırmakta ve işletmenin yüksek oranda kayıplar yaşamasına neden olmaktadır. Bunların yanında, işletmelerin mali tablolarındaki kalemlerin yanıltıcı olması durumunda, işletmeyle iş birliği yapacak kişi ve kurumlara doğru bilgi sunulamamaktadır (Kaya, 2013: 26).

2000’li yıllardan günümüze kadar dünyada pek çok muhasebe hilesi meydana gelmiştir. Yapılan bu hileler sonucunda yatırımcılar büyük kayıplar yaşamıştır. Tekrar muhasebe alanında güven kazanmak, hileleri ortaya çıkarmak, hileleri önlemek, işletmenin finansal verilerini iyi bir şekilde kontrol etmek için 2002 yılında Sarbanes Oxley Yasası imzalanmıştır. Bu yasanın çıkarılmasındaki en büyük amaç, güvensizlik ortamını azaltmaktır (İşıldak, 2018: 12).

Dünyada yaşanan en önemli muhasebe skandalları aşağıda sıralanmıştır (Atmaca, 2012: 193-194):

- Enron Skandalı,
- Worldcom Skandalı,
- Parmalat Vakası,
- Cendant Skandalı,
- Xerox Vakası,
- Waste Management,
- Sunbeam.

Hilelerin tespit edilme aşamasında esas ulaşılmak istenen nokta, hile sezgisi yaratan şeylerin en hızlı bir şekilde ayırt edilmesidir. Hile, işletmede yaşanan kargaşalar, mali tablo kalemlerinde farklılıklar ve personellerin davranışlarında düzensizlikler gibi benzer konuları içermektedir (Mengi, 2013: 46). İşletmelerde yapılan hilelerin ortaya çıkarılması için çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Toroman vd., 2009: 40):

- Benford Yöntemi,
- Kırmızı Bayraklar Yöntemi,
- Çapraz Denetleme Tekniği,
- Yapay Sinir Ağı,
- Hile Değerlendirme Sorgulaması,

- Veri Madenciliği.

Bu yöntemlerden en çok kullanılanı Kırmızı Bayraklar ve Benford yöntemidir. Kırmızı Bayraklar Yöntemi, izlenmesi kolay, kesin bir delil belirtmeyen mantık işlemidir. İşletmedeki denetçiler, hata ve hile belirteci olan kırmızı bayrakları parçalar halinde almak yerine bütün olarak ele almalıdırlar. Denetçiler işletmedeki hata ve hile konusunda tek başına yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle, kurumun yöneticileri ve hile eyleminde mağdur olan ya da olma riski taşıyanların denetim kademesine ve denetim faaliyetlerine yardım etmeleri gerekmektedir (Yardımcıoğlu ve Kütükçü, 2014: 182).

İşletmelerde meydana gelen hilelerin ortaya çıkartılması için birinci koşul, denetçilerin eğitimli ve tecrübeli olmasıdır. Denetçilerin bu bilgi ve tecrübeye sahip olmadan hileleri ortaya çıkarması mümkün olamaz. İkinci koşul ise, her daim hile eyleminin gerçekleşme ihtimaline hazırlıklı olmalarıdır. İdealist bir şüphecilik ile adım atmalıdır. Dolayısıyla işletmedeki herkesin denetlenmesi gerekmektedir. Sertifikalı Hile Denetçileri Birliği (Association of Certified Fraud Examiner ACFE)'nin 2010 yılındaki çalışmasına göre, dünyada yaşanan hileli işlemleri tespit etme yolları aşağıda sıralanmıştır (Pehlivanlı, 2016: 14-17):

- Tesadüf olarak,
- Uzman kişilerin programlarıyla,
- Yasal araştırmalar,
- Çalışanların ve görevlerinin döngüsü,
- İtiraf yolu,
- Personellerden veya işletme ile ilişkili olan kişilerden gelen ihbarlar,
- Sistem analizi,
- Değer analizi,
- Kıyaslama,
- İç kontrol,
- Bağımsız denetim,
- Risk yönetimi.

Kırmızı bayraklar, işletmelerde yaşanması mümkün hile risklerini yorumlayan “*Erken Uyarı Sistemi*” olarak kullanılmaktadır. Hilenin kırmızı bayraklarını oluşturan

anormallikler vardır. Hile belirtilerini oluşturan anormallikler aşağıdaki ana başlıklar halinde sıralanmaktadır (Bozkurt, 2011: 131):

- Faaliyetlerin Yürütülmesi ile İlgili Anormallikler,
- Yönetim Özellikleri ile İlgili Anormallikler,
- Örgüt Yapısı ile İlgili Anormallikler,
- Üçüncü Kişiler ile İlgili Anormallikler,
- Muhasebe ile İlgili Belirtiler,
- İç Kontrol Yapısı Zayıflıkları,
- Analitik Anormallikler,
- Çalışanlarla İlgili Hile Belirtileri.

Hileyi önlemek

İşletme sahipleri ve yöneticilerin işletmede gerçekleştirilen hileleri açığa çıkarması kolay değildir. İşletmede hileleri gerçekleştiren kişiler hileyi açığa çıkarmada kullanılacak araç, gereç ve yöntemleri iyi bildiği için, bu kişilerin yaptıkları hilelerin yöneticiler tarafından ortaya çıkarılması zordur. Bu nedenle kurumlar, gerçekleşmesi mümkün hileleri önlemek için sağlam bir denetim sistemi geliştirerek hile önleme yöntemleri oluşturmuş olurlar (Karahana ve İğde, 2017: 149).

Kurumlar gerçekleşmesi mümkün hileleri önlemek için birtakım yöntemler kullanırlar. Bu yöntemler şöyle sıralanabilir (Pehlivanlı, 2016: 14-17):

- Bağımsız Denetim (%69,6),
- Etik Kurullar (%61,5),
- İç Denetim ve Hile İncelemesi (%55,8),
- İç Kontrolün Bağımsız Denetimi (%53,6),
- Personel Destek Programları (%52,9).

Yapılan hilelerin kurumlara ciddi boyutlarda zararları olmuştur. Kayıplara bakıldığında, hileleri önlemek için tedbirler alınarak oluşacak zararlar minimum seviyeye indirilmekte ve hileye karşı bir savunma mekanizması oluşturulmaktadır (Yardımcıoğlu vd., 2014: 182).

Hileleri önlemek için birçok yöntem kullanılmıştır. Fakat bu yöntemlerin tek başlarına etkileri düşüktür. İşletmenin bütün kademeleri kendi içinde denetim faaliyetlerini gerçekleştirmesi gerekir. Böylece denetçinin işi kolaylaştırılmış olur ve daha sağlıklı sonuçlara ulaşılır. İşletmelerde oluşacak hileleri önlemek için birçok tedbirler alınır. Bu tedbirleri şöyle sıralanabilir (Jafarlı ve Gahramanlı, 2018: 11):

- İşletmede ihbar hatlarının oluşturulması,
- Aktif bir denetim sisteminin oluşturulması,
- Devamlı işletme departmanlarına eğitim verilmesi,
- Vazgeçirici yaptırım önlemlerinin alınması,
- İşletmedeki herkesin izlenmesini sağlayan programlar oluşturulması ve bilgisayarlarına zorunlu şifreler konulması,
- İşletmenin cari hesaplarının kontrol edilmesi,
- Habersiz yapılan kontrol uygulamaları,
- Güçlü bir kontrol sisteminin oluşturulması,
- İşletmenin varlıklarının düzenli olarak sayımının yapılması ve personellerin bunlara ulaşımında sınırlandırmaların getirilmesi,
- İşletmede yapılan işlemlerin belgelere dayalı olup olmadığının denetlenmesi,
- İşletmelerde düzenlenen seyahat harcamalarının incelenmesi ve kontrolü,
- Dürüst çalışanların işletmelere alınması,
- Çalışanlara rahat çalışma ortamlarının hazırlanması,
- İşletme içine yerleştirilen güvenlik kamerası ile takip edilmesi,
- İşletmenin mekanizmasını sağlayacak yasal düzenlemeler oluşturulması.

Hile eyleminin ortaya çıkartılmasından daha önemli olan durum hilenin önlenmesidir. Hilenin gerçekleştirilmeden önlenmesi, doğacak zararları engellemenin en güzel yoludur. İşletmelerde hile oranlarının minimum seviyeye indirilmesi hileyi ortaya çıkarmayı kolaylaştırır. Böylece işletme yüksek oranda kazanç elde edecek ve piyasada imajı güçlenecektir. Çalışanların birbirlerine karşı sorumluluk bilincinde olması ve haklarına saygı duyması hilenin önlenmesi adına yapılan en etkili çalışmadır. Çalışanların böyle davranışları sonucunda işletmeler hem maddi hem de manevi açıdan kazanç sağlamış olacaktır (Bozkurt, 2011: 400-401).

2.6. Muhasebede Hata ile Hile Arasındaki Fark

Mali tablolarda gerçekleştirilen yanlışlıkların iki tür açıklaması vardır. İşletmenin faaliyetlerinden doğan işlemlerin kayıtlarının yapılmaması, kendi dönemi dışında farklı dönemlere kaydedilmesi ve işlem değerlerinin gerçek şekli ile kaydedilmemesi gibi nedenlerle hatalar ortaya çıkar. Böylece hata ile hile ayırımına yapılması gerekir. Muhasebede hata ve hile arasındaki ayırım, kasıt unsurunun olmasıdır. İşletmelerde yapılan usulsüzlüklerin bilinçli olarak yapılması hile olarak kabul edilir, kasıt amacı taşımadan yapılan usulsüzlükler ise hata olarak kabul edilir. Muhasebenin yapısı gereği oluşan hatalar hilelere göre daha kolay ortaya çıkarılmaktadır (Erdoğan, 2002: 1).

Muhasebe hataları; personellerin eğitimlerinin yetersiz olması, deneyimsiz ve dikkatini toplayamaması nedeniyle kayıt ve işlemlerde bilinçsiz olarak yapılan yanlışlıklardır. Muhasebede yapılan hataların matematikteki dört işlemde kaynaklandığı görülmektedir. Bunun yanında bilinç dışı yapılan hesaplar arası aktarmadaki yanlışlıklar, alış ve satışların kayıtlarının unutulması da hata olarak kabul edilmektedir. Muhasebede yapılan yanıltıcı beyanların ve yanlışlıkların kasıt unsuru taşımaksızın yapıldığında hata, eğer kasti olarak gerçekleşmiş ise hile olarak kabul edilmektedir (Oktar, 2009: 2).

Çalışanların herhangi bir kâr amacı gütmeksizin bilinçsiz olarak yaptıkları yanlışlıklar hata olarak adlandırılır. Bunun yanında hatalar deneyimsiz, bilgisiz ve özensiz davranmaktan da kaynaklanmaktadır. Hile ise, eylemi gerçekleştiren kişilerin belli bir kâr elde etmek için gerçekleştirdikleri usulsüzlük olarak ifade edilir (Dönmez ve Karausta, 2011: 19).

Hata ve hileyi farklı kılan bir nokta da yapılan işlemin değeridir. Muhasebede yapılan hileli işlemlerin mali tablo kullanıcılarına yanıltıcı bilgiler sunarak onların kararlarında ne derece etkili oldukları önemlidir. Ciddi boyutta hata ve hile yapan çalışanlar için cezai yaptırımlar uygulanmaktadır (Erdoğan, 2007: 113).

2.7. Hata-Hile Adli Muhasebe İlişkisi

Adli muhasebe terimi, yasal ve kayıt işlemlerinin bütünleştirilmesiyle oluşturulan bir kavramdır. Adli kelimesi olayların yasal taraflarını, muhasebe kelimesi

ise işletmenin faaliyetlerinden doğan işlemlerin rakamsal kayıt işlemlerini oluşturur. İşletmelerde karşılaşılan usulsüzlüklerin, yanlışlıkların ve sorunların incelenmesi ve mahkemelerde delil olarak gösterilip sonuca ulaşılmasında kullanılan terimdir (Karacan, 2012: 107).

Adli muhasebe, “*Mahkemeye intikal etmiş veya henüz etmemiş ancak hukuksal bir çatışma yaratması muhtemel konunun esaslı bir boyutunu muhasebe ile ilişkili ihtilafların oluşturduğu, psikoloji, suç bilimi gibi bilim dallarından da yararlanan kendisine has araştırma, sorgulama ve analiz teknikleri kullanarak gerçeği arayan bir bilim dalıdır*” şeklinde tanımlanmıştır (Gülten, 2010: 312).

Adli muhasebe, hukuk ile muhasebe arasında ilişki kurarak gerçekleştirilen yolsuzlukları tespit etmek, ortaya çıkarmak ve engellemek için farklı teknik ve yöntemler kullanmaktadır (Dağdeviren ve Mirza, 2017: 209).

Adli muhasebecilik mesleğinde hile denetçiliği, üzerinde durulan faaliyet alanının geniş olmasından dolayı “*Araştırmacı Muhasebecilik*” olarak da adlandırılmaktadır. Araştırmacı muhasebecilik, işletmede çalışanlar ya da işletme sahipleri tarafından yapılan yolsuzluk, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık vb. cezai yaptırımlar gerektiren eylemleri inceler (Pazarçeviren, 2005: 5). Adli muhasebeciler, hile ve yolsuzluktan etkilenen işletmelerin faaliyetleriyle ilgili tutmuş oldukları belge ve kayıtları derinlemesine araştırarak, bu olayda ilişkisi olan kişilerle müzakerede bulunarak bilgiler elde ederler. Elde edilen bulgular dahilinde hile ve yolsuzlukla ilgili ortaya konulan iddiaları gözden geçirirler. Sonuç olarak, derlediği delilleri ve bilgileri kapsamlı olarak inceleyerek bir hükme varırlar (Yücel, 2011: 68).

Hileli işlemler günümüzde yaygın hale gelmiştir. Bu hileler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Elitaş, 2012: 159):

- Teknoloji sayesinde gerçekleştirilen hileler,
- İşletmenin banka faaliyetleriyle yapılan hileler,
- Çalışanlar ve yöneticilere teklif edilen rüşvetler,
- Yatırım işlemlerindeki hileler,
- Yöneticiler tarafından yapılan hileler,
- Personeller tarafından yapılan hileler,
- Elektronik ortamda kaynak transferi hileleri,

- İnternet aracılığı ile gerçekleştirilen hileler,
- Kartlarla yapılan hilelerdir.

Bakıldığında işletmede yapılan hilelerin çok fazla çeşitlerinin olması, kişi ve kuruluşların ciddi boyutlarda zarar etmesine neden olmaktadır. Hile denetçiliğini yapan adli muhasebeciler; ceza yaptırımları, yolsuzluk, dolandırıcılık, sigorta dolandırıcılığı, komisyon ve rüşvet gibi suç beyan eden durumlarla ilgilenmektedir. Adli muhasebecilerin kişi ve kurumlara hile konusunda sağlayacağı katkılar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Keleş ve Keleş, 2014: 64):

- İşletmenin içinde bulunduğu durumu analiz etmek ve gelecekte yapılacaklara ilişkin fikir beyan etmek,
- Hile eylemini kanıtlar sunarak ortaya çıkarmak,
- Kurumun varlık ve kaynaklarının gözetilmesine destek olmak,
- Konunun başka uzmanları ile iş birliği yapmak ve gerekli uyumu sağlamak,
- Yasalar yoluyla kurumun varlıklarının geri elde edilmesine yardımcı olmak.

Adli muhasebenin en önemli özellikleri şöyle sıralanabilir (Terzi ve Şen, 2015: 479):

- Sosyal adaletin gözetilmesine yönelik davranışları kapsar,
- Hukuk ve ticari hareket arasında köprü niteliğindedir,
- Yolsuzluk ve hile aleyhine tahkikat yöntemleri içerir,
- Yasal ve mesleki mevzularla alakalı etkinlikleri içerir,
- Bu görevleri yapan meslek mensuplarının muhasebe, hukuk, matematik, denetim ve teknoloji gibi alanlarda yeterli düzeyde bilgiye sahip olması gerekir.

2.8. Hata-Hile Finansal Bilgi Manipülasyonu İlişkisi

Bilgi kelime olarak “*Öğrenme, araştırma veya gözlem yolu ile elde edilen gerçek, malumat, vukuf*” anlamına gelmektedir (<http://www.tdk.com.tr>). Bilgi, kurumlara değer sağlayacak biçimde düzenlenen, gruplara ayrılabilen, biçimlendirilebilen, harekete geçirilebilen verilerdir. Bu nedenle işletmelerin sermaye hareketleri için en önemli değer “Bilgi” ve “Finansal Bilgi” olmuştur. Finansal bilgi, işletmelerin üretimde ve yatırım kararlarında ihtiyacı olan bilgiyi eksiksiz, düzgün ve

vaktinde tedarik edebilecek ve kuşkusuz bir yatırım fırsatının gelişmesine katkı sağlayacak muhasebe sürecinin mevcut olması, uluslararası sermaye işlemlerinden pay sağlayabilme aracıdır (Küçüksözen, 2004: 11).

Finansal bilgi, kurumların muhasebe yöntemlerinin ürettikleri, kurumun etkinlik sonuçları, mali durumu ve performansı ile alakalı para ile ifade edilebilen ve finansal bilgi kullanıcılarına mali tablo ve raporlar şeklinde takdim edilen bilgilerdir (Özeroğlu, 2014: 187).

Manipülasyon kelimesi genel olarak “*hileli yönlendirme veya ilgileri yanlış yöne sevk edici faaliyette bulunma*” anlamına gelir. Muhasebe manipülasyonu, kurumun kararları ile ilgili bilgilerini yanlış yönlendirmek amacıyla mali tablolardaki rakamların manipüle edilmesi veya işletmenin mal varlıkları, kaynakları ve mali durumuyla ilgili yanıltıcı bilgiler vermek ve gelir tablolarındaki kalemlerin manipüle edilmesi olarak tanımlanır (Varıcı ve Er, 2013: 44).

Finansal bilgi manipülasyonu, işletmelerin genel kabul görmüş muhasebe standartlarındaki olağan raporlama ile ilgili esnekliklerden faydalanmak ya da esneklik sınırını çiğneyerek, mali durum ve etkinlik sonuçlarını mevcut durumundan değişik göstermek için finansal bilgi kalemlerinde yapılan oynamalar olarak ifade edilir (Küçüksözen, 2004: 49).

İşletmelerin finansal bilgi manipülasyonunu gerçekleştirmesindeki amacı; kurumun en düşük maliyetlerle kaynak elde etmesini sağlamak, yatırımcıların risklere karşı algılarını olumlu yöne çekmek ve işletmenin ekonomik performansını pozitif yönde olduğu algısını yaratmak istemesidir (Stolowy ve Breton, 2000: 4).

Finansal bilgi manipülasyonunun amaçları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Küçükkocaoğlu vd., 2007: 8):

- Vergi ödemelerinde fayda sağlamak,
- Yatırımcıların kurumlarla ilgili risk algılarını minimize etmek,
- Her türlü hukuki ve siyasi organizasyonlardan doğacak risklerden kaçınmak,
- İşletmenin mevcut durumunu iyi göstererek gelecekteki performansı hakkında olumlu algılar yaratmak,
- Kurumun hisse fiyatlarını ve risklerini etkilemek,

- Kredi verenler, yatırım yapanlar ve personeller ile aralarını iyi tutmak,
- Sermaye artırımına giderek fon miktarını arttırmak,
- Halka açılmayı sağlamak.

2.9. Hata-Hile Yaratıcı Muhasebe İlişkisi

Yaratıcı muhasebe, muhasebenin genel kabul görmüş ilke ve standartları, değerlendirme kriterleri ve uygulamaya yönelik düzenlemelerin yetersizliğinden faydalanmak amacıyla muhasebe rakamları üzerinde manipülasyon yapılması, mali tablolardaki rakamları ve bilgileri değiştirerek mali tabloların mevcut durumunu olduğundan farklı göstermek için yapılan yöntemlerin tümü olarak tanımlanır (Saltoğlu, 2003: 108).

Yaratıcı muhasebe, belli başlı piyasa etkinliklerinin gerçekleştiricileri ve yorumcuları doğrultusunda geliştirilen bir kavramdır. Bu kişilerin kuramları piyasayı yakından takip etmelerinden kaynaklanmaktadır. Yaratıcı muhasebe, işletmenin her zaman olumlu tarafını göstererek, yatırımcılara motive edici yanlış bilgiler sunarak yatırımcıların kararlarını etkilemektedir (Stolowy ve Breton, 2000: 23). Hile ve manipülasyonun amacı; yatırımcıların kararlarında etkili olacak mali tablolardaki rakamlarda oynamalar yaparak işletmenin gerçek durumu hakkında yanıltıcı bilgiler sunmaktır. Burada işletmenin mevcut durumu makyajlanarak, olduğundan daha iyi ya da daha kötü şekilde gösterilebilir. Hile ile yaratıcı muhasebe arasındaki fark ise, yaratıcı muhasebenin yasal olarak yapılmasıdır. Hile ise yasal düzenlemeleri çiğneyerek gerçekleştirilen işlemlerden meydana gelir (Ocak ve Güçlü, 2014: 129).

İşletmelerde “Yaratıcılık” olarak isimlendirilen muhasebecilik, her zaman mevcut muhasebe ilke ve yöntemleri arasında arzu edileni tercih etmek anlamına gelir. Yaratıcı muhasebenin yasal olması ve kurallar çerçevesinde yasalardan kaynaklanan boşluklardan yararlanılarak gerçekleştirilmesi, yaratıcı muhasebeyi muhasebe hilesinden ayırmaktadır. Aslında yaratıcı muhasebe de bir muhasebe hilesidir. Hile tamamen yasaları çiğneyerek yapılan bir eylemdir, yaratıcı muhasebe ise işletmenin amaçları doğrultusunda en uygununu seçerek işlem yapmaktadır (Çıtak, 2009: 86).

Yaratıcı muhasebe işlemlerinin sonucunda muhasebe standartlarındaki boşluklar nedeniyle önlenmesi güç sorunlar ortaya çıkmıştır. ABD’de Enron Skandalı, yaratıcı muhasebe uygulamalarına en güzel örnek olarak verilebilir. Enron

skandalında, yaratıcı muhasebe uygulamasının yapılmasından sonra en son olarak işletmenin gerçek durumunu göstermek için finansal tablolarda düzeltilmeler yapılmış ve böylece işletmenin mevcut durumu ortaya çıkmıştır. Ancak mevcut durum açığa çıkmış olsa da, hisse senetleri defter değerinin çok fazla altına düştüğü için yapılacak hiçbir şey kalmamıştır. Bu nedenle, Enron yatırımcıları büyük oranda zarara uğratmıştır (Saltoğlu, 2003: 108).

2.10. Konuyla İlgili Yapılmış Çalışmalar

Yapılan literatür araştırmasına göre, muhasebede hata ve hile ile ilgili farklı amaç ve doğrultularda çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalardan bazıları aşağıda özetlenmiştir:

Açık (2012) yaptığı çalışmada, işletmelerin muhasebe işlemlerinde ortaya çıkan hata ve hileleri, bunların neden yapıldıklarını, bunlar yapılırken ne tür teknikler kullanıldığı ve vergi hukuku açısından durumunu incelemiştir.

Ataman ve Aydın (2017) yapmış oldukları çalışmada, işletmelerde yapılan hata ve hilenin işletmeleri büyük zararlara uğratmasından dolayı bu hilelerin en iyi şekilde tespit edilmesini amaçlamıştır. Bu doğrultuda, hilelerin ortaya çıkarılması için hile denetçilerine anket uygulayarak hilenin türlerini, yapılma nedenlerini, zamanlarını ve alınan önlemleri incelemişlerdir.

Çayır (2018) yapmış olduğu çalışmada, farklı şekillerde gerçekleştirilen ve işletmenin çeşitli alanlarını hedef alan yönetim hilelerini teorik ve uygulamalı olarak incelemiştir. Çalışmada adli muhasebe, hile denetimi, yönetim hileleri gibi çeşitli hileler açıklanmıştır. Burdur ve Isparta illerinde adliyeye sevk eden hile dosyalarına ait veriler toplanmıştır. Toplanan bu veriler üzerinde niteliksel incelemeler yapılmıştır.

Çıtak (2009) tarafından yapılan çalışma, hile amacını gerçekleştirmek için uygulanan yaratıcı muhasebenin hangi amaçla, nasıl yapıldığı, yöntemleri ve sonuçları üzerine bir incelemedir. Bu çalışma kavramsal özellikte olup, yaratıcı muhasebe ve hile arasında nasıl bir ilişki olduğunu incelemiştir.

Doğan vd. (2018) yaptıkları çalışmada, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi'nde eğitim gören ve muhasebe dersi almış meslek yüksekokulları öğrencilerinin hile yapmaya eğilim düzeylerini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Bu nedenle öğrencilere

anket uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda; öğrencilerin cinsiyet ve sınıfları ile hile yapmaya katılımlarında farklılık olmadığı belirlenmiştir. Fakat öğrencilerin bölümleri ile hile eğilimi yapmayı belirleyen ifadeye katılma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Doğan ve Nazlı (2015) tarafından yapılan çalışmada, muhasebe hata ve hilelerinin tespit edilmesi ve bu hata ve hilelerin önlenmesinde işletme yöneticilerinin sorumluluklarının neler olduğunun belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuç, muhasebede hata ve hilelerin önlenmesinde yöneticilerin sorumlulukları ile demografik değişkenler olan yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve meslekte çalışma süreleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Dönmez ve Karausta (2011) tarafından yapılan çalışmada, öğrencilerin mesleki hile ve algılarını ve uygun olmayan davranışları rapor etme eğilimlerini belirlemek için Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerine anket uygulanmıştır. Çalışma sonucunda; öğrencilerin hile algıları ile rapor etme eğilimleri arasında pozitif bir ilişki olduğu ve öğrencilerin finansal tablo hileleri ve varlıkların suistimal edilmesine karşı daha hassas oldukları, kadın öğrencilerin hileli davranışa karşı duyarlı olduğu ve raporlama eğiliminin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Gençtürk (2008) tarafından yapılan çalışmada, işletmelerin finansal tabloları kullanma amaçlarını ve kullanma düzeylerini belirlemek için, bu raporları işletmeler adına hazırlayan muhasebe meslek mensuplarına anket çalışması uygulanmıştır. Anket sonuçlarına göre; gelir tablosu ve vergi ile ilgili olan hesapların kullanılma düzeylerinin diğerlerine göre yüksek olduğu, finansal tabloların da vergi amacına dönük olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Hatunoğlu vd. (2012) tarafından yapılan çalışmada, muhasebede yapılan hata ve hileleri önlemek için iç kontrol sisteminin etkinliğini ortaya koymak amaçlanmıştır. İç kontrol sisteminin güçlü olduğu işletmelerde hata ve hileleri önlemenin nasıl olacağı araştırılmıştır. Kavramsal nitelikteki bu çalışmada, muhasebe hata ve hilelerinin etkin bir iç kontrol sistemine sahip olunması durumunda önlenebileceği savunulmuştur.

Kirik (2007) tarafından yapılan çalışmada, muhasebe meslek mensuplarının etik boyutları ile muhasebede yapılan hata ve hile konuları incelenmiştir. Muhasebe mesleğinin ahlaksal boyutlarının hata ve hile yapmayı nasıl etkilediği üzerine bir

araştırma yapılmış ve bu doğrultuda Afyonkarahisar ilinde mesleklerini icra eden muhasebe meslek mensuplarına bir anket uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda; meslek mensuplarının muhasebede yapılan hata ve hilelerde ve mesleğin etiksel boyutunda, eğitim düzeyleri ve deneyim tecrübelerinin etkili olduğu tespit edilmiştir.

Mengi ve Türkmen (2013) tarafından yapılan çalışmada, birçok topluma ciddi boyutlarda zarar veren yatırım hilelerinin neler olduğunun, çeşitlerinin, bu hileler ile ilgili kırmızı bayrakların neler olduğunun tayin edilmesi, insanların bu yatırım hilesinden mağduriyet yaşamaması için neler yapılması gerektiği açıklanmıştır. Kişilerin yatırım hileleri karşısında dikkatli olması gereken hususlar üzerinde durulmuştur.

Özçelik vd. (2017) yapmış oldukları çalışmada, muhasebe personellerinin hata ve hileye karşı algılarını tespit etmeyi amaçlamıştır. Batı Akdeniz Bölgesinde mesleklerini icra eden meslek mensuplarına bir anket uygulanmıştır. Çalışma sonucunda; muhasebe meslek mensuplarının hata ve hile konusuna katılma düzeyleri ile yaş, cinsiyet, unvan ve öğrenim düzeyi gibi demografik özelliklerinin mesleki deneyimleri üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir.

Özeroğlu (2014) tarafından yapılan çalışmada, insanların hile yapmasına sebep olan etkenler incelenmiş ve gereken tedbirlerin daha kolay alınması için yönetimin kademeler haline getirilmesi amaçlanmıştır. İşletmede yönetimin kademeler halinde ayrılarak her kademenin sorumluluğunun ayrılmış olacağı ve böylece hilenin yapıldığı kademenin tespit edilmesinin kolay olacağı belirtilmiştir.

Terzi (2012) yapmış olduğu çalışmada, denetim sırasında işletmelerde yapılan hile ve usulsüzlüklerin tespitinde proaktif yaklaşımlardan olan veri madenciliğinin kullanımını ve hile denetimi ile uyumunu sağlamayı amaçlamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MUHASEBE HATA VE HİLELERİNİN ÖNLENMESİNDE MUHASEBE DENETİMİNİN ROLÜ

Kurumların faaliyetlerinden doğan işlemlerin kullanıcılara sunmuş oldukları bilgilerin, hata ve hileden temizlenerek doğru ve dürüst bir şekilde halka sunulması amacıyla denetim faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. İşletmelerin faaliyet sonuçlarını gösteren mali tablolardaki bilgiler için yapılan denetim uygulamaları, işletmeden bilgi sağlayacaklar için daha sağlıklı ve doğru kararlar almasına yardımcı olacaktır. İşletmelerde denetim sisteminin düzgün olması hata ve hileleri minimum seviyeye indirebilir. Çalışmanın bu bölümünde, denetim ve muhasebe denetimi kavramı, denetim ve muhasebenin ilişkisi, muhasebe denetimi türleri, muhasebe denetiminin özellikleri, muhasebe hata ve hileleri ile muhasebe denetimi ilişkisi ve konuyla ilgili yapılmış çalışmalara yer verilmiştir.

3.1. Denetim ve Muhasebe Denetimi Kavramları

Denetim; manidar, akılcı, programlı ve bilimsel bir sonuç elde etmek için yapılır (Güredin, 2007: 11). TDK'ya göre denetim, kamu veya özel kuruluşlarla ilgili bilgilerin belirli kriterlerle uygunluğunun belirlenmesi ve raporlanması için uzman bir birim tarafından delillerin toplanması ve değerlendirilmesi süreci olarak tanımlamaktadır (<http://www.tdk.com.tr>).

Denetim, kişilerin veya kurumların belli plan ve program dâhilinde işleyiş ve elde edilen sonuçların daha önceden belirlenmiş kurallara uygun olma durumunu araştırma, inceleme ve sorgulama gibi yöntemlerle saptayarak, çıkan sonuçların nesnel ve sistematik bir biçimde şirket ve kurumlara iletilmesi sürecidir (Candan, 2007: 7).

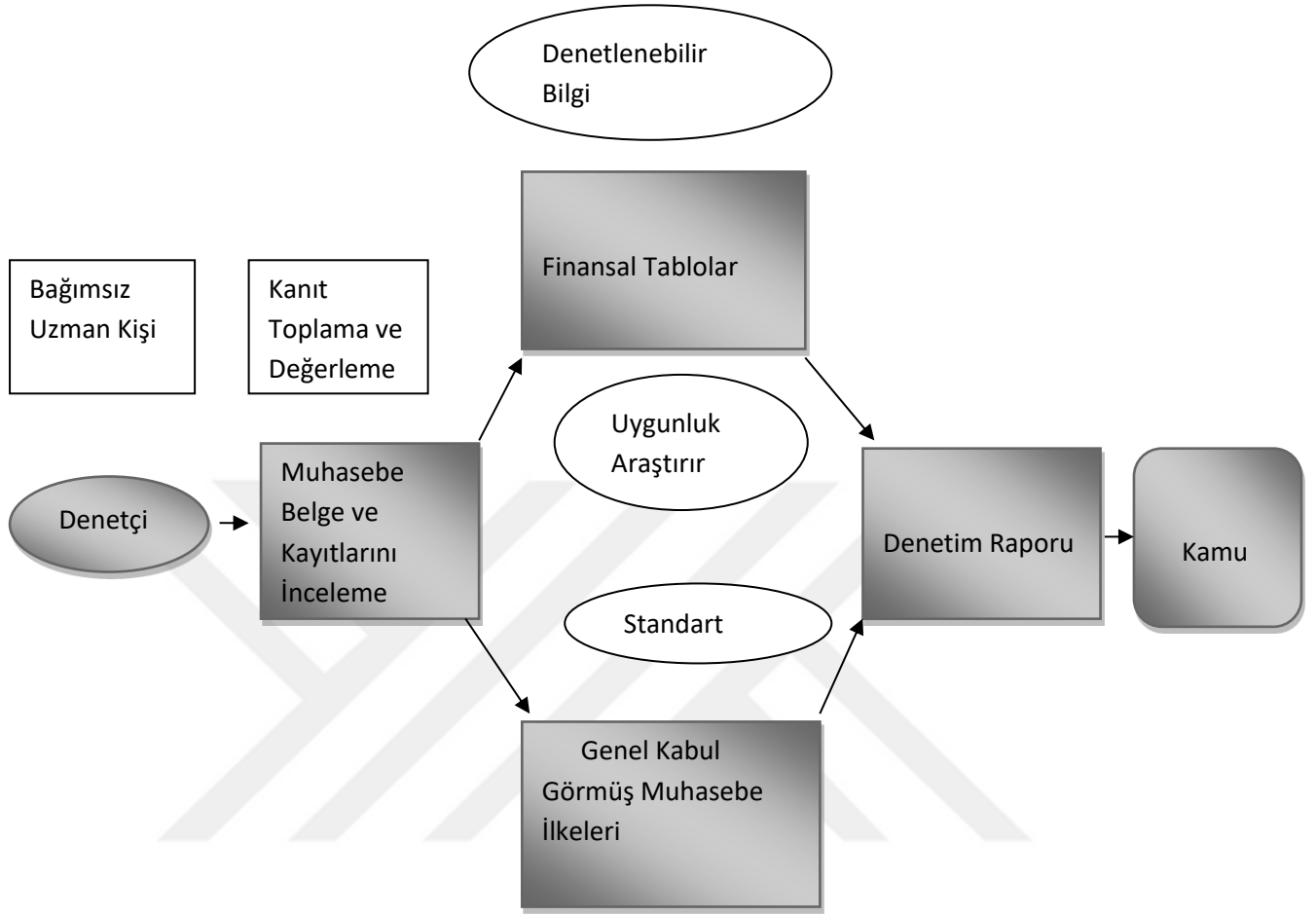
Kökenine bakıldığında eskilere dayanan denetim kavramı, insanların bir arada yaşamaya başlamasıyla birlikte ihtiyaç haline gelmiştir. 18.yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanayi devrimi ile gelişmeye başlamış ve artık kamunun etkinlik ve kararları da denetimi gerekli kılmıştır (Kuluçlu, 2006: 3).

Denetim birtakım unsur ve özellikleri taşımaktadır. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Çatıkkaş vd., 2012: 5-6):

- Denetim hareketli bir süreçtir,
- Daha önceden belirlenmiş kriterler, idarenin ekonomik faaliyet ve gelişmelere ait iddia ve ihbarların dürüstlüğünün incelenmesi için karşılaştırdıkları ölçütlerdir,
- Objektif olarak delilleri toplama ve bu delilleri değerlendirme, denetçinin görev icrasında hiçbir baskının etkisinde kalmadan görevini yerine getirmesi ve elde edilen sonuçları dürüst bir şekilde değerlendirmesidir,
- Denetim mali çalışmalarla uğraşır,
- Kamuyu ifade etmektedir,
- Elde edilen sonuçların raporlanması en son aşamadır. Yapılan tüm işlemlerin, incelemelerin bir rapor halinde hazırlanıp ilgili kesime bildirilmesidir,
- Denetim geçmişten ziyade geleceğe dönük bir çalışmadır. Mevcut durumu incelerken gelecekte karşılaşılabilecek risklere yönelik tedbirler alınması için gerçekleştirilir,
- Denetim faaliyetleri muhasebeden ayrı düşünülemez.

Denetim ve muhasebe birbiriyle bağlantılı iki kavramdır. Muhasebe kavramı denetimden ayrı düşünülemez. Bir işletmenin faaliyetlerinin muhasebeleştirilmesine ne kadar ihtiyaç var ise denetime de o kadar ihtiyaç duyulur. Çünkü denetimin yardımcısı muhasebe, muhasebenin koşulu ise denetimdir (Uzay vd., 2009: 127).

Muhasebe denetimi; *“ticari birim ve olaylarla ilişkin bilgilerin daha önce belirlenmiş kıstaslara uygunluğunu incelemek ve neticeleri ilgililere ulaştırmak için yansız bir şekilde kanıtları elde eden ve bu verileri değerleyen sistemli bir süreç”* olarak tanımlanmaktadır (Güredin, 2014: 11). Finansal tabloların ve bu finansal tabloların temelini sağlayan kayıt ve evrak üzerinden elde edilen sonuçların denetim raporunda özetleyen bir denetim aşamasını temsil etmektedir (Kaval, 2008: 10). Muhasebe denetimi sürecine ait şekil aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 3.1. Muhasebe Denetim Süreci

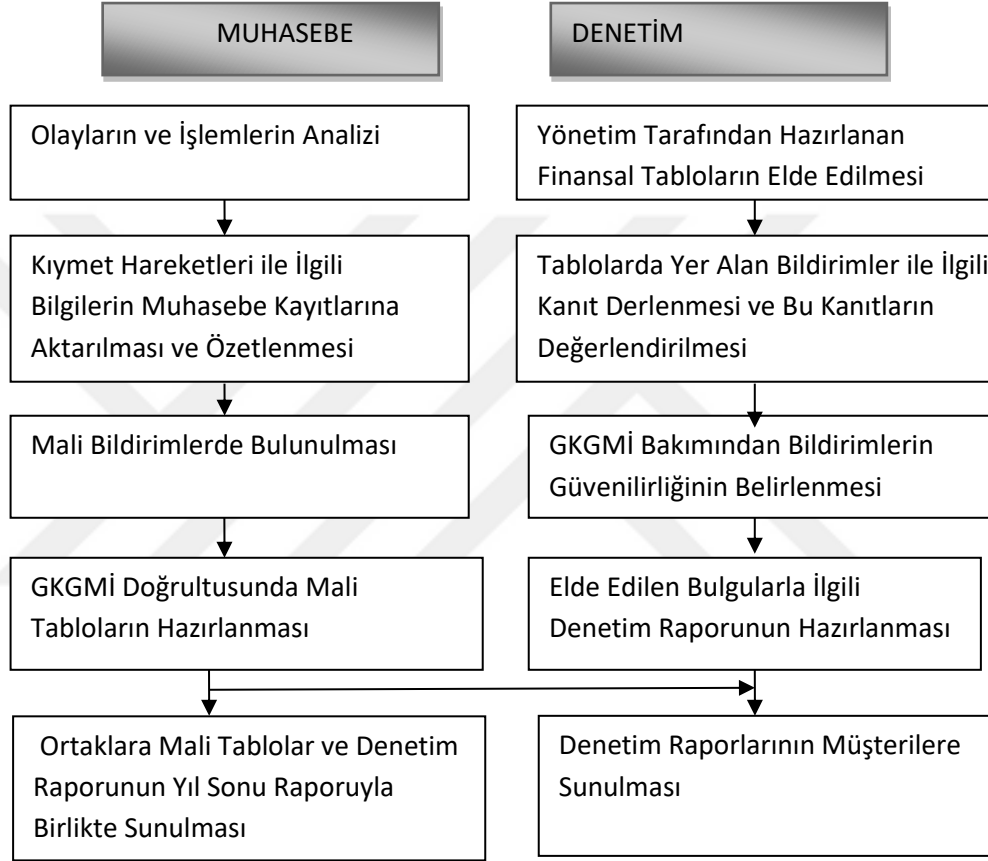
Kaynak: (TÜRMOB, 2018: 2).

3.2. Denetim ve Muhasebe İlişkisi

İşletmenin faaliyetlerinden doğan muhasebe işlemlerinin doğru ve güvenilir bilgiler sunması, bilgi kullanıcılarının doğru kararlar vermesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bilgi kullanıcıları bu raporlara itimat etmek zorundadırlar. Hazırlanan raporların güvenilirliğinin kontrol edilmesi amacıyla denetim kavramı ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 2018: 366).

Muhasebe genel olarak, işletmelerin mali nitelikli işlemlerinin kaydedilmesi, sınıflandırılması, özetlenmesi, analiz edilmesi ve yorumlanmasıdır. Denetim ise muhasebenin yapmış olduğu kayıt ve raporların doğruluğunu, dürüstlüğünü ve uygunluğunu inceler. Dolayısıyla birbirlerini tamamlayan muhasebe ve denetim ayrı

düşünülemez (Haftacı, 2011: 43-44). Muhasebenin temelini denetim oluşturur. Muhasebe kayıtlarında meydana gelen eksiklik ve tersliklerin tespit edilmesi ve açığa çıkarılması muhasebe denetimi yoluyla gerçekleşir. Muhasebesiz denetleme dayanaksız; denetimsiz muhasebe de sağlamasızdır. Kısacası, muhasebeyi denetimden ayrı denetimi de muhasebeden ayrı olarak düşünemeyiz. Muhasebe ve denetim arasındaki ilişki aşağıdaki şekilde verilmiştir (Erdoğan, 2002: 55).

Şekil 3.2. Denetim ve Muhasebe İlişkisi

Kaynak: (Erdoğan, 2002: 55).

İşletmelerin yapmış oldukları faaliyetlerin muhasebeleştirilmesinde ve kayıtlarında hata ve hilenin iki tane nedene dayalı olarak yapıldığı bilinmektedir. Birinci neden, yapılan hile ve usulsüzlüğü saklamak, ikinci neden ise oluşmamış finansal işlemleri olmuş sayıp aldatıcı şekilde kaydederek hisse sahiplerine, kreditoirlere ve bilgi kullanıcılarına göndermektir. Bu sebeplerden dolayı kullanılan muhasebe tekniklerinde ve muhasebe kayıtlarında yapılan hata ve hilelerin tespit

edilebilmesi için; düzenli bir şekilde çalışan muhasebe sistemine, bağımsız denetim faaliyetlerine ve iç denetim sistemine gereksinim duyulmaktadır (Erdoğan, 2002: 55).

Bağımsız denetimler, finansal tabloların doğruluğu ve güvenilirliği hakkında güvence sağlamak için yapılan sistematik bir çalışmadır. Denetçilerin birtakım sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklar aşağıda sıralanmıştır (Yılancı vd., 2013: 3):

- Belirli bir ekonomik birimi inceler,
- Denetlenen verilerin önceden tanımlanmış kriterlerle uygunluğunu karşılaştırır,
- Denetçi kendi alanında uzmandır,
- Tarafsız bir çalışma sürdürürler,
- Denetçi denetim toplar, kanıtları yorumlar ve konuyla ilgili denetim yöntemlerini uygulayarak rapor hazırlar.

İlk denetimin ne zaman ve nerede yapıldığı konusunda yeterli bir veri bulunmamaktadır. Ancak, bir muhasebe denetiminin tarihsel performansını geçmiş verilerden takip etmek mümkündür. Denetim mesleği diğer meslekler gibi, değişikliklere uyum sağlayarak zaman içinde gelişmeler göstermiştir. Bu gelişmeler dört zaman diliminde tartışılmış ve aşağıda verilen tabloda sunulmuştur. Bu zaman dilimleri herhangi bir prensibe bağlı kalmadan veri olarak seçilir. Denetimin gelişim süreci aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Güredin, 2007: 14).

Tablo 3.1. Denetimin Tarihsel Gelişimi

Zaman Dilimi	Denetim Yaklaşımı	Denetimin Amacı	İlgili Taraflar (Bilgiyi Kullananlar)
Sanayi Devrimi Öncesi	Belgelerde %100'lük Yapılan İncelemeler	Hataların Bulunması	İşletme Sahipleri
Sanayi Devrimi ve 1900 tarihleri arası	Belgelerde %100'lük Yapılan İncelemeler	Hataların Bulunması	İşletmeye Borç Verenler
1900-1930 tarihleri Arası	%100'lük Bir İnceleme ve Örneklemeye Başvurma	Bilanço ve Gelir Tablosunun Doğruluğunu Kontrol Etme	Ortaklar, İşletmeye Borç Verenler ve Devler
1930'dan günümüze	Örnekleme Yoluyla Finansal Veri Analizi	Mali Tabloların Doğru ve Adilliğini Olduğuna Dair Görüş Oluşturma	Ortaklar, İşletmeye Borç Verenler, Devlet, Sendikalar, Parlamento, Tüketiciler

Kaynak: (Güredin, 2007: 14).

3.3. Muhasebe Denetimi Türleri

Muhasebe denetimi, iş insanlarını ilgilendiren bilgilerin güvenilirliğinin kontrol edilmesini ve bu bilgilerin raporlarda sunulmasını içermektedir. Denetim, farklı açıdan sınıflandırılabilir. Genel olarak muhasebe denetimi; amaçlarına göre, kapsamına göre, yapılış zamanına göre, yapılış nedenlerine göre ve denetçinin statüsüne göre olmak üzere beşe ayrılmaktadır (Haftacı, 2011: 5-9):

1. Amaçları Bakımından Denetim Türleri

- Faaliyet denetimi
- Özel amaçlı denetimler
- Mali tablolar denetimi
- Uygunluk denetimi

2. Kapsamına Göre Denetim Türleri

- Genel denetim
- Özel denetim

3. Denetçinin Statüsü Bakımından Denetim Türleri

- Bağımsız denetim
- İç denetim
- Kamusal denetim

4. Uygulanma Zamanına Göre Denetim Türleri

- Devamlı denetim
- Ara denetim
- Son denetim

5. Yapılma Nedenlerine Göre Denetim Türleri

- Yasal denetim
- İsteğe bağlı denetim

3.3.1. Amaçlarına göre denetim

Bir işletme bünyesinde denetim faaliyetleri yürütülürken, finansal tabloların muhasebe ilkelerine, yönetim tarafından yürütülen politika ve kurallara uygunluğunu ve belirtilen işin performansını belirlemek gibi amaçlara odaklanılmaktadır. Buna göre amaçlarına göre denetim; faaliyet denetimi, özel amaçlı denetim, mali tablo denetimi ve uygunluk denetimi olarak dörde ayrılır.

Faaliyet denetimi

Faaliyet denetimi, şirketlerin işlerinde verimli ve etkin bir şekilde çalışıp çalışmadığını ortaya koymayı amaçlayan bir denetim türüdür. Verimlilik, bir şirketin hedeflerine ulaşmada başarılı olup olmadığının bir ölçüsüdür. Dolayısıyla işletmenin görevlerini yerine getirmesi ve şirketin hedeflerini gerçekleştirmek için kaynaklarını etkin bir şekilde kullanıp kullanmadığını ölçer (Ataman vd., 2001: 20).

Bu denetimin amacı, işletmenin faaliyet sonuçlarını adil ve nesnel bir şekilde analiz etme girişimidir. İşletme performansının beklentileri karşılayıp karşılamadığını ve daha güzel sonuçlara ulaşmak için yapılması gerekenleri belirlemektedir. Bu nedenle yöneticilere, iyi bir iş performansı elde etmeleri için tavsiyeler sunar. Performans denetimleri tarafından hedeflenen ortaklar, düzenleyiciler ve diğer aşırı bilgi kullanıcıları da kendi başarılarının veya etkinliklerinin denetimi olarak kabul edilebilir. Bu nedenle, bir denetim esas olarak danışmanlık şirketlerine alt yükleniciye verilir. Bu denetimden sonra yapılan analizler sadece muhasebe ve finans departmanları tarafından değerlendirilmez. İşletmenin üretimi, pazarlaması ve organizasyonu ele alınmaktadır. Dolayısıyla bağımsız denetçiler tarafından gerçekleştirilen isteğe bağlı bir denetim türüdür (Başpınar, 2005: 38).

Özel amaçlı denetim

Özel amaçlı denetim, hesapların, mali tabloların ve bunlara ilişkin belgelerin detaylı bilgi elde etmek ve belirli bir karar alıcıya belirli bir konu hakkında tavsiyelerde bulunmak için incelenmesini içerir. Bu denetim türünde denetçinin denetim nesnesine ilişkin bilgi ve deneyimi önemlidir (Gürbüz, 1995: 13).

En yaygın özel amaçlı denetim türleri şöyle sıralanabilir (Enderoğlu, 2016: 12):

- Mahkemeler tarafından yapılan özel incelemeler,
- Devralma, devir ve işletme birleşmeleri sırasında yapılan denetimler,
- İşletmelere ortak olmadan yapılan denetimler,
- Kredi açmadan önce yapılan incelemeler,
- İşletmenin hisselerine ve tahvillerine ortak olmadan önce yapılan denetleme,
- Yolsuzluk soruşturması ve ön soruşturma açma oranı,
- Vergi müfettişi,
- Kamu kurumlarının teftişi ve incelenmesi.

Mali tablolar denetimi

Bir işlemin mali tabloları olan bilanço, gelir tablosu, kar dağıtım tablosu gibi raporların önceden belirlenmiş kriterlere göre hazırlanıp hazırlanmadığının denetlenme işlemidir. İşletmelerin faaliyetlerinin eksiksiz bir şekilde mali tablolara aktarılıp aktarılmadığının denetlenmesini içerir. Klasik anlamda denetim kavramı denilince akılda ilk çağrışan, mali tabloların denetimidir. Mali tablolar denetiminin genel özellikleri aşağıda sıralanmıştır (Duman, 2008: 13):

- Bu tür denetimin amacı, önemli yanlışlıkların olup olmadığını belirlemek ve denetlenen mali tablolara güven vermektir,
- Değerlendirme bir veya daha fazla kişi tarafından tamamen bağımsız olarak gerçekleştirilir,
- Denetim faaliyetleri sonucunda; mali tablolar üzerinde sadece görüş oluşturulur, hatanın ne olduğu bilinemez,
- Makul güvenilirlik konusunda görüşler oluşturulur ve hiçbir zaman finansal tabloların güvenilir olduğu neticesine ulaşamaz.

Uygunluk denetimi

Uygunluk denetimi, işletmenin işlemlerinin kuruluş amacı doğrultusunda gelişip gelişmediğinin denetimidir. Uygunluk denetiminin amacı, işletmenin finansal ve finansal olmayan faaliyetlerinin genel yönetim tarafından belirlenen denetim ve yöntemlere uygunluğunu araştırmaktır. Dolayısıyla uygunluk denetimi, iç kontrol sisteminin etkinliğini ölçmek ve değerlendirmekle ilgilidir (Elitaş, 2004: 222).

Uygunluk denetimi kriterleri işletmelere göre değişiklik gösterse de genel olarak aşağıdaki başlıklar halinde sınıflandırılabilirler (Erdoğan, 2018: 53):

- Yönetim onaylı alım ve satım teknikleri,
- Temel sözleşme kararları,
- Yasalar ve başka düzenlemeler,
- İşletme kuralları ve yönergeleri,
- Teknik düzenlemeler ve teknik iyileştirmeler,
- İşletmenin yöneticileri tarafından alınan genel veya mantığa uygun kararlardır.

3.3.2. Kapsamına göre denetim

İşletmelerin denetim faaliyetleri yapılırken kurum ile ilgili tüm işlemlerin esas alındığı bir sınıflandırma vardır. Bu sınıflandırmaya göre kapsamı bakımından denetim türleri ikiye ayrılır. Bunlar; genel denetim ve özel denetimdir.

Genel denetim

Genel denetim; işletmelere ait belge ve kayıtların muhasebede işlemlerinin doğru ve güvenilir bir şekilde yapılıp yapılmadığını ortaya koyan denetimdir. Bu denetimin amacı, işletmenin mali yapısının ve muhasebe kayıtlarının karşılaştırılması ve bu kayıtların gerçeği yansıtıp yansıtmadığının tespit edilmesidir (Hatunoğlu vd., 2012: 15).

Özel denetim

Özel denetim, belirli bir kurumun ya da kuruma ait bir bölümün veya özel bir durumun denetlenmesidir. Örneğin; mahkemelerin, bir işletmenin birleşmesi veya devralınması öncesinde işletme hakkında gereksinim duydukları bilgilere ulaşabilmeleri için yapılır. Hazine, alacak hesapları ve diğer hesaplardan biri gibi sınırlı denetim çalışmaları veya yolsuzluk soruşturması özel denetime sunulabilir (Karanfiloğlu, 1999: 32).

3.3.3. Denetçinin statüsü bakımından denetim türleri

Denetim görevini yapan denetçinin pozisyonuna bakıldığında denetim türleri üç gruba ayrılır bunlar; bağımsız denetim, iç denetim ve kamu denetimidir.

Bağımsız denetim

Bağımsız denetim, denetçilerin denetlenen işletmeler ile hiçbir çıkar ilişkisi olmayan tarafsız kişiler aracılığıyla uzmanlar tarafından gerçekleştirilen denetimdir. Bağımsız denetim, işletmelere ait finansal tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ve standartlarına uygunluğunun denetlenmesi ve tablolarda yer alan bilgilerin doğru olarak yansıtılıp yansıtılmadığının, bağımsız kişilerce denetim standartlarına uygun bir şekilde kayıtlardan, belgelerden ve defterden inceleme yapılarak elde edilen sonuçların raporlanma süreci olarak ifade edilmektedir. Yapılan tanımlamaya göre bağımsız denetim, işletmenin belli dönemdeki faaliyetlerinden dolayı düzenlenmiş mali tabloların denetiminin yapılmasını sağlayan bir uygulamadır (Savaş, 2015: 18).

Bağımsız denetim, şirkete bağlı olmayan kişi veya kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen bir denetimdir. Belgelerin, defterlerin ve kayıtların denetim ilke ve kurallarına, yani mali tabloların muhasebenin genel kabul görmüş ilkelerine uygunluğunun doğru ve adil bir şekilde incelenmesi ile elde edilen bilgilerin raporlanması ve sunulması sürecidir. Bağımsız denetim sürecinde bağımsızlık kavramı temel ilkedir. Bağımsız denetçilerin denetim yapabilmesi için birtakım özelliklere sahip olması gerekir (<http://archive.ismmmo.org>):

- İşletme ile yönetici arasında yönetim kurulu gibi bir iş ilişkisinin olmaması,
- Şirket müdürü ile denetçinin hısımlık bağının olmaması,
- İşletme sahibi ile denetçi arasında ücret sözleşmesi ilişkisinin olmaması ve ödemenin başka bir isim altında yapılmaması,
- İşletme yöneticileri ve denetçiler arasında borç takasının yapılmaması.

İç denetim

İç denetimin çok sayıda tanımı bulunmaktadır. 1999 yılında İç Denetçiler Enstitüsü (IIA-The Institute of Internal Auditors), iç denetimin en geniş ve kapsamlı tanımını yapmıştır. Bu tanıma göre iç denetim, bir işletmenin faaliyetlerinin geliştirilmesi ve işletmeye değer katmak amacıyla işletmede yer alan denetim birimleri tarafından denetlenmesidir (Demir vd., 2018: 87).

İç kontrol, bir işletme veya kuruluşun faaliyetlerinin iyileştirilmesine fayda sağlamak için tasarlanmış, bağımsız ve nesnel bir güvence oluşturan bir denetim faaliyetidir (Demirbaş, 2005: 173).

İç denetim, diğer denetim türlerini de içeren daha geniş kapsamlı bir denetim türüdür. İşletme ve kuruluşların faaliyetleri ile oluşturdukları tüm denetim faaliyetleri iç denetimin konusunu oluşturur. İç denetim sadece ekonomik işler ve işlemlerden ibaret değildir. Ekonomik olmayan konu ve işlemler de iç denetim kapsamına girer (Aslan, 2010: 66).

İç denetim faaliyetlerini etkin bir şekilde yürütmek ve yönetmek için dikkat edilmesi gerekenler hususlar aşağıda sıralanmıştır (Uzun, 2009: 64-65):

- Uluslararası iç denetim standartlarına uygun, kuruluşların liderliği tarafından onaylanmış ve denetim faaliyetlerinin gerektirdiği amaç, yetki ve görevlerini tanımlayan bir iç denetim yönetmeliği olmalıdır, iç denetim talimatnameleri devamlı olarak incelenmeli ve güncellenmeye tabi tutulmalıdır,
- İşletmenin faaliyet ve süreçleri ile ilgili risklerin değerlendirilmesi sonucunda hazırlanan risk bazlı bir iç denetim programının oluşturulması gerekir,
- Kuruluşun yönetim kademesine bildirilen raporlardaki bilgiye ilişkin uygulama programlarının sonucunun takip edilmesi için gerekli raporlama takip sistemlerinin oluşturulması gereklidir,
- İç denetimlerin etkinliğini devamlı olarak izlemek için kalite teminatı ve iyileştirme programı oluşturulmalıdır. Program içinde ve dışında devamlı değerlendirmeler yapılmalıdır,
- İç denetim faaliyetlerinin etkinliğini ve gerektirdiği katma değeri ölçmek için değerlendirme göstergeleri tanımlanmalıdır.

Kamu denetimi

Kamu denetimi, kamu idaresi kurum ve kuruluşları ile özel sektörün kamu hukukuna uygun olarak denetlenmesidir. Kamu denetimi, kamu düzeninin sağlanması ve kamu haklarının korunması amacıyla kamu kurumlarının denetçileri tarafından gerçekleştirilen denetimdir (Dalak, 2000: 70).

Kamu denetimi, birçok kamu kurum ve kuruluşlarında gerçekleştirilen denetimleri içerir ve yasal düzenlemeleri ölçüt alır. Bu denetimlerin faaliyet gösterdikleri kuruluşlarda yapılmasına iç denetim, başka kamu kurum ve kuruluşlarında ve kamu denetimi olarak temsil edilen özel sektör şirketlerinde yapılmasına kamu denetimi denir. Kamu denetimi geçekleştiren müfettişlerden bazıları aşağıda listelenmiştir (Bilen ve Uğurlugelen, 2014: 24-25):

- Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) Denetçileri,
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) Denetçileri,
- Maliye Bakanlığı Denetçileri,
- Maliye Bakanlığı Teftiş Kurulu,
- Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Müfettişleridir.

3.3.4. Uygulama zamanına göre denetim türleri

Uygulama zamanına göre denetim türleri üçe ayrılır. Bunlar; devamlı denetim, ara denetim ve isteğe bağlı denetimdir.

Sürekli denetim

Sürekli denetim, denetlenen işletmenin faaliyet yılı boyunca muhasebe uygulamalarının incelenmesi ve gerekli işlemlerde düzeltmelerin yapılması olarak tanımlanır (Karanfiloğlu, 1999: 32). Sürekli denetim, işletmenin faaliyet dönemi içerisinde güvence sağlamak için düzenli olarak yapılan denetimdir. Sürekli denetimde devamlılık esastır (Memiş ve Tüm, 2011: 148-149).

Denetim sırasında yaşanan skandallardan kurtulmak, güven duygusunu yeniden kazanmak ve değerlendirmeyi yeniden çerçevelemek için sürekli bir denetim gereklidir. Çünkü sürekli denetim tamamen bilgi teknolojisine dayalıdır. Teknolojinin hızla gelişmesi, sürekli denetimin uygulanabilirliğini de artırmaktadır (Cankar, 2006: 70).

Ara denetim

Ara denetim, bir şirketin mali tablolarının ara dönemlerde denetlenmesidir. Ara denetimi yapmaktaki amaç, işletmenin ara dönem mali tablolarının geçerli mali raporlama standartlarına uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığını belirlemektir. Bu

tespitin sonucu, mali tablolarda önemli bir yanlışlığın oluşmadığına dair bir açıklama ile sona ermektedir. Bu denetime tabi şirketler; bankalar, özel finans kuruluşları ve sermaye piyasası şirketleridir. Bu şirketlerin 3. 6. ve 9. ayların sonunda ara dönem mali tablolarını hazırlayarak BDDK ve Sermaye Piyasası Müdürlüğü'ne sunmaları gerekmektedir. Ara denetim 3 aylık sürelerle yapılmaktadır (Kaval, 2008: 14-15).

Son denetim

Son denetimde denetçi, mali tabloların muhasebenin genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak hazırlanmasına ilişkin görüş bildirmek üzere bir denetim planı hazırlar, plan yapıldıktan sonra finansal tabloların hazırlanması sonucunda bir görüş alınır. Kanıtlar toplanarak bunlardan elde edilen sonuçlara göre değerlendirilir. Nihai denetim sırasında, bir değerlendirme görüşü sağlamak için yeterli zaman ve fırsat vardır. Finansal tablolara ilişkin görüşlerin zaman içinde değişmesi nadirdir. Bu nedenle bu denetim türünün güven düzeyi oldukça yüksektir. Ancak, bu denetim sonucunun yüzde yüz güvenilir olması pek olası değildir. Ne kadar fazla denetim delili elde edilirse denetim riskini ortaya çıkarmak kolaylaşır (Kaval, 2008: 13).

3.3.5. Yapılma nedenlerine göre denetim türleri

Yapılma nedenlerine göre denetim türleri iki gruba ayrılır. Bunlar; zorunlu (yasal) denetim ve isteğe bağlı denetimdir. Bunların başlık altında kısaca açıklamaları şöyledir.

Yasal (zorunlu) denetim

Yasal denetim, yükümlülükler uygun olarak düzenlenen ve denetime bağlı olan işletmeler ve kurumlar için zorunlu olan denetimdir. Bu denetimde yapılacak çalışmanın ne zaman, nerede ve kim tarafından gerçekleştirileceği, denetimin konusu, esasları yasalar yoluyla belirlenmektedir. Örneğin; özel işletmelerin, banka ve sigorta şirketlerinin denetimleri yasal denetimdir (Erol, 2017: 8).

İsteğe bağlı denetim

Şirket ile ilgili çeşitli çıkar gruplarının talebi üzerine herhangi bir yasal zorunluluk olmaksızın yapılan denetim işlemleri, isteğe bağlı denetim olarak bilinir.

Bu ticari çıkar grupları; yöneticiler, yatırımcılar, kredi birlikleri, işveren ve işçi örgütleri, hükümet ve finansal analistlerdir. Bu çıkar gruplarının isteği üzerine yapılan denetim türüdür. Zorunlu denetim ile isteğe bağlı denetim türü arasında büyük bir ayırım yoktur (Dalak, 2000: 69).

3.4. Muhasebe Denetiminin Özellikleri

Muhasebe denetiminin bazı özellikleri vardır. Bunlar şöyle sıralanabilir (Karanfiloğlu, 1999: 28-29):

- Denetim bir karşılaştırma sürecidir,
- Denetim belli bir iktisadi olaylarla ilgili bilgileri kapsar,
- Denetim bağımsız ve uzman kişiler tarafından yapılır,
- Denetim kanıt toplama ve değerlendirme aşamasından oluşmaktadır.

- **Denetim bir karşılaştırma sürecidir**

Önceden tanımlanmış kriterler ile sayısal olarak ifade edilen bilgiler arasında bir eşleşme belirlenmesi ve bu kriterlerin ölçülebilir bilgilerle karşılaştırılmasıdır. Muhasebenin genel kabul görmüş standartları ise karşılaştırma ölçütlerini oluşturur. Denetimdeki amaç, düzenlenen mali tabloların doğruluğunun incelenmesidir.

- **Denetim belli bir iktisadi olaylarla ilgili bilgileri kapsar**

Denetimin kapsamı genellikle belirli bir birim veya ekonomik dönem ile sınırlıdır. Genel olarak tüzel kişilerin oluşturduğu ekonomik birimler, ortaklıklar ve şahıs şirketleri olarak sınıflandırılabilir. Bir denetim genellikle bir yıl sürer. Ancak mevcut koşullarda muayenenin bir aylık, üç aylık ve altı aylık dönemlerde yapılması gerekmektedir. Özel durumlarda bazen işletmenin tüm ömrü veya birkaç yılı denetlenebilir.

- **Denetim bağımsız ve uzman kişiler tarafından yapılır**

Değerlendirmeyi yapacak olan kişi, sayılarla ifade edilebilecek bilgilere ve karşılaştıracağı kriterlere çok aşina olmalıdır. Denetim sırasında istenen düzeyde ve kalitede kanıt toplanmalıdır. Bu nedenle denetçi, yüksek nitelikli ve deneyimli bir

profesyonel olmalıdır. Denetimi yapan kişiler bilgi ve tecrübeli, işinde uzman kişiler olmalıdır.

- **Denetim kanıt toplama ve değerlendirme aşamasından oluşmaktadır**

Denetimin en önemli yönü, denetçilerin amaçlarına ulaşabilmeleri için yeterli ve yüksek geçerliliğe sahip kanıtlar elde etmesidir. Elde edilen kanıtların bağımsız denetçiler tarafından tarafsızca değerlendirilmesini içerir.

3.5. Muhasebe Hata ve Hileleri ile Muhasebe Denetimi İlişkisi

Son yıllarda, ekonomik faaliyetlerin sürekli artması, veri bolluğu ve bilgi verenlerin yanlılığı nedeniyle ticari faaliyetler daha karmaşık hale geldiğinden, işletmelerin finansal bilgilerinin güvenilirliklerinde azalmalar ortaya çıkmıştır. İşletmeler tarafından sağlanan bilgilerin güvenilirliği daha fazla talep görmekte ve bilgi kullanıcılarının güvenilir bilgiye olan talebi artmaktadır. Bu nedenle, sunulan finansal bilgilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamak için deneyimli ve yetkin denetimcilerin denetim faaliyetlerine gereksinim duyulmaktadır (Selimoğlu vd., 2011: 2-3).

Güvenilir ve geçerli mali tablolar, yatırımcıların kararlarında daha rasyonel hareket etmelerini ve amaçlarına uygun kararlar vermelerini sağlar. Eksik ve yanıltıcı bilgilerle hazırlanan mali tablolar, iktisadi gelişmeyi engellemekle kalmayıp, yatırımcıların piyasaya olan güvenini de azaltmaktadır (Alptürk, 2008: 4; Güredin, 2000: 4).

Muhasebe denetimi, işletmenin muhasebe kayıtlarında yapılacak hata ve yolsuzlukları engellemekle kalmaz, engellenemeyen hata ve yolsuzlukların ortaya çıkarılmasını hedefler. Bundan dolayı denetçiler, işletmenin muhasebe kayıtlarının düzenini ve denetimini rasyonel bir şekilde incelemekle sorumludur. İşletmelerde düzen ve denetim sisteminin sağlam olması, çalışanların hata ve yolsuzlukları yapma ihtimallerini azaltır. İşte burada asıl iş denetçilere düşmektedir. İşlemenin muhasebe kayıtlarında yapılan hata ve hileleri açığa çıkartmak için tarafsız ve sistemli olarak çalışırlar (Kaymak, 1996: 61-62).

Günümüzde sürekli değişen bilgi teknolojisi, denetçilere hata ve hile ortamlarının daha hızlı tespiti için yeni teknikler sağlamaktadır (Altıntaş, 2010: 152-

153). Denetçiler bu teknikleri kullanarak mali tablolardaki hata ve hileleri tespit eder ve bu hata ve hileleri yönetime bildirir. AICPA tarafından 2002 yılında yayınlanan SAS 99 (Sahte Mali Tabloların Denetimi), denetçinin mali tabloların denetimi sırasında muhasebe usulsüzlüklerini değerlendirme ve tespit etme sorumluluğunu kapsar. Bu bağlamda denetçinin, finansal bilgilerin muhasebe hatalarından kaynaklanan önemli yanlışlık risklerini değerlendirmesi gerekmektedir. Muhasebe usulsüzlüklerini inceleme süreci, denetçinin bir şirketin muhasebe kayıtlarından finansal bilgileri analiz etmesiyle ilişkilidir. Denetçiler yaptıkları analizlerle hata ve hilelerin varlığını tespit eder ve bunları genel yönetime rapor halinde sunar. Bu nedenle muhasebe denetimleri, aktarımdaki hata ve hilelerin tespit edilmesi ve önlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Gülseren, 2020: 59).

Muhasebe meslek mensuplarının işletmeyle iletişim içerisinde, uyumlu çalışması ve tüm bilgileri üretip işletmeye iletmesi gerekirken, denetçiler bunu yapmaz. Denetim yapan kişilerin çalıştıkları işletme ile yakın temas halinde olmaları ve görevleri dışında faaliyetlerde bulunmaları uygun değildir (Erdoğan, 2018: 172).

3.6. Konuyla İlgili Yapılmış Çalışmalar

Yapılan literatür araştırmasına göre, muhasebede hata ve hilelerin tespit edilmesinde ve önlenmesinde muhasebe denetimi ile ilgili farklı amaç ve doğrultularda çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalardan bazıları aşağıda özetlenmiştir:

Kaymak (1996) tarafından yapılan çalışmanın amacı, muhasebede yapılan hata ve hileleri tespit etmek, sınıflandırmak ve bunları önlemek için yapılan muhasebe denetimleri konusunda genel ve uygulanabilir bilgiler vermektir.

Akatak (2015) yaptığı çalışmada, hata ve hilelerin tespiti ve önlenmesinde meslek mensuplarının sorumluluklarını vurgulanmıştır. Bu çalışma, çalışan hatalarına ve dolandırıcılığa yol açan etik dışı uygulamaları araştırmaktadır. Bu amaçla, Mardin ve Şırnak illerinde görev yapan meslek mensuplarına anket uygulanmıştır. Araştırmada, sektör üyelerinin etik olmayan davranışların ana nedeninin vergi mükelleflerinden gelen baskı olduğu sonucu elde edilmiştir.

Kandemir ve Akbulut (2013) yapmış oldukları çalışmada, bağımsız denetim faaliyetinin etkin bir şekilde uygulanabilmesinde denetim kurulunun görevini ortaya

koyarak denetim alanındaki boşluğu kapatmayı amaçlamışlardır. Denetim sisteminden sorumlu departmanlar tarafından iç denetim sistemlerinin eksikliklerinin giderilmesiyle daha sağlıklı sonuçlara ulaşılacağı sonucunu elde etmişlerdir.

Karabayır ve Cengiz (2016) tarafından yapılan çalışmada, muhasebede yapılan hata ve hilelerde bağımsız denetçilerin sorumluluklarına karşın kendi düşüncelerinin neler olduğunu ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Kuzeydoğu Anadolu illerinde faaliyet gösteren 84 bağımsız denetçiye yüz yüze anket uygulanarak, faktör ve farklılık analizleri yapılarak elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda; yapılan hata ve hilelerden bağımsız denetçiler kendilerini kısmen sorumlu tuttıkları ve tüm sorumlulukların işletmedeki görev alan herkese paylaşılması gerektiği belirlenmiştir.

Tayman (2018) tarafından yapılan çalışmanın amacı, muhasebe meslek mensuplarının yaptıkları hata ve hileleri tespit etmektir. Muhasebede yapılan hata ve hile konuları araştırılmış ve Akdeniz Bölgesinde görev yapan muhasebe meslek mensuplarına anket uygulanmıştır. Araştırma sonucunda katılımcıların hata ve hile yapma oranlarının yüksek olduğuna ulaşılmıştır. Hata ve hileyi yapan meslek mensuplarının, bazen müşterileri kaybetmemek bazen de kendi kişisel çıkarları için bunları yaptıkları tespit edilmiştir.

Tunçe ve Bilen (2020) tarafından yapılan çalışmada, muhasebe meslek mensuplarının denetim algısı incelemek için Adıyaman, Batman, Bitlis, Diyarbakır, Erzincan, Mardin ve Şanlıurfa illerinde görev yapan muhasebe meslek mensuplarına anket uygulanmıştır. Araştırma sonucunda; bağımsız denetimden geçmiş mali tabloların işletme yöneticilerinin alacağı kararların kalitesini artıracak algısının yüksek olduğu tespit edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ MUHASEBEDE HATA VE HİLE ALGISINI ÖLÇMEYE YÖNELİK BİR UYGULAMA

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak araştırmanın amacı ve önemine sonrasında varsayımlarına, sınırları ve yöntemine, evren ve örnekleme, veri toplama yöntem ve aracına, araştırmanın hipotezlerine, analiz ve bulgulara yer verilmiştir. Daha sonrasında sonuç ve öneriler başlığı altında çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, Ağrı ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hata ve hile algılarını tespit etmek ve bu algı düzeyleri ile demografik özellikleri arasında anlamlı farklılıkların olup olmadığını araştırmaktır.

Muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hata ve hile algısına yönelik literatürde birçok çalışma olmasına rağmen, bu konuda Ağrı ili özelinde yapılmış bir çalışmanın olmaması, bu çalışmayı diğer çalışmalardan farklı kılmaktadır. Bu araştırma, muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hata ve hile algılarını tespit etmesi ve bu anlamda birtakım önerilerde bulunması açısından, ayrıca literatüre katkı sağlayacağını düşünülmesi açısından önem arz etmektedir.

4.2. Araştırmanın Varsayımları

Bu araştırma, örnekleme alınan muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hata ve hile algılarını yansıttığı ve görüşlerine başvuru yapılan meslek mensuplarının samimi oldukları var sayılmıştır.

4.3. Araştırmanın Sınırları ve Yöntemi

Bu araştırma, Ağrı ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensupları ile sınırlıdır. Ağrı ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarına yüz yüze görüşülerek anket uygulanmıştır. Ayrıca, muhasebe meslek mensuplarının

muhasebede hata ve hile algılarını tespit etmeye yönelik olan anket 32 madde ile sınırlıdır.

4.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Ağrı ilinde aktif olarak faaliyet gösteren 77 muhasebe meslek mensubu oluşturmaktadır. Çalışmada örnekleme yöntemi olarak basit tesadüfi örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Evreni temsil etmek üzere örnek büyüklüğü aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanmıştır (Yamane, 1973: 133):

$$n = \frac{NP(1-P)Z^2}{(N-1)d^2 + P(1-P)Z^2}$$

(n, Örnek kütle büyüklüğü; N, Evren büyüklüğü; P, Olayın gerçekleşme olasılığı; (1-P), Olayın gerçekleşmeme olasılığı; α , Önem düzeyi; Z, % (1- α) düzeyinde Z test değeri; d, Hata payı). P=0,50 ve %5 hata payı ile ana kütle temsil edecek olan örnek büyüklüğü 64 olarak hesaplanmıştır. Uygulanan 72 anketten 1 anketin hatalı ve eksik doldurulması nedeniyle geriye kalan 71 anket araştırma kapsamına dahil edilmiştir. Bu sayının örneklem büyüklüğü için yeterli düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

4.5. Veri Toplama Yöntem ve Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünde, muhasebe meslek mensuplarının demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorulara yer verilmiştir. İkinci bölümünde, meslek mensuplarının muhasebede hata algısını tespit etmeye yönelik ölçeğe yer verilmiştir. Üçüncü bölümünde ise, meslek mensuplarının muhasebede hile algısını tespit etmeye yönelik ölçeğe yer verilmiştir. Beşli Likert tipi ölçek kullanılmıştır (1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2- Katılmıyorum, 3-Kararsızım, 4- Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum). Araştırmada kullanılan ölçekler, Nazlı (2014) tarafından yapılan “Muhasebede Hata ve Hilelerin Önlenmesinde İşletme Yöneticilerinin Sorumluluğunun Tespitine Yönelik Bir Araştırma” isimli yüksek lisans tez çalışmasından alınmıştır.

4.6. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın hipotezleri aşağıda belirtilmiştir:

H_{1a}: Katılımcıların muhasebede hata algıları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{1b}: Katılımcıların muhasebede hile algıları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{2a}: Katılımcıların muhasebede hata algıları ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{2b}: Katılımcıların muhasebede hile algıları ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{3a}: Katılımcıların muhasebede hata algıları ile medeni durumları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{3b}: Katılımcıların muhasebede hile algıları ile medeni durumları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{4a}: Katılımcıların muhasebede hata algıları ile eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{4b}: Katılımcıların muhasebede hile algıları ile eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{5a}: Katılımcıların muhasebede hata algıları ile mesleki deneyim süreleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{5b}: Katılımcıların muhasebede hile algıları ile mesleki deneyim süreleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{6a}: Katılımcıların muhasebede hata algıları ile aylık ortalama gelirleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{6b}: Katılımcıların muhasebede hile algıları ile aylık ortalama gelirleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{7a}: Katılımcıların muhasebede hata algıları ile mükellef sayıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_{7b}: Katılımcıların muhasebede hile algıları ile mükellef sayıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

4.7. Analiz ve Bulgular

Katılımcılara anketler uygulandıktan sonra elde edilen veriler SPSS 22 paket programı ile analiz edilmiştir. Bu kapsamda frekans analizi, güvenilirlik analizi, normallik testleri yapılmıştır. Normallik testleri sonucuna göre, parametrik testlerden t-testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Ulaşılan sonuçlar tablolar halinde sunulmuş ve özetlenmiştir.

4.7.1. Tanımlayıcı istatistikler

Tanımlayıcı istatistikler ile ulaşılan bulgular aşağıdaki tablolarda yer almaktadır. Cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, mesleki deneyim süresi, aylık ortalama gelir ve mükellef sayısı araştırmanın kapsamına giren tanımlayıcı değişkenlerdir.

Aşağıda Tablo 4.1’de katılımcıların cinsiyetlerine ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 4.1. Katılımcıların Cinsiyetlerine İlişkin Bulgular

	Kategori	Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	9	12,7
	Erkek	62	87,3
	Toplam	71	100,0

Tablo 4.1’de görüldüğü gibi, araştırmaya katılanların 62’si (%87,3) erkek, 9’u (%12,7) kadındır. Ağrı ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının büyük oranda erkeklerden oluştuğu görülmektedir.

Aşağıda Tablo 4.2’de katılımcıların yaşlarına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 4.2. Katılımcıların Yaşlarına İlişkin Bulgular

	Kategori	Frekans	Yüzde (%)
Yaş	21-30	6	8,5
	31-40	33	46,5
	41-50	24	33,8
	51 ve üzeri	8	11,3
	Toplam	71	100,0

Tablo 4.2’de görüldüğü gibi, araştırmaya katılanların 33’ü (%46,5) 31-40 yaş aralığında, 24’ü (33,8) 41-50 yaş aralığında, 8’i (%11,3) 51 ve üzeri yaşta, 6’sı (%8,5) 21-30 yaş aralığındadır. Ağrı ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının büyük oranda 31-40 yaş aralığında olduğu görülmektedir.

Aşağıda Tablo 4.3’de katılımcıların medeni durumlarına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 4.3. Katılımcıların Medeni Durumlarına İlişkin Bulgular

	Kategori	Frekans	Yüzde (%)
Medeni Durum	Evli	59	83,1
	Bekâr	12	16,9
	Toplam	71	100,0

Tablo 4.3’de görüldüğü gibi, araştırmaya katılanların 59’u (%83,1) evli, 12’si (%16,9) bekârdır. Ağrı ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının büyük oranda evli kişilerden oluştuğu görülmektedir.

Aşağıda Tablo 4.4’de katılımcıların eğitim düzeylerine ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 4.4. Katılımcıların Eğitim Düzeylerine İlişkin Bulgular

	Kategori	Frekans	Yüzde (%)
Eğitim Düzeyi	Lisans	43	60,6
	Yüksek Lisans	28	39,4
	Toplam	71	100,0

Tablo 4.4’de görüldüğü gibi, araştırmaya katılanların 43’ü (%60,6) lisans mezunu, 28’i (%39,4) yüksek lisans mezunudur. Ağrı ilinde faaliyet gösteren meslek mensuplarının büyük oranda lisans mezunu olduğu görülmektedir.

Aşağıda Tablo 4.5’de katılımcıların mesleki deneyim sürelerine ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 4.5. Katılımcıların Mesleki Deneyim Sürelerine İlişkin Bulgular

	Kategori	Frekans	Yüzde (%)
Mesleki Deneyim Süresi	5 yıl ve altı	19	26,8
	6-10 yıl	18	25,4
	11-15 yıl	12	16,9
	16-20 yıl	10	14,1
	21 ve üzeri	12	16,9
	Toplam	71	100,0

Tablo 4.5’de görüldüğü gibi, araştırmaya katılanların 19’u (%26,8) 5 yıl ve altı, 18’i (%25,4) 6-10 yıl arası, 12’si (%16,9) 11-15 yıl arası, 12’si (%16,9) 21 yıl ve üzeri, 10’u (%14,1) 16-20 yıl arası mesleki deneyime sahiptir. Ağrı ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının büyük oranının 5 yıl ve altında deneyim sahibi olduğu görülmektedir.

Aşağıda Tablo 4.6’da katılımcıların aylık ortalama gelirlerine ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 4.6. Katılımcının Aylık Ortalama Gelirlerine İlişkin Bulgular

	Kategori	Frekans	Yüzde (%)
Aylık Ortalama Gelir	4500 TL ve altı	4	5,6
	4501-6000	11	15,5
	6001-7500	11	15,5
	7501-9000	10	14,1
	9001 TL ve üzeri	35	49,3
	Toplam	71	100,0

Tablo 4.6’da görüldüğü gibi, araştırmaya katılanların 35’i (%49,3) 9001 TL ve üzeri, 11’i (%15,5) 4501-6000 TL, 11’i (%15,5) 6001-7500 TL, 10’u (%14,1) 7501-9000 TL ve 4’ü (%5,6) 4500 TL ve altı aylık ortalama gelir elde etmektedir. Ağrı ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının büyük oranının 9001 TL ve üzerinde gelir elde ettiği görülmektedir.

Aşağıda Tablo 4.7’de katılımcıların mükellef sayılarına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 4.7. Katılımcıların Mükellef Sayılarına İlişkin Bulgular

	Kategori	Frekans	Yüzde (%)
Mükellef Sayısı	1-25	9	12,7
	26-50	32	45,1
	51-100	20	28,2
	101 ve üzeri	10	14,1
	Toplam	71	100,0

Tablo 4.7’de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan meslek mensuplarının 32’si (%45,1) 26-50, 20’si (%28,2) 51-100, 10’u (%14,1) 101 ve üzeri ve 9’u (%12,7) 1-25 arasında mükellefe sahiptir. Ağrı ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının büyük oranının 26-50 sayıda mükellefe sahip olduğu görülmektedir.

4.7.2. Güvenirlilik analizi sonuçları

Bir ölçeğe uygulanan güvenirlilik analizi ile o ölçeğin tutarlı olup olmadığı ölçülmektedir. Bir ölçeğe uygulanan güvenirlilik analizi ile elde edilen sonuçların birbirine ne kadar eş değer ya da aynı olması, bu ölçümler sayesinde güvenilir olduğu ve rastlantı sonucu elde edilmediğini ortaya koymaktadır. Bilimsel araştırmaların ön koşulları içerisinde güvenirlilik vardır. Ölçeklerde kullanılan güvenirlilik değeri Cronbach’s Alpha’dır. Cronbach Alpha katsayısını hesaplanırken, ölçeklerde yer alan soruların varyansları toplamı ölçeğin geneline oranlanır. Elde edilen bulgular aşağıdaki gibi değerlendirilir (Güriş ve Astar, 2019: 305-306):

- $0 \leq \text{Alfa } (\alpha) < 0,5$ güvenilir değildir,
- $0,5 \leq \text{Alfa } (\alpha) < 0,6$ düşük oranda güvenilir,
- $0,6 \leq \text{Alfa } (\alpha) < 0,7$ kabul edilebilir güvenirlilikte,
- $0,7 \leq \text{Alfa } (\alpha) < 0,9$ güvenirlilik yüksek orandadır,
- $\text{Alfa } (\alpha) > 0,9$ güvenirlilik oranı çok yüksektir.

Aşağıda Tablo 4.8’de katılımcıların muhasebede hata ve hile algılarını ölçen ölçeklere ilişkin güvenirlilik analizinin bulguları yer almaktadır.

Tablo 4.8. Muhasebede Hata ve Hile Algısı Ölçeklerinin Güvenirliliği

Ölçme Araçları	Madde Sayısı	Cronbach’s Alpha
Hata Algıları	13	0,887
Hile Algıları	19	0,862
Ölçeklerin tümü için	32	0,845

Tablo 4.8’de muhasebede hata ve hile ölçeklerine ilişkin güvenilirlik analizi sonucuna yer verilmiştir. 13 tane ifadeden oluşan muhasebede hata algısı ölçeğinin Cronbach’s Alpha değeri 0,887 ve 19 tane ifadeden oluşan muhasebede hile algısı ölçeğinin Cronbach’s Alpha değeri 0,862 olarak hesaplanmıştır. Ölçeklerin Cronbach Alpha katsayılarının $0,7 \leq \alpha < 0,9$ arasında oldukları için ölçeklerin yüksek oranda güvenilir olduğu kabul edilmiştir.

Araştırmada kullanılan ölçekler için yapılan açımlayıcı faktör analizleri sonucunda; birinci ölçek 3 boyutlu, ikinci ölçek 5 boyutlu çıkmıştır. Oluşan yapılardaki faktörlerin isimlendirilmesi literatüre göre yapılamamıştır, dolayısıyla açımlayıcı faktör analizinden vazgeçilerek, ölçekler tek boyutlu kabul edilerek, kurulan hipotezlerin sınanması için uygun görülen analizler yapılmıştır. Yani, faktör analizi uygulanmadan, demografik değişkenler ile ölçekler arasındaki ilişkilerin incelenmesi adımına geçilmiştir.

4.7.3. Ölçeklerin frekans analizi sonuçları

Araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının, muhasebede hata ve hileleri ile ilgili algılarına ilişkin yüzde dağılımları, ortalamaları ve standart sapmaları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Hata ölçeğine ait frekans analizi sonuçları

Aşağıda Tablo 4.9’da katılımcıların muhasebede hata ile ilgili görüşlerinin yüzde dağılımları, ortalamaları ve standart sapmalarına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 4.9. Hata Ölçeğine Ait Frekans Analizi Sonuçları

Muhasebe Hatalarına İlişkin İfadeler	Kesinlikle katılmıyorum (%)	Katılmıyorum (%)	Kararsızım (%)	Katılıyorum (%)	Kesinlikle katılıyorum (%)	Ortalama	Standart Sapma
HATA1	0,0	9,9	18,3	54,9	16,9	3,7887	0,84372
HATA2	1,4	4,2	15,5	53,5	25,4	3,9718	0,84468
HATA3	5,6	5,6	14,1	49,3	25,4	3,8310	1,05541
HATA4	4,2	1,4	14,1	49,3	31,0	4,0141	0,94858
HATA5	5,6	45,1	12,7	12,7	23,9	3,6901	1,14132

HATA6	2,8	4,2	22,5	42,3	28,2	3,8873	0,96435
HATA7	5,6	5,6	21,1	50,7	16,9	3,6761	1,01101
HATA8	4,2	5,6	50,7	22,5	16,9	3,7042	0,96206
HATA9	4,2	7,0	25,4	47,9	15,5	3,6338	0,97452
HATA10	2,8	5,6	23,9	46,5	21,1	3,7746	0,94411
HATA11	2,8	4,2	19,7	53,5	19,7	3,8310	0,89420
HATA12	5,6	52,1	14,1	7,0	21,1	3,7606	1,04833
HATA13	5,6	5,6	23,9	52,1	12,7	3,6056	0,97803
Hata Ölçeği için (Genel)	-	-	-	-	-	3,7822	0,63379

Tablo 4.9’da görüldüğü gibi, araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hata ölçeğinde yer alan ifadelere verdikleri yanıtlar oransal olarak yer almaktadır. Katılımcıların bu ifadelere verdiği yanıtların dağılımı aşağıdaki şekilde açıklanmıştır:

“Muhasebe hataları bilgisizlik ve tecrübesizlik nedeniyle meydana gelmektedir.” ifadesine katılımcıların (ortalama 3,7887 ile) “Katılıyorum”,

“Muhasebe hataları ihmal ve dikkatsizlik nedeniyle meydana gelmektedir.” ifadesine katılımcıların (ortalama 3,9718 ile) “Katılıyorum”,

“Muhasebe hatalarında kasit unsuru bulunmaz, bilinçsiz olarak yapılırlar.” ifadesine katılımcıların ortalama 3,8310 ile) “Katılıyorum”,

“Muhasebe hataları unutma ve tekrarlama ile meydana gelen hatalardır.” ifadesine katılımcıların (ortalama 4,0141 ile) “Katılıyorum”,

“Muhasebe hataları matematiksel olarak meydana gelen hatalardır.” ifadesine katılımcıların (ortalama 3,6901 ile) “Katılmıyorum”,

“Muhasebe hatalarının yetenekle ilgisi yoktur.” ifadesine katılımcıların (ortalama 3,8873 ile) “Katılıyorum”,

“Muhasebe hataları işin uzmanlarının tam ve donanımlı olmamasından dolayı meydana gelmektedir.” ifadesine katılımcıların (ortalama 3,6761 ile) “Katılıyorum”,

“Muhasebe hataları işin uzmanlarının kullanmış olduğu teknolojinin yetersiz olmasından dolayı meydana gelmektedir.” ifadesine katılımcıların (ortalama 3,7042 ile) “Kararsızım”,

“Kişi ne kadar önlem alsada ve dikkatli davranırsa da muhasebe hataları engellenemez.” ifadesine katılımcıların (ortalama 3,6338 ile) “Katılıyorum”,

“İşin uzmanları muhasebe hataları konusunda tam ve donanımlı olsa da muhasebe hatalarını engelleyemez.” ifadesine katılımcıların (ortalama 3,7746 ile) “Katılıyorum”,

“Kişinin muhasebe hataları yapmasının bilgi ve tecrübe ile ilgisi yoktur.” ifadesine katılımcıların (ortalama 3,8310 ile) “Katılıyorum”,

“Muhasebe hataları bilinçli olarak meydana gelmektedir.” ifadesine katılımcıların (ortalama 3,7606 ile) “Katılmıyorum”,

“Çok iyi teknolojiler kullanılsa da yeteneği olmayan insanlar her zaman muhasebe hataları yapmaya mahkûmdur.” ifadesine katılımcıların (ortalama 3,6056 ile) “Katılıyorum” cevabını verdiği tespit edilmiştir.

Tablodaki veriler incelendiğinde, en yüksek ortalamanın HATA4 (4,0141) ve HATA2 (3,9718) olarak belirtilen ifadelerde olduğu, en düşük ortalamanın ise HATA9 (3,6338) ile HATA13 (3,6056) olarak belirtilen ifadelerde olduğu görülmektedir.

Hile ölçeğine ait frekans analizi sonuçları

Aşağıda Tablo 4.10’da katılımcıların muhasebede hile algıları ile ilgili görüşlerinin yüzde dağılımları, ortalamaları ve standart sapmalarına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 4.10. Hile Ölçeğine Ait Frekans Analizi Sonuçları

Muhasebe Hilelerine İlişkin İfadeler	Kesinlikle katılmıyorum (%)	Katılmıyorum (%)	Kararsızım (%)	Katılıyorum (%)	Kesinlikle katılıyorum (%)	Ortalama	Standart Sapma
HİLE1	4,2	11,3	16,9	40,8	26,8	3,7465	1,10477
HİLE2	7,0	12,7	16,9	39,4	23,9	3,6056	1,18898
HİLE3	5,6	11,3	21,1	39,4	22,4	3,6197	1,12588
HİLE4	26,8	12,7	16,9	28,2	15,5	2,9296	1,45724
HİLE5	19,7	11,3	26,8	25,4	16,9	3,0845	1,36011
HİLE6	4,2	18,3	25,4	33,8	18,3	3,4366	1,11781
HİLE7	9,9	29,6	12,7	26,8	21,1	3,1972	1,33759
HİLE8	16,9	21,1	14,1	25,4	22,5	3,1549	1,43076

HİLE9	32,4	4,2	12,7	28,2	22,5	3,0423	1,59854
HİLE10	8,5	5,6	11,3	32,4	42,3	3,9437	1,24082
HİLE11	2,8	4,2	15,5	31,0	46,5	4,1408	1,01834
HİLE12	1,4	9,9	15,5	33,8	39,4	4,0000	1,04198
HİLE13	9,9	18,3	25,4	28,2	18,3	3,2676	1,24163
HİLE14	8,5	15,5	26,8	32,4	16,9	3,3380	1,18254
HİLE15	9,9	8,5	22,5	40,8	18,3	3,4930	1,18168
HİLE16	8,5	12,7	16,9	39,4	22,5	3,5493	1,21642
HİLE17	33,8	18,3	15,5	18,3	14,1	2,6056	1,46852
HİLE18	8,5	9,9	18,3	23,9	39,4	3,7606	1,30345
HİLE19	26,8	31,0	21,1	12,7	8,5	2,4507	1,25116
Hile Ölçeği İçin (Genel)	-	-	-	-	-	3,3877	0,67713

Tablo 4.10’da görüldüğü gibi, araştırmaya katılan meslek mensuplarının muhasebe hileleri ile ilgili ölçeklerde yer alan ifadelere verdikleri yanıtlar oransal olarak verilmiştir. Katılımcıların bu ifadelere verdiği yanıtların dağılımı aşağıdaki şekilde açıklanmıştır.

“Muhasebe hileleri belli bir kasıt taşıyan, bilinçli yapılan hatalardır.” ifadesine katılımcıların (ortalama 3,7465 ile) “Katılıyorum”,

“Muhasebe hileleri belgesiz bir şekilde yapılan kayıt dışı işlemlerdir.” ifadesine katılımcıların (ortalama 3,6056 ile) “Katılıyorum”,

“Muhasebe hileleri otorite boşluğundan yararlanılarak yapılmaktadır.” ifadesine katılımcıların (ortalama 3,6197 ile) “Katılıyorum”

“Kişinin bulunduğu koşullar muhasebe hilesi yapması için fırsat oluşturur.” ifadesine katılımcıların (ortalama 2,9296 ile) “Katılıyorum”,

“Muhasebe hilelerinin oluşması için herhangi bir motivasyona ihtiyaç yoktur.” ifadesine katılımcıların (ortalama 3,0845 ile) “Kararsızım”,

“Muhasebe hileleri vergi kaçırmak amacıyla yapılmaktadır.” ifadesine katılımcıların (ortalama 3,4366 ile) “Katılıyorum”,

“Muhasebe hileleri yapan kişi dürüst olduğunu düşünür.” ifadesine katılımcıların (ortalama 3,1972 ile) “Katılmıyorum”,

“Muhasebe hileleri yapan kişi sadece kendi menfaatini düşünür.” ifadesine katılımcıların (ortalama 3,1549 ile) “Katılıyorum”,

“Yapılan her kasıtlı hata muhasebe hilesi değildir.” ifadesine katılımcıların (ortalama 3,0423 ile) “Kesinlikle Katılmıyorum”,

“Muhasebe hilelerinde hileye maruz kalan aldatılmaktadır.” ifadesine katılımcıların (ortalama 3,9437 ile) “Kesinlikle Katılıyorum”,

“Muhasebe hileleri bilinçli olarak yapılır ve gizli sürdürülür.” ifadesine katılımcıların (ortalama 4,1408 ile) “Kesinlikle Katılıyorum”,

“Muhasebe hilelerinde ekonomik yönden motivasyona ihtiyaç duyulur.” ifadesine katılımcıların (ortalama 4,0000 ile) “Kesinlikle Katılıyorum”,

“Vergi kanunlarındaki boşluklardan yararlanmak ve işletme çalışanlarına iyi koşullar sağlamak için muhasebe hilelerine başvurulur.” ifadesine katılımcıların (ortalama 3,2676 ile) “Katılıyorum”,

“Muhasebe hileleri işletmenin imajını güçlendirmek için yapılmaktadır.” ifadesine katılımcıların (ortalama 3,3380 ile) “Katılıyorum”,

“Muhasebe hileleri bankalardan daha fazla kredi almak için yapılmaktadır.” ifadesine katılımcıların (ortalama 3,4930 ile) “Katılıyorum”,

“Muhasebe hileleri yapan kişi dürüst değildir.” ifadesine katılımcıların (ortalama 3,5493 ile) “Katılıyorum”,

“Muhasebe hilelerini yapmak için herhangi bir fırsat gerekmez, kendiliğinden oluşur.” ifadesine katılımcıların (ortalama 2,6056 ile) “Kesinlikle Katılmıyorum”,

“Bir hatada kasıt varsa %100 muhasebe hilesi vardır.” ifadesine katılımcıların (ortalama 3,7606 ile) “Kesinlikle Katılıyorum”,

“Muhasebe hilelerinde kimse aldatılmaz.” ifadesine katılımcıların (ortalama 2,4507 ile) “Katılmıyorum”, şeklinde cevap verdikleri tespit edilmiştir.

Tablodaki veriler incelendiğinde, en yüksek ortalamanın HİLE11 (4,1408) ve HİLE12 (4,000) olarak belirtilen ifadelerde olduğu, en düşük ortalamanın ise HİLE17 (2,6056) ile HİLE19 (2,450) olarak belirtilen ifadelerde olduğu görülmektedir.

4.7.4. Hata ve hile ölçekleri için ilgili normallik analizi

Aşağıda Tablo 4.11’de katılımcıların hata ve hile ölçeklerine ilişkin normallik testi bulguları yer almaktadır.

Tablo 4.11. Hata ve Hile Ölçeklerine Ait Normallik Testi Sonuçları

Ölçme Araçları	Çarpıklık	Standart Hata	Basıklık	Standart Hata
Hata Algısı	-1,052	0,285	2,486	0,563
Hile Algısı	0,373	0,285	0,286	0,563

Tablo 4.11’den katılımcılar için ankette yer alan ölçeklerin çarpıklık ve basıklık katsayıları -3 ve +3 aralığında olduğu görülmektedir. Bir ölçek için çarpıklık ve basıklık değerleri ± 3 aralığında ise normal dağılıma sahip bir ölçek olduğu ifade edilmektedir (Kline, 2015: 74-75). Dolayısıyla ölçekler için parametrik testler yapılmıştır.

4.7.5. Katılımcıların t-testi sonuçları

Bağımsız örneklem t-testi, iki değişken arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını incelemek için kullanılır. Ancak bağımsız değişkenin iki kategorili olması gerekir (Güriş ve Astar, 2014: 198). Çalışmanın amacı doğrultusunda H_{1a} , H_{1b} , H_{3a} , H_{3b} , H_{4a} ve H_{4b} hipotezlerine bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Ulaşılan bulgular aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Hata ve hile ölçeklerine ilişkin t-testi sonuçları

Aşağıda Tablo 4.12’de katılımcıların muhasebede hata ve hile algılarının cinsiyete göre karşılaştırılmasına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 4.12. Katılımcıların Muhasebede Hata ve Hile Algılarının Cinsiyetlerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Bağımsız Örneklem T- Testi Sonuçları

Değişken	Cinsiyet	N	Ortalama	F	P
Hata	Kadın	9	4,0769	0,007	0,932
	Erkek	62	3,7395		
	Total	71	3,7520		
Hile	Kadın	9	3,0054	4,601	0,035*
	Erkek	62	3,7185		
	Total	71	3,2314		

Not: Anlamlılık düzeyi * $p < 0,05$ *

Tablo 4.12’de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hata algısı ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Dolayısıyla H1a hipotezi reddedilmiştir. Ancak, araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hile algıları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Bu farklılığın nedeni; erkek muhasebe meslek mensuplarının hile algısı ortalamasının (3,7185) kadın muhasebe meslek mensuplarının hile algısı ortalamasından (3,0054) yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla H1b hipotezi kabul edilmiştir. Bu bağlamda, erkek muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hile algılarının kadın muhasebe meslek mensuplarına göre daha yüksek olduğu ifade edilebilir.

Aşağıda Tablo 4.13’de katılımcıların muhasebede hata ve hile algılarının medeni durumlarına göre karşılaştırılmasına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 4.13. Katılımcıların Muhasebede Hata ve Hile Algılarının medeni durumlarına Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Bağımsız Örneklem T- Testi Sonuçları

Değişken	Medeni Durum	N	Ortalama	F	P
Hata	Evli	59	3,7497	0,011	0,918
	Bekâr	12	3,8023		
	Total	71	3,6952		
Hile	Evli	59	3,5068	5,039	0,028*
	Bekâr	12	3,0129		
	Total	71	3,3447		

Not: Anlamlılık düzeyi * $p<0,05$ *

Tablo 4.13’de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hata algısı ile medeni durumları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Dolayısıyla H3a hipotezi reddedilmiştir. Ancak, araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hile algıları ile medeni durumları arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Bu farklılığın nedeni; evli muhasebe meslek mensuplarının hile algısı ortalamasının (3,5068) bekâr muhasebe meslek mensuplarının hile algısı ortalamasından (3,0129) yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla H3b hipotezi kabul edilmiştir. Bu bağlamda, evli muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hile algılarının bekâr muhasebe meslek mensuplarına göre daha yüksek olduğu ifade edilebilir.

Aşağıda Tablo 4.14’de katılımcıların muhasebede hata ve hile algılarının eğitim düzeylerine göre karşılaştırılmasına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 4.14. Katılımcıların Muhasebede Hata ve Hile Algılarının Eğitim Düzeylerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Bağımsız Örneklem T- Testi Sonuçları

Değişken	Eğitim Düzeyi	N	Ortalama	F	P
Hata	Lisans	43	3,8623	3,907	0,052
	Yüksek Lisans	28	3,6593		
	Total	71	3,6330		
Hile	Lisans	43	3,2938	0,004	0,948
	Yüksek Lisans	28	3,5325		
	Total	71	3,4327		

Eğitim düzeyi, dört kategorili değişken olmasına rağmen bağımsız örneklem t- testi yapılmıştır. Çünkü, diğer iki kategoride değerler 0 olduğu için iki kategorili olarak düşünülmüş ve bundan dolayı bağımsız örneklem t- testi uygulanmıştır.

Tablo 4.14’de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının, muhasebede hata algıları ve muhasebede hile algıları ile eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Dolayısıyla H4a ve H4b hipotezleri reddedilmiştir.

4.7.6. Tek yönlü varyans analizi

One Way Anova testi, ikiden fazla değişkenin olduğu durumlarda değişkenler arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını incelemektedir. Ancak Bağımsız değişkenin en az üç kategorili olması gerekmektedir (Güriş ve Astar, 2014: 214-215). Çalışmanın amacı doğrultusunda H_{2a} , H_{2b} , H_{5a} , H_{5b} , H_{6a} , H_{6b} , H_{7a} ve H_{7b} hipotezlerine tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Ulaşılan bulgular aşağıda tablolarda verilmiştir.

Katılımcıların muhasebede hata ve hile algılarına ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları

Aşağıda Tablo 4.15’de katılımcıların muhasebede hata ve hile algılarının yaşlarına göre karşılaştırılmasına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 4.15. Katılımcıların Muhasebede Hata ve Hile Algılarının Yaşlarına Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişken	Yaş	N	Ortalama	F	P
Hata	21-30	6	3,8846	0,944	0,424
	31-40	33	3,6550		
	41-50	24	3,8558		
	51 ve üzeri	8	3,7822		
	Total	71	3,7822		
Hile	21-30	6	3,8158	1,610	0,195
	31-40	33	3,2759		
	41-50	24	3,5022		
	51 ve üzeri	8	3,1842		
	Total	71	3,3877		

Tablo 4.15’de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının, muhasebede hata algıları ve muhasebede hile algıları ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Dolayısıyla H2a ve H2b hipotezleri reddedilmiştir.

Aşağıda Tablo 4.16’da katılımcıların muhasebede hata ve hile algılarının mesleki deneyim sürelerine göre karşılaştırılmasına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 4.16. Katılımcıların Muhasebede Hata ve Hile Algılarının Mesleki Deneyim Sürelerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişken	Mesleki Deneyim Süresi	N	Ortalama	F	P
Hata	5 yıl ve altı	19	3,8340	1,133	0,349
	6-10 yıl	18	3,5385		
	11-15 yıl	12	3,9167		
	16-20 yıl	10	3,7308		
	21yıl ve üzeri	12	3,9744		
	Total	71	3,7822		
Hile	5 yıl ve altı	19	3,4404	0,395	0,811
	6-10 yıl	18	3,2807		
	11-15 yıl	12	3,3860		
	16-20 yıl	10	3,2737		
	21 yıl ve üzeri	12	3,5614		
	Total	71	3,3877		

Tablo 4.16’da görüldüğü gibi, araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının, muhasebede hata ve muhasebede hile algıları ile mesleki deneyim süreleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Dolayısıyla H5a ve H5b hipotezleri reddedilmiştir.

Aşağıda Tablo 4.17’de katılımcıların muhasebede hata ve hile algılarının aylık ortalama gelirlerine göre karşılaştırılmasına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 4.17. Katılımcıların Muhasebede Hata ve Hile Algılarının Aylık Ortalama Gelirlerine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişken	Aylık Ortalama Gelir	N	Ortalama	F	P
Hata	4500 TL ve altı	4	4,1923	0,802	0,528
	4501-6000 TL	11	3,8322		
	6001-7500 TL	11	3,8112		
	7501-9000 TL	10	3,5385		
	9001 TL ve üzeri	35	3,7802		
	Total	71	3,7822		
Hile	4500 TL ve altı	4	2,9605	0,980	0,608
	4501-6000 TL	11	3,2536		
	6001-7500 TL	11	3,5215		
	7501- 9000 TL	10	3,5053		
	9001 TL ve üzeri	35	3,4030		
	Total	71	3,3877		

Tablo 4.17’de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının, muhasebede hata ve muhasebede hile algıları ile aylık ortalama gelirleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Dolayısıyla H6a ve H6b hipotezleri reddedilmiştir.

Aşağıda Tablo 4.18’de katılımcıların muhasebede hata ve hile algılarının mükellef sayılarına göre karşılaştırılmasına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 4.18. Katılımcıların Muhasebede Hata ve Hile Algılarının Mükellef Sayılarına Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişken	Mükellef Sayısı	N	Ortalama	F	P
Hata	1-25 kişi	9	3,7179	0,586	0,626
	26-50 kişi	32	3,7260		
	51-100 kişi	20	3,7808		
	101 kişi ve üzeri	10	4,0231		
	Total	71	3,7822		
Hile	1-25 kişi	9	3,4269	1,042	0,380
	26- 50 kişi	32	3,3207		
	51-100 kişi	20	3,5868		
	101 kişi ve üzeri	10	3,1684		
	Total	71	3,3877		

Tablo 4.18’de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının, muhasebede hata ve muhasebede hile algıları ile mükellef sayıları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Dolayısıyla H7a ve H7b hipotezleri reddedilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Muhasebe bilgi sistemi, işletmelerin ve diğer muhasebe bilgi kullanıcılarının ihtiyaç duyduğu bilgileri üreten ve onlara sunan bir bilgi sistemidir. Muhasebe bilgi sistemlerinin üreteceği bilgilerin kaliteli olması gerekir. Muhasebe bilgi kalitesinin düşük olmasının en önemli nedenlerinden ikisi; muhasebe hataları ve hileleridir. Muhasebe hata ve hilelerinin günümüzde en çok hangi amaçlarla ve hangi yöntemlerle yapıldığını en iyi gözlemleyen kişilerin ise muhasebe meslek mensupları olduğu bilinmektedir.

Muhasebe hata ve hileleri arasındaki temel fark, kasıt unsudur. Muhasebe hatalarında kasıt unsuru yok iken, muhasebe hilelerinde kasıt unsuru bulunmaktadır. Muhasebe hataları genellikle dikkatsizlik, unutkanlık, bilgisizlik veya tecrübesizlik nedenleriyle ortaya çıkmaktadır. Muhasebe hileleri ise muhasebe hatalarının aksine, bir çıkar elde etmek için bilinçli ve kasıtlı olarak yapılmaktadır. Muhasebe hata ve hileleri, işletmelerin mali tablolarının güvenilirliğini olumsuz biçimde etkilemektedir.

Bu çalışmada, muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hata ve hile algılarını tespit etmek ve değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Ağrı ilinde faaliyet gösteren 71 muhasebe meslek mensubuna yüz yüze anket uygulanmıştır.

Uygulanan anketler sonucunda elde edilen bulgulara göre; araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının çoğunluğunun erkek olduğu, çoğunluğunun evli olduğu, çoğunluğunun 31-40 yaş aralığında olduğu, çoğunluğunun eğitiminin lisans düzeyinde olduğu, çoğunluğunun mesleki deneyim süresinin 5 yıl ve altında olduğu, çoğunluğunun 9001 TL ve üzerinde aylık ortalama gelire sahip olduğu ve yine çoğunluğunun 26-50 sayıda mükellefe sahip olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada, muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hata ve hile algıları ile cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, mesleki deneyim süresi, aylık ortalama gelir ve mükellef sayısı değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Dolayısıyla H_{1a}, H_{2a}, H_{3a}, H_{4a}, H_{5a} H_{6a} ve H_{7a} ile H_{1b}, H_{2b}, H_{3b}, H_{4b}, H_{5b},

H_{6b} ve H_{7b} hipotezleri test edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda; H_{1a}, H_{2a}, H_{3a}, H_{4a}, H_{5a}, H_{6a}, H_{7a} ile H_{2b}, H_{4b}, H_{5b}, H_{6b} ve H_{7b} hipotezleri reddedilmiştir.

Çalışmada katılımcıların muhasebede hata ile ilgili görüşlerine bakıldığında; muhasebe hatalarının unutmama ve tekrarlama ile oluştuğu, ihmal ve dikkatsizlik nedeniyle meydana geldiği, hataların yetenekle ilgisinin olmadığı, muhasebe hatalarının bilinçsiz olarak yapıldığı ve hata yapmanın bilgi ve tecrübe ile ilgisinin olmadığı tespit edilmiştir. Katılımcıların muhasebede hile ile ilgili görüşlerine bakıldığında; muhasebe hilelerinin bilinçli olarak yapıldığı ve gizli sürdürüldüğü, muhasebe hilesi yapmada ekonomik yönden motivasyona ihtiyaç duyulduğu, muhasebe hilesinde hileye maruz kalanın aldatıldığı ve bir hatada kasıt varsa %100 muhasebe hilesi olarak görüldüğü tespit edilmiştir.

Çalışmanın sonucunda; araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının hata ve hile algılarının orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hile algıları ile cinsiyetleri ve muhasebede hile algıları ile medeni durumları arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla H_{1b} ve H_{3b} hipotezleri kabul edilmiştir. Dolayısıyla, erkek muhasebe meslek mensuplarının kadın meslek mensuplarına göre ve evli muhasebe meslek mensuplarının bekâr olan meslek mensuplarına göre hile algılarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmada, muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hata ve hile algılarının tespit edilmesi üzerine Ağrı ilinde bir araştırma yapılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmadan elde edilen sonuçların Türkiye'deki tüm muhasebe meslek mensupları için genelleştirilmesi mümkün değildir. Ancak ileride yapılacak çalışmalarda, Türkiye'nin farklı illerinde ve daha fazla sayıda muhasebe meslek mensubunu kapsayacak çalışmaların yapılması, konu ile ilgili daha genellenebilir veya karşılaştırılabilir sonuçların elde edilmesine olanak sağlayacaktır. Sonuç olarak; muhasebe meslek mensuplarının muhasebe hata ve hileleri konusunda daha da bilinçli olması gerekmektedir. Bunun için de konuyla alakalı olarak meslek mensuplarına TÜRMOB bünyesinde eğitimler düzenlenmeli ve bu eğitimlere katılımın sağlanması teşvik edilmelidir. Bu sayede muhasebe mesleğinin, toplumda daha da hak ettiği değere

ulaşacağı düşünölmektedir. Bu alışma ile hem literatöre hem de muhasebe meslek mensuplarına katkı sağlanacağı düşünölmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdioğlu, H., 2007. Mortgage Sözleşmelerinde Üçüncü Taraflarca Yapılan Hileler ve Bu Hileleri Ortaya Çıkarmaya Yönelik Kırmızı Bayraklar. Muhasebe Finansman Dergisi, (35), 160-172.
- Açık, S., 2012. Muhasebede Hata ve Hilelerin Vergi Hukuku Açısından İncelenmesi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(3), 351-366.
- Akatak, A., 2015. Muhasebe Hata ve Hilelerinin Tespit ve Önlenmesinde Muhasebe Meslek Mensuplarının Sorumluluğu ve Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Akdemir, Ç., 2010. İşletmelerde Hile Riski ve Türk İşletmelerinde Hile Riskinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akdoğan, N. ve Tenker, N., 2001. Mali Tablo Analizi. Gazi Yayınevi, 1049 s, Ankara.
- Akkılıç, C., 2015. Muhasebe Hata ve Hilelerinin Meslek Etiği Açısından Değerlendirilmesi ile Örnek Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Albrecht, W.S. ve Albrecht, C.O., 2003. Fraud Examination, Thomson South-Western. 8 s, USA.
- Albrecht, W.S., Wernz, G.W. ve Williams, T.L., 1995. Fraud: Bringing Lighttothe Dark Side of Business. Irwin Professional, 311 p, USA.
- Alptürk, E., 2008. Finans, Muhasebe ve Vergi Boyutlarında İç Denetim Rehberi. Maliye ve Hukuk Yayınları, 501 s, Ankara.
- Altıntaş, N.N., 2010. Denetimde Hata ve Hile. Sosyal Bilimler Dergisi, (1), 151-161.
- Altuğ, O., 1999. Kayıt Dışı Ekonomi. Türkmen Kitabevi, 508 s, İstanbul.
- Arkun, F.O., 1975. İşletmelerde Muhasebe Denetimi. İ.İ.T.İ.A, 290 s, İstanbul.
- Arzova, S.B., 2003. İşletmelerde Çalışanlar Tarafından Yapılan Hilelerin Kırmızı Bayraklar Yoluyla İzlenmesi. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (20), 118-126.
- Aslan, B., 2010. Bir Yönetim Fonksiyonu Olarak İç Denetim. Sayıştay Dergisi, (77), 63-86.
- Aslan T., Kızıl, C. ve Din A., 2017. Muhasebe Hata ve Hileleri Üzerinde Etkili Faktörlerin Muhasebe Meslek Etiği Kapsamında Analizi: Yalova Örneği.

International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 4(12), 1125-1138.

Ataman, B. ve Aydın, R., 2017. Hile Denetimi ve Denetçilerin Hile Tespitine Yönelik Bir Araştırma. *Marmara Business Review*, 2(1), 1-23.

Ataman, Ü., Hacırüstemoğlu, R. ve Bozkurt, N., 2001. Muhasebe Denetimi Uygulamaları. Alfa Yayınları, 355 s, İstanbul.

Atmaca, M., 2012. Muhasebe Skandallarının Önlenmesinde İç Kontrol Sisteminin Etkinleştirilmesi. *Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 191-205.

Aytekin, İ., 2017. SMMM ve YMM Mesleklerinde Etik Algısı ve Bunun Muhasebe Hata ve Hilelerine Etkisi: TRC 1 Bölgesi Analizi. Doktora Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Azaltun, M. ve Kaya, E., 2006. Konaklama İşletmelerinde Muhasebe Uygulamaları. Detay Yayıncılık, 349 s, Ankara.

Başpınar, A., 2005. Türkiye’de ve Dünyada Denetim Standartlarının Oluşumuna Genel Bir Bakış. *Maliye Dergisi*, (22), 9-24.

Bayrak, N., 2016. Adli Muhasebecilik Mesleği ve Türkiye’de Uygulanabilirliğinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Bayraktar, M., 2019. Muhasebe Hata ve Hilelerinin Muhasebe Bilgi Sistemi Üzerine Etkileri ve Meslek Mensuplarının Muhasebe Hata ve Hilelerine Bakış Açılarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma: Sivas Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Bayraktar, A., 2007. Türkiye’de Muhasebe Hileleri Tarihi. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Bilen, A. ve Uğurlugelen, K., 2014. Muhasebeye Giriş. SAGE, 157 s, Ankara.

Bozkurt, N., 2000. İşletmede Hile Yapan Çalışanların Karakteristik Özellikleri. *Yaklaşım Dergisi*, 93, 57-62.

Bozkurt, N., 2009. İşletmelerin Kara Deliği Hile. Çalışan Hileleri. Alfa Yayınları, 460 s, İstanbul.

Bozkurt, N., 2011. İşletmelerin Kara Deliği Hile. Çalışan Hileleri. Alfa Yayınları, 458 s, İstanbul.

- Bunget, O.C. ve Dumitrescu, A.C., 2009. Detecting and Reporting the Frauds and Errors by the Auditor. *Annales Universitatis Apulensis. Series Oeconomica*, 11(1), 117-125.
- Candan, E., 2007. Türk Bütçe Sisteminde Performans Denetimi. Maliye Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ümit Ofset Matbaacılık, 275 s, Ankara.
- Cankar, İ., 2006. Denetimin Yeni Paradigması: Sürekli Denetim. *Sayıştay Dergisi*, (61), 69-81.
- Çatıkkaş, Ö., 2016. İşletmelerde Mali Tablo Hileleri. *Denetim Dergisi*, (8), 18-30.
- Çatıkkaş, Ö., Okur, M. ve Balkan, İ., 2012. Bankalarda Denetim Komitesi Uygulaması. Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 419 s, İstanbul.
- Çatıkkaş, Ö. ve Çalış, E., 2010. Hile Denetiminde Proaktif Yaklaşımlar. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 45, 146-156.
- Çatıkkaş, Ö. ve Çalış, E., 2007. İşletmelerde Muhasebe Hilelerinin Önlenmesi İçin Hile Belirtileri. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 9(2), 187-210.
- Çayır, E., 2018. Adli Muhasebe Kapsamında Yönetim Hileleri ve Burdur-Isparta İlleri Adli Vaka Analizleri ve Örnek Olaylar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur.
- Çelik, T., 2010. Muhasebede Hata ve Hileler ile İlgili Muhasebe Meslek Mensupları Üzerinde Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Çıtak, N., 2009. Yaratıcı Muhasebe Hileli Finansal Raporlama Mıdır? *Mali Çözüm Dergisi*, (91), 81-112.
- Çiftçi, M., 2012. Vergilendirilebilir Gelirin Tespitinde Vergi İstihbaratının Önemi ve İşlevi. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Çonkar, K., 2014. Genel Muhasebe. Kocatepe Akademi Yayınları, 376 s, Afyonkarahisar.
- Dağdeviren, İ. ve Mirza, Ş., 2017. Muhasebe Meslek Mensuplarının Adli Muhasebeye İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesine Yönelik Ege Bölgesinde Bir Araştırma. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 10(2), 209-233.
- Dalak, G., 2000. Denetim ve Kalite Denetimi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (1), 63-70.

- Demir, M., Ülker, Y. ve Arslan, Ö., 2018. İç Kontrol, İç Denetim ve Bağımsız Denetim İlişkisi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(5), 82-104.
- Demir, Ş., 2014. Muhasebe Hataları ve Hileleri ile Bunlara Dair Yaptırımların Yasal Mevzuat Kapsamında Değerlendirilmesi. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 16(1), 169-193.
- Demirbaş, M., 2005. İç Kontrol ve İç Denetim Faaliyetlerinin Kapsamında Meydana Gelen Değişim. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (7), 167-188.
- Demirci, E.N., 1998. Muhasebede Hata ve Hile. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Doğan, Z. ve Nazlı, E., 2015. Muhasebede Hata ve Hilelerin Önlenmesinde İşletme Yöneticilerinin Sorumluluğunun Tespitine Yönelik Bir Araştırma. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(4), 195-212.
- Doğan, Z., Nazlı, E. ve Gülçin, K., 2018. Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Hile Yapmaya Eğilim Düzeylerinin Tespitine İlişkin Bir Araştırma. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(61), 799-810.
- Dönmez, A. ve Karausta, T., 2011. Çalışanların Mesleki Hile Algısı ve İhbar Hattı Kullanarak Rapor Etme Eğilimleri Üzerine Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde Yapılan Bir Araştırma. Mali Çözüm Dergisi, 104(1), 17-42.
- Duman, Ö., 2008. Muhasebe Denetimi ve Raporlama. Siyasal Kitabevi, 275 s, Ankara.
- Elitaş, B.L., 2012. Seçilmiş Örneklerle Adli Muhasebe Eğitimi ve Türkiye İçin Bir Değerlendirme. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (55), 153-172.
- Elitaş, C., 2004. İç Denetçinin Verdiği Raporların Üst Yönetim Tarafından Değerlendirilmesi. Mali Çözüm Dergisi, (69), 220-238.
- Enderoğlu, A.D., 2016. Muhasebe Denetiminde Muhasebe Meslek Mensubunun Denetime Bakış Açısı. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Erbaş, A. ve Kolak, F., 2015. Toplam Kalite Yönetiminin Muhasebe Eğitimine Uygulanması. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (23), 1-6.
- Erdoğan, M., 2002. Muhasebe, Denetim ve Bağımsız Denetimin Gerekliliği. Doğu Üniversitesi Dergisi, 3(1), 51-63.
- Erdoğan, N., 2002. Hileler Karşısında Denetçinin Sorumluluğu ve SAS No. 82. Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, 2(6), 17-33.

- Erdoğan, N., 2007. Muhasebe Denetiminde Niteliksel Önemliliğin Gerekliliği. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (31), 112-119.
- Erdoğan, S., 2018. Denetim Beklenti Boşluğu ve Türkiye’de Denetim Beklenti Boşluğu Varlığının İncelenmesi. Şırnak Üniversitesi Yayınları, 304 s, Şırnak.
- Eren, F., 1999. Borçlar Hukuku. Yetkin Yayınları, 1520 s, İstanbul.
- Erol, M., 2017. Uluslararası Muhasebe ve Denetim Standartlarının Gelişmesi. Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, (12), 55-86.
- Ertikin, K., 2017. Hile Denetimi: Kırmızı Bayrakların Tespiti için Kullanılan Proaktif Yaklaşımlar. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (75), 71-94.
- Ertürk, A., 2010. İşletmelerde Hata ve Hileyi Önlemede İç Kontrol Sisteminin Etkililiği. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Fishman, H.N., 2001. Signs of Fraud: A Case by Case Review, CPA Journal, 71(3), 58-71.
- Frankel, T., 2012. The Ponzi Scheme Puzzle: A History and Analysis of Con Artists and Victims, New York, Oxford University Press, 256 p, Americas.
- Gençtürk, M., 2008. İşletmelerin Finansal Raporları Kullanım Amacı ve Düzeyini Belirlemeye Yönelik Muhasebe Mensuplarının Tutumları Üzerine Bir Araştırma. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (15), 56-72.
- Gökay, Y., 1994. İşletmelerde Vergi Denetimi. Boyut Yayıncılık, 413 s, İstanbul.
- Gönen, S., 2007. Konaklama İşletmelerinde Muhasebe Organizasyonu ve İç Kontrol Sisteminin Etkinliğinin Araştırılmasına Yönelik Bir Uygulama. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Gülseren, H., 2020. Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebede Hata ve Hile Algısı: Çanakkale İlinde Ampirik Bir Araştırma. Yüksek lisans Tezi, Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Gülten, S., 2010. Adli Muhasebe Kavramı ve Adli Müşavirlik Mesleği. Ankara Barosu Dergisi, 68(3), 311-320.
- Gülten, S. ve Kocaer, İ., 2011 Adli Muhasebe Uygulamaları. Ofset Yayınları, ss. 250, Ankara

- Güneş, Ş., 2014. İşletmelerde Hile Riskinin Önlenmesi ve Hastane İşletmelerinde Bir Uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gürbüz, H., 1995. Muhasebe Denetimi. Bilim Teknik Yayınevi, 258 s, İstanbul.
- Güredin, E., 2007. Denetim ve Güvence Hizmetleri. Arıkan Basım, 760 s, İstanbul.
- Güredin, E., 2000. Denetim. Beta Yayınları, 470 s, İstanbul.
- Güredin, E., 2014. Denetim ve Güvence Hizmetleri, SMMM ve YMM'lere Yönelik İlkeler ve Teknikler. Arıkan Basım, 629 s, İstanbul.
- Güriş, S. ve Astar, M., 2014. SPSS ile İstatistik. Der Yayınları, 428 s, İstanbul.
- Güvenç, Z., 2009. Termal Turizm İşletmelerinde Hata ve Hilelerin Önlenmesinde Belge Sisteminin Önemi ve Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Haftacı, V., 2011. Muhasebe Denetimi. Umuttepe Yayınları, 380 s, Kocaeli.
- Hatunoğlu, Z., Koca, N. ve Kılılı, M., 2012. İç Kontrolün Muhasebe Sistemindeki Hata ve Hilelerin Önlenmesindeki Rolü Üzerine Bir Alan Çalışması. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(20), 169-189.
- <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/yayinlar/kitaplar/130/2%20denetim%20turleri.pdf>. (Erişim Tarihi: 12.01.2022).
- <http://www.tdk.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 15.01.2022).
- Irmak, R., Kurnaz, A.G., Çağlayan, B. ve Bal, B., 2002. Muhasebenin Genel Esasları Muhasebe Hata ve Hileleri ile Bunların Tespit Yöntemleri ve Hesapların Denetimi. Vergi Denetmenleri Derneği Eğitim Yayınları, 144 s, Ankara.
- Işıldak, T., 2018. Muhasebe Meslek Mensupları Açısından Muhasebe Hata ve Hilelerinin Ortaya Çıkarılmasında Adli Muhasebecilik Mesleğinin Önemine Yönelik Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Jafarlı, R. ve Gahramanlı, G., 2018. Hata, Yaratıcı Muhasebe ve Hile Ayrımı, Muhasebe Hilelerine Karşı Çözüm Önerisi: Enron Skandalı Örneği. Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(1), 1-15.
- Kandemir, C., 2010. Muhasebe Hilelerin Ortaya Çıkarılmasında ve Önlenmesinde Bağımsız Denetimin Rolü ve Bağımsız Denetçinin Rolü. Yayınlanmış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

- Kandemir, T. ve Akbulut H., 2013. Bağımsız Denetimin Etkinliğinde Denetimden Sorumlu Komitenin Rolü: Türkiye'deki Bağımsız Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(20), 37-55.
- Kapusuzoğlu, A., 2008. Vergi Kaçakçılığı ve Kayıt Dışı Ekonominin Vergi Kaçakçılığının Oluşumundaki Rolü. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(16), 124-141.
- Karabayır, M.E. ve Cengiz, S., 2016. Muhasebe Hileleri Yoluyla Yapılan Yolsuzluklarda Bağımsız Denetimin Sorumluluğunun Araştırılması: Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi Uygulaması. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(14), 597-625.
- Karacan, S., 2012. Hukuk ile Muhasebenin Kesişme Noktası: Adli Muhasebe. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (4), 105-128.
- Karakaya, G., 2016. Çalışan Hileleri ve İç Kontrol İlişkisi. *Vergi Sorunları Dergisi*, 39(330), 159-172.
- Karahan, M. ve İğde, M., 2017. Muhasebe Hata ve Hileleri Üzerinde İç Kontrolün Rolü. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 143-158.
- Karanfiloğlu, Y., 1999. Muhasebe Denetimi Kavram İlke ve Yöntemleri. *Sayıştay Dergisi*, (35), 28-37.
- Kaval, H., 2008. Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS/IAS) Uygulama Örnekleri ile Muhasebe Denetimi. *Gazi Kitabevi*, 607 s, Ankara.
- Kaya, Z., 2013. Adli Muhasebecilik Kavramı Farkındalığı: Türkiye'de Muhasebe Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Kayar, İ., 2005. Sermaye Piyasasında Mesleki ve Etik Kurallar Üzerine Bir Değerleme. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(19), 97-112.
- Kaymak, C., 1996. Muhasebede Yapılan Hata ve Hilelerin Muhasebe ve Muhasebe Denetimi Yönünden Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kazan, G., 2020. Hile Üçgeni, Hile Elması ve Hile Beşgeni: Hile Eylemlerinin Nedenlerine İlişkin Teorilere Kavramsal Bakış. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, (62), 245-258.

- Keleş, D. ve Keleş Ü., 2014. Adli Muhasebecilik Mesleği ve Türkiye'deki Uygulamaları. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elektronik Dergisi, 5(9), 53-76.
- Kıllı, M. ve Kutlu H., 2021. Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebe Hata ve Hileleri Hakkında Algı ve Tutumlarının İncelenmesi: Osmaniye İlinde Bir Araştırma. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 5(1), 1-16.
- Kirik, Z., 2007. Muhasebe Hata Hileleri ile Muhasebe Mesleğinde Etik: Afyonkarahisar'da Muhasebeciler Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Kline, R.B., 2015. Principles and Practice of Structurale Quation Modeling. Guil for Dpublications, 533 p, New York London.
- Kuluçlu, E., 2006. Yönetimin Denetiminden Denetimin Yönetimine. Sayıştay Dergisi, (63), 3-37.
- Küçükkocaoğlu, G., Benli Keskin, B. ve Küçüksözen, C., 2007. Finansal bilgi Manipülasyonunun Tespitinde Yapay Sinir Ağı Modelinin Kullanımı. İMKB Dergisi, 9(36), 1-30.
- Küçüksözen, C., 2004. Finansal Bilgi Manipülasyonu: Nedenleri, Yöntemleri, Amaçları, Teknikleri, Sonuçları ve İMKB Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Memiş, M. ve Tüm, K., 2011. Sürekli Denetim Süreci ve İç Denetim ile İlişkisi. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (37), 145-162.
- Mengi, B.T., 2012. Hile Denetiminde Yetkinliklerin Değerlendirilmesi-Hile Karosu. Mali Çözüm Dergisi, (39), 113-128.
- Mengi, T.B., 2013. Satıcı Hileleri. Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, (39), 125-140.
- Mengi, T.B. ve Türkmen, Y.S., 2013. Yatırım Hileleri. Öneri Dergisi, (39), 31-39.
- Nazlı, E., 2014. Muhasebede Hata ve Hilelerin Önlenmesinde İşletme Yöneticilerinin Sorumluluğunun Tespitine Yönelik Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Ocak, M. ve Güçlü, F.C., 2014. Muhasebe Manipülasyonu: Hile, Yaratıcı Muhasebe, Kar ve İzlenim Yönetimine İlişkin Kavramsal Çerçeve. Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 6(3), 123-135.

- Okay, S., 2011. Muhasebe Hata ve Hilelerinin Meslek Etiği Açısından İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Oktar, S.A., 2009. Muhasebe Hileleri ve Bir Hukuka Uygunluk Sebebi. Vergi Sorunları Dergisi. 30(162), 7-14.
- Özçelik, H., Aracı, K., Nilüfer, Ö.ve Keskin, S., 2014. Muhasebe Hata ve Hileleri: Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 29(4), 197-214.
- Özkul, F.U. ve Özdemir, Z.A., 2011. İşletmelerde Hile Riski Yönetimi. Beta Yayınları, 172 s, İstanbul.
- Özeroğlu, A.İ., 2014. Finansal Aldatmaca ve İşletme Hileleri. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, (2), 180-196.
- Öztoprak, Y., 2017. Denetimde Hata ve Hile, Önleme ve Tespit Yöntemleri ile Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin Hata ve Hileler ile İlgili Bilinç ve Tutumları. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Pamukçu, A., 2000. Muhasebedeki Hata ve Hilelerin Raporlama İlkeleri Yönünden Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Pazarçeviren, S.Y., 2005. Adli Muhasebecilik Mesleği. ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 1(2), 1-19.
- Pedneault, S., Rudewicz, F., Sheetz, M. ve Silverstone, H., 2007. Forensic Accounting and Fraud Investigation for Non-Experts. Second Edition. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc. 261 p.
- Pehlivanlı, D., 2016. Denetim yaklaşımlarından Butik Denetime. Denetim Dergisi, (8), 14-17.
- Saltoğlu, M., 2003. Yaratıcı Muhasebede Özel Amaçlı Şirketlerin Rolü ve Enron Örneği. Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi, 3(10), 107-116.
- Savaş, B., 2015. Denetimde Kanıt Toplama Teknikleri ve Vergi Uygulamaları ile İlişkilendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Selimoğlu, S.K. ve Uzay, Ş., 2011. Muhasebe Denetimi. Gazi Kitabevi, 348 s, Ankara.
- Sevilengül, O., 1994. Genel Muhasebe. Gazi Kitabevi, 809 s, Ankara.

- Sevilengül, O., 2005. Tek Düzen Muhasebe Sistemi ile Uyumlu Genel Muhasebe. Gazi Kitabevi, 262 s, Ankara.
- Stolowy, H. ve Breton, G., 2000. A review of research on accountsmanipulation. InPaper for the Annual Congress of European Accounting Association, 29-31 p.
- Tayman, M., 2018. Muhasebe Denetiminde Karşılaşılan Hata ve Hileler:Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur.
- TDK. http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GT.S.5da6c2f78757a1.27922262. 07.01.2022. (Erişim Tarihi: 17.02.2022).
- Terzi, S. ve Şen, İ.K., 2015. Adli Muhasebede Hilelerin Tespitinde Yapay Sinir Ağı Modelinin Kullanımı. International Journal of Economics and Administrative Studies, 7(14), 478- 491.
- Terzi, S., 2012. Hile ve Usulsüzlüklerin Tespitinde Veri Madenciliğinin Kullanımı. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (54), 51-64.
- Topsak, F., 2009. Muhasebe Meslek Mensuplarının Hata, Hile ve Meslek Etiği Konularındaki Tutumları Üzerine Bir Araştırma: Ankara ve Balıkesir Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Toraman, C., Abdioğlu, H. ve Güden, B., 2009. Aklama Suçunun Önlenmesine Yönelik Çabalar: Adli Muhasebecilik Mesleği ve Uygulamaları. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11(1), 17-55.
- Tunçe, M. ve Bilen, A., 2020. Muhasebe Denetiminde Muhasebe Meslek Mensuplarının Denetim Algısı ve Bir Araştırma. Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(19), 35-57.
- Türkmen, E.F., 2017. Muhasebe Hilelerinin Ortaya Çıkarılmasında ve Önlenmesinde Bağımsız Denetimin Rolü ve Bağımsız Denetçinin Sorumluluğu ve Bir Anket Çalışması. Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- TÜRMOBTESMER,
“Denetim”,www.selcuk.edu.tr/dosyalar/files/074/muhasebe%20denetimi.pdf,
(Erişim Tarihi: 07.01.2022).
- Ulucan, Özkul, F. ve Almalı, Özdemir, Z. 2014. Çalışan Hilelerinin Önlenmesinde Proaktif Yaklaşımlar: Kurumsal İşletmelerde İnsan Kaynakları Yöneticileri Üzerine Nitel Bir Araştırma. Öneri Dergisi, 10(40), 75-89.

- Uzay, Ş., Tanç, A. ve Erciyes, M., 2009. Türkiye’ de Muhasebe Denetimi: Geçmişten Geleceğe-1. Mali Çözüm Dergisi, (95), 125-140.
- Uzun, A.K., 2009. Kamu Yönetiminde İç Kontrol ve İç Denetim Yaklaşımı. Denetim Dergisi, (3), 59-65.
- Varıcı, İ. ve Er, B., 2013. Muhasebe Manipülasyonu ve Firma Performansı İlişkisi: İMKB Uygulaması. Ege Akademik Bakış Dergisi, 13(1), 43-52.
- Wolfe, D. ve Hermanson, D., 2004. The frauddiamond: Considering the four elements of fraud. The CPA Journal, (74), 38-42.
- Yamane, T., 1973. Statistics: An Introductory Analysis. New York: Harper & Row.
- Yardımcıoğlu, M., Koca, N., Günay, Y. ve Kocamaz, H., 2014. Yolsuzluk, Muhasebe Hileleri ve Örnekleri. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(2), 171-187.
- Yılancı, M., Yıldız, B. ve Kiracı, M., 2013. Muhasebe Denetimi. Detay Yayıncılık, 162 s, Ankara.
- Yücel, E., 2011. Adli Muhasebecilik Mesleği ve Türkiye’deki Gelişme Potansiyeline Yönelik Bir Araştırma. Yayınlanmış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- 1 Sıra No’lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği.

EKLER

EK 1: ANKET FORMU

Sayın Muhasebe Meslek Mensupları,

Bu anket, Yüksek Lisans tez çalışması kapsamında gerçekleştirilmekte olup çalışmanın konusunu “Muhasebe Meslek Mensuplarının Hata ve Hile Algısı: Ağrı İli Örneği” oluşturmaktadır. Çalışmada Ağrı İlinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının hata ve hile algıları tespit edilmeye çalışılacaktır.

Ankete katılımınız ve vereceğiniz samimi cevaplar, çalışmanın sağlıklı bir şekilde yol almasında oldukça önemlidir. Anket formuna isim yazmayınız. Katkılarınız için teşekkür ederiz.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Fatma TEMELLİ

Yüksek Lisans Öğrencisi

Rukiye YURT

1. MESLEK MENSUPLARINA YÖNELİK KİŞSEL SORULAR

1. Cinsiyetiniz	() Kadın () Erkek
2. Yaşınız	() 21 - 30 () 31 - 40 () 41 - 50 () 51 ve üzeri
3. Medeni Durumunuz	() Evli () Bekar
4. Eğitim Düzeyiniz	() Ön Lisans () Lisans () Yüksek Lisans () Doktora
5. Mesleki Deneyim Süreniz	() 5 yıl ve altı () 6 - 10 yıl () 11 - 15 yıl () 16 - 20 yıl () 21 yıl ve üzeri
6. Aylık Ortalama Geliriniz	() 4500 TL ve altı () 4501 - 6000 TL () 6001 - 7500 TL () 7501- 9000 TL () 9001 TL ve üzeri
7. Mükellef Sayınız	() 1 - 25 () 26 - 50 () 51 - 100 () 101 ve üzeri

2. HATA ALGISINI ÖLÇMEYE YÖNELİK İFADELER

(1 =Kesinlikle Katılmıyorum, 2 =Katılmıyorum, 3 =Kararsızım, 4 =Katılıyorum, 5 =Kesinlikle Katılıyorum)					
1) Muhasebe hataları bilgisizlik ve tecrübesizlik nedeniyle meydana gelmektedir.	1	2	3	4	5
2) Muhasebe hataları ihmal ve dikkatsizlik nedeniyle meydana gelmektedir.	1	2	3	4	5
3) Muhasebe hatalarında kasıt unsuru bulunmaz, bilinçsiz olarak yapılırlar.	1	2	3	4	5
4) Muhasebe hataları unutma ve tekrarlama ile meydana gelen hatalardır.	1	2	3	4	5
5) Muhasebe hataları matematiksel olarak meydana gelen hatalardır.	1	2	3	4	5
6) Muhasebe hatalarının yetenekle ilgisi yoktur.	1	2	3	4	5
7) Muhasebe hataları işin uzmanlarının tam ve donanımlı olmamasından dolayı meydana gelmektedir.	1	2	3	4	5
8) Muhasebe hataları işin uzmanlarının kullanmış olduğu teknolojinin yetersiz olmasından dolayı meydana gelmektedir.	1	2	3	4	5
9) Kişi ne kadar önlem alsada ve dikkatli davranırsa da muhasebe hataları engellenemez.	1	2	3	4	5
10) İşin uzmanları muhasebe hataları konusunda tam ve donanımlı olsa da muhasebe hatalarını engelleyemez.	1	2	3	4	5
11) Kişinin muhasebe hataları yapmasının bilgi ve tecrübe ile ilgisi yoktur.	1	2	3	4	5
12) Muhasebe hataları bilinçli olarak meydana gelmektedir.	1	2	3	4	5
13) Çok iyi teknolojiler kullanılsa da yeteneği olmayan insanlar her zaman muhasebe hataları yapmaya mahkumdur.	1	2	3	4	5

3. HİLE ALGISINI ÖLÇMEYE YÖNELİK İFADELER

(1 =Kesinlikle Katılmıyorum, 2 =Katılmıyorum, 3 =Kararsızım, 4 =Katılıyorum, 5 =Kesinlikle Katılıyorum)					
1) Muhasebe hileleri belli bir kasıt taşıyan, bilinçli yapılan hatalardır.	1	2	3	4	5
2) Muhasebe hileleri belgesiz bir şekilde yapılan kayıt dışı işlemlerdir.	1	2	3	4	5
3) Muhasebe hileleri otorite boşluğundan yararlanılarak yapılmaktadır.	1	2	3	4	5
4) Kişinin bulunduğu koşullar muhasebe hilesi yapması için fırsat oluşturur.	1	2	3	4	5
5) Muhasebe hilelerinin oluşması için herhangi bir motivasyona ihtiyaç yoktur.	1	2	3	4	5
6) Muhasebe hileleri vergi kaçırmak amacıyla yapılmaktadır.	1	2	3	4	5
7) Muhasebe hileleri yapan kişi dürüst olduğunu düşünür.	1	2	3	4	5
8) Muhasebe hileleri yapan kişi sadece kendi menfaatini düşünür.	1	2	3	4	5
9) Yapılan her kasıtlı hata muhasebe hilesi değildir.	1	2	3	4	5
10) Muhasebe hilelerinde hileye maruz kalan aldatılmaktadır.	1	2	3	4	5
11) Muhasebe hileleri bilinçli yapılır ve gizli sürdürülür.	1	2	3	4	5
12) Muhasebe hilelerinde ekonomik yönden motivasyona ihtiyaç duyulur.	1	2	3	4	5
13) Vergi kanunlarındaki boşluklardan yararlanmak ve işletme çalışanlarına iyi koşullar sağlamak için muhasebe hilelerine başvurulur.	1	2	3	4	5
14) Muhasebe hileleri işletmenin imajını güçlendirmek için yapılmaktadır.	1	2	3	4	5
15) Muhasebe hileleri bankalardan daha fazla kredi almak için yapılmaktadır.	1	2	3	4	5
16) Muhasebe hileleri yapan kişi dürüst değildir.	1	2	3	4	5
17) Muhasebe hilelerini yapmak için herhangi bir fırsat gerekmez, kendiliğinden oluşur.	1	2	3	4	5
18) Bir hatada kısıt varsa %100 muhasebe hilesi vardır.	1	2	3	4	5
19) Muhasebe hilelerinde kimse aldatılmaz.	1	2	3	4	5

Zaman Ayırdığınız İçin Teşekkür Ederiz ...

EK 2: İZİN YAZISI

**VAN
SERBEST MUHASEBECİ
MALİ MÜŞAVİRLER ODASI**
CHAMBER OF CERTIFIED PUBLIC ACCOUNTANTS OF VAN

Sayı :2022/ 045
Konu :Anket Çalışması İzin Belgesi Hk.

Van; 08.02.2022

AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ Öğrenci İşleri Daire Başkanlığına

İlgi: 21.01.2022/ E.31048 sayılı yazınız.

İlgi yazınızda Üniversitenizde Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi Rukiye YURT “Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebede Hata ve Hile Algısı: Ağrı İli Örneği” konulu, bir araştırma anket çalışması için odamızdan izin talep edilmektedir

Söz konusu anket çalışması için gerekli izinler öğrencinize verilmiştir.

Bilgilerinize arz ederiz.

İbrahim ŞAHİN
Başkan

EK 3: ETİK KURUL KARARI

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Hukuk Müşavirliği

Sayı :E-95531838-050.99-25885
Konu :Etik Kurul Kararı

01.12.2021

Sayın Doç. Dr. Fatma TEMELLI

İlgi : İktisadî ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığının 03.11.2021 tarih ve E.23697 sayılı yazısı

İktisadî ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığının ilgi yazısına istinaden Doç. Dr. Fatma TEMELLI'nın danışmanlığını yaptığı, yüksek lisans öğrencisi Rukiye YURT'un "**Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebede Hata ve Hile Algısı: Ağrı İli Örneği**" başlıklı bilimsel araştırması Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulunca incelenmiş olup, 25.11.2021 tarih ve 323 sayılı karar ile söz konusu araştırmaya izin verilmiştir. Kurul kararının bir sureti yazımız ekinde dir.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Güray OKYAR
Etik Kurulu Başkanı

Ek:1 adet kurul kararı

Mevcut Elektronik İmzalar

GÜRAY OKYAR (Etik Kurul - Başkan) 01.12.2021 13:01

Bu belge, görevli elektronik imza ile onaylanmıştır.

Bilgi Değıştirme Kodu : *B5L45FVHFZ* Pin Kodu : 55792

Bilgi Takip Adresi : https://bys.agri.edu.tr/en/Veriim/Validim_Doc.aspx?

Adres : Erzurum yolu üzeri 4. km Rakıtlılık Kampüsü Merkez/AĞRI

Bilgi için : Yılmaz SAĞIRSCU

Telofon : 04722159663 Faks:04722151182

Unvanı : Şube Müdürü

e-Posta : genesk@agri.edu.tr Web : genelkurumetik.agri.edu.tr

Tel No : 1317

Kap Adresi : agribrahimcecenuniv@uniboz.org.tr

AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

Tarih: 25.11.2021

Sayı: 323

KONU: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığının 03.11.2021 tarih ve E.23697 sayılı yazısı

KISACA ÖZET:

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığının ilgi yazısına istinaden Doç. Dr. Fatma TEMELLİ'nin danışmanlığını yaptığı, yüksek lisans öğrencisi Rukiye YURT'un "**Muhasebe Meslek Mensuplarının Muhasebede Hata ve Hile Algısı: Ağrı İli Örneği**" konu başlıklı bilimsel araştırması için kurulumuzdan izin istenmiş olup, araştırma dosyası belirtilen yazı ekinde kurulumuza gönderilmiştir.

KONU İLE İLGİLİ KİŞİLER:

Doç. Dr. Fatma TEMELLİ, Rukiye YURT

KONU İLE İLGİLİ YARARLANILAN VERİLER / KAYNAKLAR / DOKÜMANLAR

1. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığının 03.11.2021 tarih ve E.23697 sayılı sayılı yazısı
2. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesinin Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu Yönergesi
3. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Etik İlkeleri
4. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi,
5. Helsinki Bildirgesi,
6. Dünya Hekimler Birliğinin ilke Bildirgeleri,
7. Amerikan Kimya Derneği (ACS) ilkeleri
8. Amerikan Psikologlar Derneği'nin (APA) Deontoloji ilkeleri,
9. TÜBİTAK Araştırma - Yayın Etiği,
10. T.C. Anayasası, Yasalar ve ilgili mevzuat

1. Doç. Dr. Fatma TEMELLİ'nin danışmanlığını yaptığı, yüksek lisans öğrencisi Rukiye YURT'un araştırmacılığını yaptığı araştırma dosyası kurul üyelerine gönderilmiştir. Söz konusu dosya kurul üyeleri tarafından incelenerek, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu 25.11.2021 tarihi saat 13:30'da araştırma ile ilgili başvuruyu görüşmek üzere Prof. Dr. Güray OKYAR başkanlığında toplanmıştır.

2. Doç. Dr. Fatma TEMELLİ'nin danışmanlığını yaptığı, yüksek lisans öğrencisi Rukiye YURT'un araştırmacılığını yaptığı araştırma dosyası Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu Yönergesi madde 3, 9, 10, 11, 12 ve 13'e göre incelenmiş olup, yapılacak araştırmaya izin verilmesine mevcut oy birliğiyle karar verilmiştir.

Tarih: 25.11.2021

Sayı: 323

	Adı Soyadı	Görev Yeri	Görevi	İmza
1	Prof. Dr. Güray OKYAR	Tıp Fakültesi	Başkar	
2	Doç. Dr. Serkan KAPUCU	Eğitim Fakültesi	Üye	
3	Doç. Dr. Emine TEYFUR	Fen Edebiyat Fakültesi	Üye	
4	Doç. Dr. Gamze YILMAZ	Sağlık Yüksek Okulu	Üye	
5	Doç. Dr. Tayfun KARATAŞ	Sağlık Hizm. MYO Müd.	Üye	
6	Doç. Dr. Mustafa SAFA	İslami İlimler Fakültesi	Üye	
7	Doç. Dr. Tuba AYDIN	Eczacılık Fakültesi	Üye	
8	Yılmaz SABUNCU	Şube Müdürü	Raport	